L. C. BILL No. II OF 2013.

A BILL
FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA CO-OPERATIVE SOCIETIES ACT, 1960.

स-१ २०१३ चे विधानपरिषद विधेयक क्रमांक २.

महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक.

(विधानपरिषदेने दि. १५ एप्रिल २०१३ रोजी सुधारणांसह संमत केल्याप्रमाणे.)

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते ;

१९६१ चा महा.२४. **आणि ज्याअर्थी,** यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली होती ; आणि, म्हणून, त्यांनी दिनांक १४ फेब्रुवारी २०१३ रोजी महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अध्यादेश, २०१३ प्रख्यापित केला होता ; २०१३ चा महा. अध्या. २.

एचबी २३६—१

आणि ज्याअर्थी, उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या चौसष्टाव्या वर्षी, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३, असे म्हणावे.

(२) तो, दिनांक १४ फेब्रुवारी २०१३ रोजी अंमलात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम २ ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० (यात यापुढे ज्याचा निर्देश "मुख्य अधिनियम" असा करण्यात आला आहे), याच्या कलम २ मध्ये,— १९६१ चा महा. २४.

(क) खंड (२) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

" (२-अ) "प्राधिकृत व्यक्ती" याचा अर्थ, अनुच्छेद २४३यथ मध्ये निर्दिष्ट केलेली व्यक्ती, असा आहे आणि त्यामध्ये, या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये कार्यवाही करण्यासाठी निबंधकाने यथोचितरीत्या प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचा समावेश होतो ;";

(ख) खंड (७) मध्ये, "संस्थेच्या कारभाराचे व्यवस्थापन, ज्या व्यवस्थापन समितीकडे किंवा संचालक मंडळाकडे किंवा कोणत्याही नावाने ओळखण्यात येणा-या अन्य निदेशन निकायाकडे सोपविण्यात आले असेल, ती समिती किंवा तो निकाय", या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

" जिच्याकडे संस्थेच्या कारभाराचे व्यवस्थापन सोपविण्यात आले असेल अशी त्या सहकारी संस्थेची व्यवस्थापन समिती किंवा संचालक मंडळ किंवा नियामक मंडळ किंवा अन्य निदेशन निकाय—मग तो कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येवो,";

(ग) खंड (१०-ख) वगळण्यात येईल ;

(घ) खंड (११) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

" (११-अ) "तज्ज्ञ संचालक" याचा अर्थ, बँकिंग, व्यवस्थापन, वित्तव्यवस्था या क्षेत्रांमधील अनुभव असलेली व्यक्ती, असा आहे, आणि त्यामध्ये, संबंधित संस्थेने हाती घेतलेली उद्दिष्टे व कार्ये यांच्याशी संबंधित अन्य कोणत्याही क्षेत्रातील विशेषज्ञता धारण करणा-या व्यक्तीचा समावेश होतो ;" ;

(ङ) खंड (१४) नंतर पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(१४-अ) "कार्यलक्षी संचालक" याचा अर्थ, व्यवस्थापन संचालक किंवा मुख्य कार्यकारी अधिकारी- मग तो कोणत्याही पदनामाने संबोधण्यात येवो-, असा आहे आणि त्यामध्ये, समितीने नामनिर्देशित केलेल्या, संबंधित संस्थेच्या कोणत्याही विभाग प्रमुखाचा किंवा मान्यताप्राप्त संघाच्या प्रतिनिधीचा समावेश होतो ;" ;

(च) खंड (१९) मध्ये,—

(एक) उप-खंड (अ) मधील, "सहयोगी सदस्य किंवा हितैषी सदस्य" या मजकुराऐवजी "किंवा सहयोगी सदस्य" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) उप-खंड (अ) नंतर, पुढील उपखंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(अ-१) "क्रियाशील सदस्य" याचा अर्थ, जो संस्थेच्या कारभारात भाग घेतो आणि उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा संस्थेच्या सेवांचा किंवा साधनांचा किमान मर्यादेत वापर करतो असा सदस्य, असा आहे ;" ;

(तीन) उप-खंड (ड) वगळण्यात येईल ;

(छ) खंड (२०) मध्ये, "सभापती, उप-सभापती, अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, व्यवस्थापन संचालक, व्यवस्थापक, सचिव, कोषपाल, समितीचा सदस्य आणि अशा संस्थेच्या कामकाजासंबंधी निदेश देण्यासाठी या अधिनियमांन्वये,

नियमांन्वये किंवा उपविधींन्वये निवडून दिलेली किंवा नेमणूक केलेली इतर कोणतीही व्यक्ती ;'' या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''कार्याध्यक्ष, उप-कार्याध्यक्ष, अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, व्यवस्थापन संचालक, व्यवस्थापक, सचिव, कोषपाल, समितीचा सदस्य आणि अशा संस्थेच्या कामकाजासंबंधी निदेश देण्यासाठी या अधिनियमान्वये, नियमांन्वये किंवा उपविधींन्वये निवडून दिलेली किंवा नेमणूक केलेली इतर कोणतीही व्यक्ती- मग ती कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येवो-, यांसारखा कोणताही पदाधिकारी ;'';

(ज) खंड (२७) मध्ये, ''या अधिनियमान्वये'' या मजकुरानंतर, पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

'' संयुक्त मालकी आणि लोकशाही नियंत्रण असलेल्या उपक्रमाद्वारे आपल्या समाईक गरजा आणि आकांक्षा पूर्ण करण्यासाठी आणि सहकार तत्त्वांचे आणि मूल्यांचे अनुसरण करण्यासाठी स्वेच्छेने एकत्र आलेल्या व्यक्तींचा स्वायत्त अधिसंघ असलेली संस्था, असा आहे'' ;

(झ) खंड (२९) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

'' (२९अ) ''राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण'' याचा अर्थ, राज्य शासनाने कलम ७३कब अन्वये घटित केलेले प्राधिकरण, असा आहे ;''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ३अ ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३अ मध्ये, खंड (अ) मधील, ''निबंधकाच्या बाबतीत निबंधकाच्या कार्यालयातील'' या मजकुरानंतर, ''विशेष,'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ६ ची सुधारणा.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ६ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील दुस-या परंतुकानंतर, पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :–

''परंतु तसेच की, निबंधकास, संस्थांच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या नोंदणीसाठी मानके व शर्ती विनिर्दिष्ट करता येतील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १३ ची सुधारणा.

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १३ मधील, पोट-कलम (१) चे परंतुक वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १४ ची सुधारणा.

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १४ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील, ''आवश्यक किंवा इष्ट आहे'' या मजकुरानंतर, पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

'' किंवा संस्थेचे कोणतेही उपविधी या अधिनियमाच्या तरतुदींशी किंवा नियमांशी विसंगत आहेत आणि म्हणून त्या उपविधींमध्ये सुधारणा करणे आवश्यक आहे,'';

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये, पुढील परंतुके जादा दाखल करण्यात येतील :—

''परंतु, अशी अधिसूचित राज्य संघीय संस्था, पत्र मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, अशा राज्य संघीय संस्थेचा त्या सुधारणेस कोणताही आक्षेप नाही असे गृहित धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास पुढील कार्यवाही सुरू करण्याची मोकळीक राहील :

परंतु आणखी असे की, निबंधकास, त्याला योग्य वाटेल अशा प्रकारच्या संस्थांसाठी किंवा संस्थांच्या वर्गासाठी आदर्श उपविधी विनिर्दिष्ट करता येतील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १७ ची सुधारणा.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १७ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील परंतुकानंतर,पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

"परंतु आणखी असे की, बँकिंग व्यवसाय करणा-या संस्थांच्या बाबतीत, असे कोणतेही एकत्रीकरण, हस्तांतरण, विभागणी किंवा रूपांतर, भारतीय रिझर्व बँकेच्या पूर्वमान्यतेशिवाय करण्यात येणार नाही.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १८ ची सुधारणा.

८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये , -

(एक) "सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने" या मजकुरानंतर, पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

"किंवा अशा संस्थांच्या सदस्यांच्या हिताच्या दृष्टीने";

(दोन) पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

"परंतु, अशी अधिसूचित संघीय संस्था, पत्र मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, अशा संघीय संस्थेचा त्या सुधारणेस कोणताही आक्षेप नाही असे गृहित धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास पुढील कार्यवाही सुरू करण्याची मोकळीक राहील." ;

(ख) समासटिपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

"सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने किंवा सदस्यांच्या हिताच्या दृष्टीने एकत्रीकरण, विभागणी व पुनर्रचना करण्यासाठी निदेश देण्याचा अधिकार.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १८अ ची सुधारणा.

९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८अ मध्ये ,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये, पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

"परंतु, अशी अधिसूचित संघीय संस्था किंवा अन्य प्राधिकरण, पत्र मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, अशा अधिसूचित संघीय संस्थेचा किंवा अन्य प्राधिकरणाचा एकत्रीकरण योजनेस कोणताही आक्षेप नाही, असे गृहित धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास, पुढील कार्यवाही सुरू करण्याची मोकळीक राहील.";

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये, खंड (ब) नंतर, पुढील खंड जादा दाखल करण्यात येईल :—

"(क) निबंधक, भारतीय रिझर्व बँकेची पूर्वमान्यता घेईल.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १८ब ची सुधारणा.

१०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८ब मधील पोट-कलम (१) मध्ये, पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

"परंतु, अशी अधिसूचित संघीय संस्था किंवा अन्य प्राधिकारी, पत्र मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, अशा अधिसूचित संघीय संस्थेचा किंवा अन्य प्राधिकरणाचा एकत्रीकरण योजनेस कोणताही आक्षेप नाही, असे गृहित धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास, पुढील कार्यवाही सुरू करण्याची मोकळीक राहील.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १८क ची सुधारणा.

११. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १८क मधील पोट-कलम (२) मध्ये,—

(क) खंड (ड.) मधील, " एका प्रशासकाची किंवा अंतरिम व्यवस्थापन समितीची नेमणूक करणे." या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

"एका प्राधिकृत अधिका-याची किंवा त्या संस्थेच्या क्रियाशील सदस्यांमधून एका अंतरिम व्यवस्थापन समितीची नेमणूक करणे.";

(ख) दोन्ही परंतुके वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम २३ ची सुधारणा.

१२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २३ मधील, पोट-कलम (२) मध्ये, ''निबंधकाकडे अपील करता येईल'' या मजकुराच्या अगोदर, पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

''त्या संस्थेच्या निर्णयाच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीच्या आत''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम २४ ची सुधारणा.

१३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २४ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये, ''नाममात्र सदस्य, सहयोगी सदस्य किंवा हितैषी सदस्य'' या मजकुराऐवजी ''नाममात्र सदस्य किंवा सहयोगी सदस्य'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये, ''किंवा हितैषी सदस्यास'' हा मजकूर ज्या दोन ठिकाणी आला आहे तो वगळण्यात येईल ;

(ग) समासटीपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

''नाममात्र सदस्य व सहयोगी सदस्य.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम २४अ समाविष्ट करणे.

१४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २४ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

सदस्य, इत्यादींना सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण देणे.

''**२४अ**. (१) प्रत्येक संस्था, राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा, राज्य संघीय संस्थांमार्फत किंवा राज्य शिखर प्रशिक्षण संस्थांमार्फत आपले सदस्य, अधिकारी आणि कर्मचारी यांच्याकरिता सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण आयोजित करील. अशा शिक्षणामुळे व प्रशिक्षणामुळे—

(एक) संस्थेच्या व्यवस्थापनामध्ये सदस्यांचा प्रभावी व सक्रीय सहभाग सुनिश्चित होईल ;

(दोन) नेतृत्व कार्यासाठी बुद्धिवान कर्मचारी शिकून कुशल बनतील ;

(तीन) सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण यांमुळे व्यावसायिक कौशल्य विकसित होईल.

(२) निवडून आलेला किंवा स्वीकृत केलेला समितीचा प्रत्येक सदस्य, विहित करण्यात येईल, असे सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण, अशा कालावधीकरिता आणि अशा कालांतराने घेईल.

(३) प्रत्येक संस्था, पोट-कलम (१) अन्वये अधिसूचित केलेल्या, राज्य संघीय संस्थांच्या किंवा राज्य शिखर प्रशिक्षण संस्थांच्या शिक्षण व प्रशिक्षण निधीत विहित करण्यात येईल अशा दराने दरवर्षी अंशदान करील, आणि वेगवेगळ्या संस्थांकरिता किंवा संस्थांच्या वर्गांकरिता वेगवेगळे दर विहित करण्यात येतील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम २६ ऐवजी नवीन कलम दाखल करणे.

१५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २६ ऐवजी, पुढील कलम दाखल करण्यात येईल :—

सदस्यांचे हक्क व कर्तव्ये.

''**२६.** (१) कोणताही सदस्य, अधिनियमात, नियमांत आणि उपविधींमध्ये तरतूद केली असेल अशा हक्कांचा वापर करण्यास हक्कदार असेल :

परंतु, कोणत्याही सदस्यास, त्याने सदस्यत्वाबाबत वेळोवेळी संस्थेच्या उपविधींन्वये विहित करण्यात येईल आणि विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी रक्कम संस्थेला चुकती करीपर्यंत किंवा संस्थेत असा हितसंबंध संपादन करीपर्यंत, अशा हक्कांचा वापर करणार नाही :

परंतु आणखी असे की, सदस्यत्वाच्या हक्काचा वापर करण्यासाठी भाग भांडवलातील सदस्याच्या किमान अंशदानात वाढ केल्यास, संस्था, सदस्यांना यथोचित मागणीची नोटीस देईल आणि अनुपालन करण्यासाठी वाजवी कालावधी देईल.

(२) संस्थेच्या प्रत्येक सदस्याची कर्तव्ये पुढीलप्रमाणे असतील,—

(अ) लागोपाठ पाच वर्षांच्या कालावधीत सर्व सदस्य मंडळाच्या किमान एका बैठकीला उपस्थित राहणे,

(ब) संस्थेच्या उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे सेवांचा किमान मर्यादेत वापर करणे :

परंतु, जो सदस्य वरीलप्रमाणे लागोपाठ पाच वर्षांच्या कालावधीत अधिमंडळाच्या किमान एका बैठकीला उपस्थित राहणार नाही आणि संस्थेच्या उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे, लागोपाठच्या पाच वर्षांच्या कालावधीत किमान एकदा सेवांचा किमान मर्यादेत वापर करणार नाही, अशा कोणत्याही सदस्याचे अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण करण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की, जेव्हा संस्था एखाद्या सदस्याचे अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण करील तेव्हा, ती संस्था, वित्तीय वर्ष समाप्त होण्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, संबंधित सदस्याला अशा वर्गीकरणाबाबत विहित रीतीने कळवील :

परंतु असेही की, अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण केल्याच्या दिनांकापासून पुढील पाच वर्षांमध्ये, जो अक्रियाशील सदस्य अधिमंडळाच्या निदान एका बैठकीला उपस्थित राहणार नाही आणि उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे सेवांचा किमान मर्यादेत वापर करणार नाही असा कोणताही अक्रियाशील सदस्य कलम ३५ अन्वये काढून टाकले जाण्यास पात्र ठरेल :

परंतु असेही की, अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण केलेल्या सदस्याने, या पोट-कलमामध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे पात्रता निकषांची पूर्तता केल्यावर, तो क्रियाशील सदस्य म्हणून त्याचे पुनःवर्गीकरण केले जाण्यास हक्कदार होईल :

परंतु असेही की, एखादा सदस्य क्रियाशील किंवा अक्रियाशील सदस्य असण्याबाबत वाद उदभवल्यास, असे वर्गीकरण केल्याचे कळविल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाकडे त्याबाबत अपील करण्यात येईल :

परंतु असेही की, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३ याच्या प्रारंभाच्या लगतनंतर घेण्यात येणा-या कोणत्याही निवडणुकीत, त्या संस्थेचे सर्व विद्यमान सदस्य, त्यांना मतदान करण्यासाठी अन्यथा अपात्र घोषित केले नसेल तर, मतदान करण्यासाठी पात्र ठरतील.''. २०१३ चा महा.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम २७ ची सुधारणा.

१६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २७ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील पहिल्या परंतुकानंतर, पुढील स्पष्टीकरण समाविष्ट करण्यात येईल :-

''**स्पष्टीकरण.—**या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी ''नामिकेतील एकापेक्षा अधिक उमेदवारांस मते दिल्यास'', ते एकच मत असल्याचे समजले जाईल.'' ;

(ख) पोट-कलम (१) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

''(१अ) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जो क्रियाशील सदस्य त्यानंतर संस्थेच्या कामकाजात सहभागी होण्यात आणि वेळोवेळी उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे किमान मर्यादेपर्यंत सेवांचा वापर करण्यात कसूर करील तो सदस्य क्रियाशील सदस्य असण्याचे बंद होईल आणि तो मतदान करण्यास हक्कदार असणार नाही.'' ;

(ग) पोट-कलम (३) मध्ये, ''आपल्या सदस्यांपैकी कोणत्याही एका'' या मजकुरानंतर ''क्रियाशील'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (८) मधील, ''किंवा हितैषी'' हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ङ) पोट-कलम (१०) मधील, ''कृषी पत संस्थेच्या बाबतीत'' या मजकुराने सुरू होणारा व ''कोणताही हक्क असणार नाही :'' या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :-

''एखाद्या सदस्याने संस्थेकडून कर्ज घेतले असेल तर, असा सदस्य ज्या ज्यावेळी तो कसूरदार ठरेल त्या त्या वेळी त्यास कलम ७३कअ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (एक) च्या स्पष्टीकरणात तरतूद केल्याप्रमाणे, संस्थेच्या कामकाजात मत देण्याचा कोणताही हक्क असणार नाही :'';

(च) पोट-कलम (१२) वगळण्यात येईल.

१७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४३ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील, परंतुकामध्ये, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' या मजकुराऐवजी, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या किंवा राष्ट्रीय बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये,—

(एक) पहिल्या परंतुकातील, ''भाग भांडवल, कर्ज'' या मजकुरानंतर ''अर्थसहाय्य'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(दोन) दुस-या परंतुकातील, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' या मजकुराऐवजी, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या किंवा राष्ट्रीय बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ४३ ची सुधारणा.

१८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४४ च्या पोट-कलम (३) मधील, दुस-या परंतुकामध्ये, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' या मजकुराऐवजी, ''भारतीय रिझर्व बँकेच्या किंवा राष्ट्रीय बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ४४ ची सुधारणा.

१९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४४अ मध्ये,—

(क) ''तीन हजार रुपयांहून'' या मजकुराऐवजी, ''दहा हजार रुपयांहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) ''व वाणिज्यिक'' हा मजकूर वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ४४अ ची सुधारणा.

२०. मुख्य अधिनियमाचे कलम ६८ वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ६८ वगळणे.

२१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ६९ मध्ये, ''कलम ६८ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे शिक्षण निधीसाठी'' या मजकुराऐवजी, ''कलम २४अ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण यासाठी निधी'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ६९ ची सुधारणा.

२२. मुख्य अधिनियमाचे कलम ६९क वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ६९क वगळणे.

२३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७० मध्ये,—

(क) ''सहकारी पत संरचना संस्थेखेरीज इतर प्रत्येक संस्था,'' या मजकुराऐवजी, ''संस्था,'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) खंड (अ) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

''(अ) मागील लागोपाठ तीन वर्षांत लेखापरीक्षेत निदान ''अ'' वर्ग मिळालेली जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक किंवा राज्य सहकारी बँक ;'';

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७० ची सुधारणा.

(ग) पहिल्या परंतुकापूर्वी, खंड (क) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(ड) राज्य शासनाने, नियमांद्वारे, किंवा त्याबाबतीत दिलेल्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे परवानगी दिलेला इतर कोणताही प्रकार:”.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७१-अ ची सुधारणा.

२४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७१-अ मध्ये, पोट-कलम (१) मध्ये, “कलमे ७८, ९६ किंवा १४४-टी अन्वये” या मजकुराऐवजी “कलमे ७८, ७८अ किंवा ९६ अन्वये” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३ ची सुधारणा.

२५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३ मधील,—

(क) पोट-कलम (१कख) मध्ये,—

(एक) “असा प्रत्येक सदस्य” या मजकुराने सुरू होणारा व “त्याचे पद रिक्त केले असल्याचे मानण्यात येईल” या मजकुराने संपणारा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(दोन) दुस-या परंतुकामधील “सात दिवसांच्या” या मजकुराऐवजी “पंधरा दिवसांच्या” हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलमे (२) व (३) वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याची कलमे ७३ एक-अ, ७३ एक-ब आणि ७३ एक-क वगळणे.

२६. मुख्य अधिनियमाची कलमे ७३ एक-अ, ७३ एक-ब आणि ७३ एक-क वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३ एक-ड ची सुधारणा.

२७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३ एक-ड मधील पोट-कलमे (१) व (२) यांऐवजी, पुढील पोट-कलमे दाखल करण्यात येतील :—

“(१) जो अधिकारी त्या अधिकारपदावर निवडणुकीद्वारे निवडून आल्याच्या सामर्थ्याने ते अधिकारपद धारण करत असेल, त्याच्याविरुद्ध अशा अधिका-याच्या निवडणुकीच्या वेळी मतदान करण्याचा हक्क असलेल्या समितीच्या एकूण सदस्यांपैकी दोन-तृतीयांश सदस्यांनी समितीच्या बैठकीत बहुमताने अविश्वासाचा प्रस्ताव संमत केल्यास, असा अधिकारी म्हणून असण्याचे बंद होईल आणि त्यानंतर असे अधिकारपद रिकामे झाल्याचे मानण्यात येईल.

(२) अशा कोणत्याही विशेष बैठकीसाठी पाठविण्याच्या मागणीपत्रावर समितीचा अधिकारी निवडून देण्याचा हक्क असणा-या एकूण सदस्यांपैकी एक तृतीयांशाहून कमी नसतील इतके सदस्य सही करतील, आणि ते मागणीपत्र निबंधकाकडे सुपूर्द करण्यात येईल. मागणीपत्र विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात व अशा रीतीने तयार करण्यात येईल :

परंतु, अशा विशेष बैठकीसाठी सादर करावयाचे कोणतेही मागणीपत्र पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अशा अधिका-यांपैकी कोणत्याही एका अधिका-याने आपले अधिकारपद धारण केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत सादर केले जाणार नाही.” .

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३अ ची सुधारणा.

२८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३अ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील “आणि कलमे ७३क, ७३ड व ७३इ” हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (४) मध्ये,—

(एक) ‘‘निवडून आली असेल किंवा नेमली गेली असेल’’ या मजकुराऐवजी, ‘‘निवडून आली असेल, स्वीकृत केली असेल किंवा नेमली गेली असेल’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) ‘‘निवडणुका किंवा नेमणुका’’ या मजकुराऐवजी, ‘‘निवडणुका, स्वीकृती किंवा नेमणुका’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(तीन) ‘‘फेरनिवड किंवा फेरनेमणूक’’ या मजकुराऐवजी, ‘‘फेरनिवड, स्वीकृत किंवा पुनर्नामनिर्दिष्ट’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) पोट-कलम (६) वगळण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (६) नंतर, पुढील पोट-कलमे समाविष्ट करण्यात येतील :—

‘‘(७) एखाद्या व्यक्तीस केंद्र सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या सेवेत किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणामध्ये किंवा कोणत्याही निगम निकायामध्ये किंवा कोणत्याही संघटनेमध्ये अधिकारपद धारण करीत असल्याच्या सामर्थ्याने कोणत्याही संस्थेच्या समितीचा सदस्य म्हणून निवडण्यात, स्वीकृत करून घेण्यात किंवा नामनिर्दिष्ट करण्यात आले असेल त्या बाबतीत तो ज्या दिनांकास असे अधिकारपद धारण करण्याचे बंद होईल त्या दिनांकापासून तो असा सदस्य असण्याचे बंद होईल.

(८) एखाद्या संस्थेच्या ज्या सदस्यास दुस-या कोणत्याही संस्थेवर तिचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी नामनिर्दिष्ट करण्यात आले असेल, असा कोणताही सदस्य ती दुसरी संस्था पहिल्या संस्थेची संघीय संस्था नसेल तर, त्या इतर संस्थेचा पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास, स्वीकृत किंवा नामनिर्देशित केला जाण्यास पात्र असणार नाही.

(९) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, विनिर्दिष्ट करील अशा संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या बाबतीत जर कोणताही सदस्य, क्रियाशील सदस्य नसेल आणि तो अशा अधिसूचनेत घालून देण्यात येतील अशा संस्थेशी असलेल्या त्याच्या आर्थिक व्यवहारासंबंधीच्या किमान शर्ती पूर्ण करीत नसेल तर, असा कोणताही सदस्य, पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास, स्वीकृत किंवा नामनिर्देशित केला जाण्यास पात्र असणार नाही.’’.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम ७३अअअ समाविष्ट करणे.

२९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३अ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

समितीची रचना करणे.

‘‘**७३अअअ.** (१) उपविधींमध्ये तरतूद करण्यात येईल इतक्या सदस्य संख्येचा समितीत अंतर्भाव असेल :

परंतु, समितीच्या सदस्यांची कमाल संख्या एकवीसपेक्षा अधिक असणार नाही :

१९४९ चा १०.

परंतु आणखी असे की, बँकिंग विनियमन अधिनियम, १९४९ याच्या तरतुदी, बँक व्यवसाय करणा-या सर्व संस्थांना लागू होतील.

(२) समितीला, संस्थेची उद्दिष्टे व तिने हाती घेतलेली कार्ये यांच्या संबंधात, ‘‘तज्ञ संचालकांना’’ स्वीकृत करता येईल :

परंतु, तज्ञ संचालकांची संख्या ही, पोट-कलम (१) च्या पहिल्या परंतुकात विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे, समितीच्या सदस्यांच्या कमाल संख्येव्यतिरिक्त असेल आणि ती दोनपेक्षा अधिक असणार नाही :

परंतु आणखी असे की, ज्या समितीमध्ये सतरापेक्षा जास्त सदस्य नसतील अशा समितीच्या बाबतीत समिती एका कार्यलक्षी संचालकाची नेमणूक करू शकेल ; आणि सतरापेक्षा जास्त सदस्य असलेल्या आणि एकवीसपेक्षा जास्त सदस्य नसलेल्या समितीच्या बाबतीत, समिती नामनिर्दिष्ट करील अशा कार्यलक्षी संचालकांची संख्या दोनपेक्षा अधिक असणार नाही :

परंतु तसेच, जर समिती दोन कार्यलक्षी संचालकांची मिळून बनलेली असेल तर, अशा कार्यलक्षी संचालकांपैकी एक कार्यलक्षी संचालक हा, संबंधित संस्थेचा कर्मचारी असेल आणि तो अशा संस्थेच्या मान्यताप्राप्त कर्मचारी संघाचा प्रतिनिधी असेल :

परंतु तसेच की, संस्थेचे ''कार्यलक्षी संचालक'' हे, समितीचे सदस्यदेखील असतील आणि अशा सदस्यांना, पोट-कलम (१) च्या पहिल्या परंतुकात विनिर्दिष्ट केलेल्या समितीच्या एकूण सदस्य संस्थेची गणना करण्याच्या प्रयोजनासाठी वगळण्यात येईल :

परंतु तसेच की, अशा तज्ज्ञ संचालकांना संस्थेच्या कोणत्याही निवडणुकीत मत देण्याचा अधिकार असणार नाही आणि ते, समितीचे पदाधिकारी म्हणून निवडून दिले जाण्यास पात्र असणार नाहीत.

(३) समितीच्या निवडून आलेल्या सदस्यांचा आणि तिच्या पदाधिका-यांचा पदावधी, निवडणुकीच्या दिनांकापासून पाच वर्षांपर्यंत असेल आणि पदाधिका-यांची मुदत समितीच्या मुदतीइतकीच असेल.

(४) समितीवरील नैमित्तिक रिक्त पद, ज्याच्यासंबंधात नैमित्तिक रिक्त पद निर्माण झाले असेल अशा क्रियाशील सदस्यांच्या त्याच वर्गामधून भरता येईल.

(५) (अ) जर समितीच्या सदस्यांच्या कोणत्याही सार्वत्रिक निवडणुकीत, निवडणुकीचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर समितीची रचना झाली नसेल तर, या अधिनियमात किंवा नियमात किंवा संस्थेच्या उपविधीत काहीही अंतर्भूत असले तरी, निर्वाचन अधिकारी किंवा अशी निवडणूक घेणारा इतर कोणताही अधिकारी किंवा प्राधिकारी, दोन-तृतीयांश किंवा त्याहून अधिक सदस्यांचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर सात दिवसांच्या आत त्यांची नावे त्यांच्या कायम पत्त्यांसह निबंधकांकडे अग्रेषित करील. निबंधक, त्याला कळविण्यात आलेली नावे प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, अशी नावे व पत्ते सूचना फलकावर किंवा त्यांच्या कार्यालयातील कोणत्याही ठळक जागी नोटीस लावून प्रसिद्ध करील किंवा प्रसिद्ध करण्याची तजवीज करील, आणि अशी नोटीस प्रसिद्ध झाल्यानंतर संस्थेच्या समितीची रितसर रचना करण्यात आली असे समजण्यात येईल. सदस्यांची दोन-तृतीयांश इतकी संख्या ठरविताना अपूर्णांक हिशेबात घेतला जाणार नाही :

परंतु, अशा रीतीने नावे व पत्ते प्रसिद्ध करण्यामुळे—

(एक) उर्वरित सदस्यांची निवडणूक पूर्ण होण्यास तसेच निवडून आलेल्या सदस्यांची नावे व कायम पत्ते वरीलप्रमाणेच जसजसे उपलब्ध होतील तसतसे प्रसिद्ध करण्यास अडथळा होतो ; किंवा

(दोन) या अधिनियमाखालील समितीच्या सदस्यांच्या पदावधीला बाधा पोहोचते ;

असे मानले जाणार नाही.

(ब) उर्वरित सदस्य निवडून आल्यानंतर त्यांची नावेही (त्यांच्या कायम पत्त्यांसह) त्यानंतर तशाच प्रकारे निबंधकाकडून प्रसिद्ध करण्यात येतील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याची कलमे ७३अअ आणि ७३अब वगळणे.

३०. मुख्य अधिनियमाची कलमे ७३अअ आणि ७३अब वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३ब ची सुधारणा.

३१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३ब मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) ''चार जागा'' या मजकुराऐवजी ''तीन जागा'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) खंड (क-एक) च्या शेवटी ''आणि'' हा मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल ;

(तीन) खंड (क-दोन) च्या शेवटी असलेला ''आणि'' हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(चार) खंड (ब) वगळण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (२) वगळण्यात येईल ;

(ग) पोट-कलम (३) मधील "किंवा यथास्थिति दुर्बल गटामधील" हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (४) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

"(४) तीन राखीव जागांपैकी कोणत्याही जागेवर कोणत्याही व्यक्तीची निवड न झाल्यास अशी किंवा अशा राखीव जागा, पोट-कलम (३) अन्वये निवडणूक लढविण्याचा हक्क असलेल्या व्यक्तींमधून, नामनिर्देशनाद्वारे, भरण्यात येतील.";

(ङ) स्पष्टीकरणातील खंड (क) वगळण्यात येईल ;

(च) समासटीपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

" संस्थांच्या समित्यांवर विवक्षित जागा राखून ठेवणे व त्यासाठी निवडणूक घेणे.".

३२. मुख्य अधिनियमाची कलमे ७३बब आणि ७३बबब वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याची कलमे ७३बब आणि ७३बबब वगळणे.

३३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३क ऐवजी, पुढील कलम दाखल करण्यात येईल :—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३क ऐवजी नवीन कलम दाखल करणे.

महिलांकरिता जागा राखून ठेवणे.

"**७३क.** (१) हा अधिनियम, किंवा त्याखाली केलेले नियम यांमध्ये, किंवा कोणत्याही संस्थेच्या उपविधींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, प्रत्येक संस्थेच्या समितीवर महिला सदस्यांचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी सदस्य म्हणून व्यक्तींचा अंतर्भाव असणा-या आणि व्यक्तींच्या अशा वर्गातील किंवा प्रवर्गातील सदस्य असणा-या प्रत्येक संस्थेच्या समितीवर महिलांकरिता दोन जागा राखून ठेवण्यात येतील.

(२) संस्थेची कोणतीही महिला सदस्य किंवा सदस्य–संस्थेच्या समितीची कोणतीही महिला सदस्य, मग ती निवडून आलेली, स्वीकृत केलेली किंवा नामनिर्दिष्ट केलेली असो, पोट-कलम (१) अन्वये, राखून ठेवण्यात आलेल्या जागेकरिता निवडणूक लढविण्यास पात्र असेल.

(३) अशा राखून ठेवण्यात आलेल्या जागांकरिता कोणतीही महिला सदस्य किंवा, यथास्थिति कोणत्याही महिला सदस्य निवडून आलेल्या नसतील त्याबाबतीत, अशी जागा किंवा अशा जागा, पोट-कलम (२) अन्वये निवडणूक लढविण्यासाठी पात्र असलेल्या महिला सदस्यांमधून स्वीकृत करून घेऊन भरण्यात येतील.

(४) केवळ महिला सदस्य असणा-या संस्थेच्या समितीला या कलमातील कोणतीही गोष्ट लागू होणार नाही.".

३४. मुख्य अधिनियमाची कलमे ७३इ व ७३ङ क वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याची कलमे ७३इ व ७३ङ क वगळणे.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७३फफ ची सुधारणा.

३५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३फफ ला कलम ७३कअ असा नवीन क्रमांक देण्यात येईल आणि अशा प्रकारे नवीन क्रमांक देण्यात आलेल्या कलम ७३कअ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) पूर्वी, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(अ१) (अ) यंत्रसामग्री, अवजारे, सामग्री, विक्रेय वस्तू किंवा इतर माल खरेदी करण्यासाठी सदस्यांना कर्ज देणा-या संस्थेच्या बाबतीत किंवा अशा मालाचा धंदा करणा-या संस्थेच्या बाबतीत जो सदस्य किंवा ज्यांचा निकटचा नातेवाईक अशा मालाचा विक्रेता असेल किंवा अशा मालाचा धंदा करणारा कंपनीचा संचालक किंवा अशा भागीदारी संस्थेचा भागीदार असेल, असा कोणताही सदस्य अशा संस्थेच्या समितीचा सदस्य म्हणून निवडून येण्यास किंवा नामनिर्दिष्ट होण्यास पात्र असणार नाही.

(ब) संस्थेमार्फत ज्या प्रकारचा धंदा केला जातो तोच धंदा संस्थेच्या कार्यक्षेत्राबाहेर करण्याची इच्छा असलेल्या कोणत्याही सदस्यास असा धंदा करण्याच्या परवानगीकरिता संस्थेकडे अर्ज करता येईल. संस्थेस, विहित करण्यात येईल अशा शर्तींना अधीन राहून, अशी परवानगी देता येईल.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, "निकटचा नातेवाईक" या शब्द प्रयोगाचा अर्थ पत्नी, पती, वडील, आई, भाऊ, बहीण, मुलगा, मुलगी, जावई किंवा सून असा आहे व त्यामध्ये सासरा, सासू, विवाहित बहिण, मेहूणा (पत्नीचा भाऊ), मेहुणी (पत्नीची बहिण), मेहूणा (बहिणीचा पती) व विवाहित मुलगी यांचा समावेश होतो." ;

(ख) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) स्पष्टीकरणामधील परिच्छेद (इ) नंतर, पुढील परिच्छेद समाविष्ट करण्यात येईलः-

"(फ) जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक किंवा राज्य सहकारी बँक यांच्या बाबतीतील, सदस्य जर—

(एक) जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक किंवा राज्य सहकारी बँक यांच्या मंडळावर प्राथमिक सहकारी कृषी पत संस्थेव्यतिरिक्त अन्य एखाद्या संस्थेचे प्रतिनिधित्व करत असेल ती जिचे प्रतिनिधित्व करीत असेल त्या संस्थेने जर नव्वद दिवसांपेक्षा अधिक कालावधीकरिता अशा बँकेची रक्कम प्रदान करण्याबाबत कसूर केली असेल, अशी व्यक्ती ;

(दोन) प्राथमिक सहकारी कृषी पत संस्थेचा कसूरदार असेल किंवा कसूरदार असलेल्या प्राथमिक सहकारी कृषी पत संस्थेचा एखादा पदाधिकारी असेल, अशी व्यक्ती ;

(तीन) ज्या संस्थेची व्यवस्थापन समिती निष्प्रभावित झालेली असेल अशा संस्थेचे प्रतिनिधित्व करीत असेल अशी व्यक्ती ;";

(दोन) खंड (दोन) नंतर, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :-

"(दोन-अ) कलम २६ च्या पोट-कलम (२) अन्वये, अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण करण्यात आले असेल ; किंवा" ;

(तीन) खंड (पाच) मध्ये,—

(एक) "कलम ७३फ च्या पोट-कलम (२) च्या" या मजकुराऐवजी, "पोट-कलम (अ१) च्या खंड (ब) च्या" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) स्पष्टीकरण वगळण्यात येईल.

(चार) खंड (सहा) मध्ये, "अथवा कलम ७३बब खाली संस्थेच्या समितीवरील कोणत्याही राखीव जागेवर निवड होण्याचा किंवा निवडून येण्याचा" या मजकुराऐवजी, "कलम ७३अ च्या पोट-कलम (२) अन्वये, संस्थेच्या समितीवर कार्यलक्षी संचालक म्हणून नामनिर्दिष्ट करण्याचा" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(पाच) खंड (सात) नंतर, पुढील खंड दाखल करण्यात येतील :—

"(आठ) कलम १४६ अन्वये, कोणत्याही अपराधाकरिता दोषी ठरवण्यात आले असेल आणि कलम १४७ खालील अपराध सिद्ध झाला असेल तर ; किंवा

(नऊ) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींन्वये एखाद्या अपराधाकरिता एक वर्षापेक्षा कमी नाही इतक्या कालावधीच्या कारावासासाठी सिद्धापराधी ठरला असेल तर ;";

(ग) पोट-कलम (२) नंतर, पुढील पोट-कलमे जादा दाखल करण्यात येतील :—

"(३) पोट-कलम (अ१) आणि पोट-कलम (१) चे खंड (एक) ते (नऊ) यांन्वये निरर्हता ओढवल्याच्या कारणाने सदस्यत्व बंद झालेला समितीचा सदस्य, ज्या दिनांकास समितीचा सदस्य म्हणून त्याचे सदस्यत्व बंद झाले असेल त्या दिनांकापासून समितीच्या पुढील पाच वर्षांच्या मुदतीचा कालावधी समाप्त होईपर्यंत समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा नेमणूक केली जाण्यास, पुन्हा नामनिर्दिष्ट होण्यास, पुन्हा स्वीकृत होण्यास, किंवा पुन्हा निवडून येण्यास पात्र असणार नाही.

(४) पोट-कलम (३) मध्ये निर्देश केलेल्या निरर्हतेहून अन्य कोणतीही निरर्हता ओढवल्याच्या कारणाने सदस्यत्व बंद झालेल्या समितीचा सदस्य, या अधिनियमात अन्यथा विनिर्देशपूर्वक तरतूद केलेली नसेल तर, एरव्ही, अशी निरर्हता अस्तित्वात असण्याचे बंद होताच, समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा निवडून येण्यास, पुन्हा स्वीकृत केला जाण्यास किंवा पुन्हा नामनिर्देशित केला जाण्यास, पात्र असेल." ;

(घ) समासटीपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईलः—

"समितीची आणि तिच्या सदस्यांची निरर्हता.".

३६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३कअ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :— सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम ७३कब समाविष्ट करणे.

"**७३कब.** (१) संस्थेच्या सर्व निवडणुका घेण्यासाठी व त्यासाठी मतदार याद्या तयार करण्यासाठी अधीक्षण, निदेशन व नियंत्रण हे राज्य शासनाने याबाबतीत घटित केलेल्या 'राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण' या नावाने ओळखल्या जाणा-या प्राधिकरणाकडे निहित असेल. मंडळाच्या सदस्यांची प्रत्येक सार्वत्रिक निवडणूक आणि लागू असलेल्या मर्यादेपर्यंतचे कोणतेही नैमित्तिक रिक्त पद यासह संस्थेच्या पदाधिका-यांची निवडणूक विहित केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार घेण्यात येईल. राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण.

(२) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणामध्ये, राज्य शासनाच्या सचिवाच्या दर्जापेक्षा कमी नाही असे पद ज्याने धारण केले होते अशा, व्यक्तीचा राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्त म्हणून समावेश असेल. राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्त यांची नियुक्ती राज्यपालांकडून करण्यात येईल. राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्त हे तीन वर्षांच्या कालावधीकरिता पद धारण करतील. तथापि त्याच्या नियुक्तीचा पदावधी दोन वर्षांने वाढविता येईल. राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाचे कार्यालय राज्य शासन अधिसूचित करील अशा ठिकाणी असेलः

परंतु, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्त म्हणून नियुक्त केलेली व्यक्ती वयाची पासष्ट वर्षे पूर्ण केल्यावर त्याच्या पदावरून सेवानिवृत्त होईल.

(३) राज्य शासन, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाचा सचिव म्हणून अपर निबंधकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जा नसलेले पद धारण करणा-या कोणत्याही व्यक्तीची प्रतिनियुक्तीने नियुक्ती करील.

(४) पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताचे वेतन व भत्ते यांसह सेवेच्या इतर शर्ती, विहित करण्यात येतील. पोट-कलम (६) च्या तरतुदींना अधीन राहून, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताचे गैरवर्तन किंवा अकार्यक्षमता या संबंधात राज्यपालांनी चौकशीचे आदेश दिल्यानंतर व त्यानुसार उच्च न्यायालयाच्या सेवानिवृत्त न्यायाधीशाने चौकशी पार पाडल्यानंतर व आरोप

सिद्ध झाल्यानंतर राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्तास अशा कारणाकरिता पदावरून दूर करता येईल, असे कळविल्यावर केवळ राज्यपालांच्या आदेशाद्वारे त्यांना पदावरून दूर करण्यात येईल.

(५) राज्यपालास, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताला त्याच्या पदावरून निलंबित करता येईल आणि आवश्यकता वाटल्यास, उच्च न्यायालयाच्या सेवानिवृत्त न्यायाधीशाचा अहवाल प्राप्त होऊन राज्यपाल आदेश संमत करेपर्यंत पोट-कलम (४) अन्वये ज्याच्या संबंधात याबाबत चौकशीचे आदेश देण्यात आलेले आहेत त्यास चौकशीदरम्यान कार्यालयात उपस्थित राहण्यास मनाईदेखील करता येईल.

(६) पोट-कलम (५) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी राज्यपालास आदेशाद्वारे, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताला त्याच्या पदावरून दूर करता येईल, जर तो,—

(अ) नादार असल्याचे न्यायनिर्णीत झाले असेल ; किंवा

(ब) राज्यपालांच्या मते नैतिक अध:पताचा समावेश असलेल्या एखाद्या अपराधासाठी त्याला अपराधसिद्ध ठरविण्यात आले असेल ; किंवा

(क) तो त्याच्या पदावधीमध्ये त्याच्या पदाच्या कर्तव्याव्यतिरिक्त कोणत्याही वेतनी नोकरीमध्ये गुंतलेला असेल ; किंवा

(ड) राज्यपालांच्या मते तो विकल मनाच्या किंवा शारीरिक दुर्बलतेच्या कारणास्तव पद धारण करण्याचे चालू ठेवण्यास अयोग्य असेल ; किंवा

(इ) राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्त किंवा सदस्य म्हणून त्याच्या कार्यास बाधा पोहोचण्याचा संभव असेल असे वित्तीय किंवा इतर हितसंबंध संपादन करीत असेल.

(७) राज्य शासन, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताशी विचारविनिमय केल्यानंतर, या अधिनियमान्वये त्याची कार्ये पार पाडण्यासाठी त्यास सहाय्य करण्याकरिता, त्याच्या कार्यालयाकरिता अधिका-यांची व कर्मचा-यांची तरतूद करेल.

(८) राज्य शासन, पोट-कलम (१) द्वारे राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकारणावर प्रदान करण्यात आलेली कार्ये पार पाडण्यासाठी आवश्यक असेल त्याप्रमाणे राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकारणाद्वारे जेव्हा जेव्हा विनंती करण्यात येईल, तेव्हा तेव्हा असा कर्मचारीवर्ग उपलब्ध करून देईल.

(९) (अ) पोट-कलम (८) लागू होत असेल अशी कोणतीही व्यक्ती, जर कोणत्याही संयुक्तिक कारणाशिवाय, त्याची शासकीय कर्तव्ये पार पाडताना कोणत्याही कृतीमुळे किंवा अपकृतीमुळे दोषी असल्याचे आढळून आल्यास, तो अपराधसिद्धीनंतर पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाच्या शिक्षेस पात्र असेल.

(ब) उपरोक्तप्रमाणे कोणत्याही अशा कृतीच्या किंवा अपकृतीच्या बाबतीत, झालेल्या नुकसानाकरिता अशा कोणत्याही व्यक्तीच्या विरोधात, कोणताही दावा किंवा कायदेशीर कार्यवाही दाखल करता येणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''पोट-कलम (८) लागू होत असलेल्या व्यक्ती'', या संज्ञेत निर्वाचन अधिकारी, सहायक निर्वाचन अधिकारी, पीठासीन अधिकारी, मतदान अधिकारी आणि उमेदवाराचे नामनिर्देशन करणे किंवा उमेदवारी मागे घेणे, किंवा मतदानाच्या ठिकाणाचे चित्रीकरण करणे किंवा मतांची मोजणी करणे यासंबंधातील कोणतेही कर्तव्य बजावण्यासाठी नियुक्त केलेल्या अन्य कोणत्याही व्यक्ती असतील ; आणि शासकीय कर्तव्ये या शब्दप्रयोगाचा, अन्वयार्थ तद्नुसार लावण्यात येईल पण या अधिनियमाद्वारे किंवा तद्न्वये अन्यथा लादण्यात आलेल्या कर्तव्यांचा त्यात समावेश होणार नाही.

(१०) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही मावळत्या समितीच्या सदस्यांचा पदावधी संपल्यावर तात्काळ नव्याने निवडून झालेल्या समितीच्या सदस्यांना पद ग्रहण करणे शक्य व्हावे म्हणून विद्यमान समितीची मुदत संपण्यापूर्वी राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाद्वारे प्रत्येक संस्थेच्या समितीची निवडणूक घेण्यात येईल.

(११) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण, विहित केल्याप्रमाणे व नवीनतम तंत्रज्ञान व विशेषज्ञान यांचा वापर करून कार्यपद्धती, मार्गदर्शक तत्त्वे व रीत यांनुसार संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या निवडणुका घेईल :

परंतु, शासनास, संस्थेची, संस्थांच्या वर्गाची उद्दिष्टे, कार्यक्षेत्र व व्यवसायांची मानके आणि योग्य व्यवस्थापन व सदस्यांचे हितसंबंध या बाबी विचारात घेऊन, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, विहित करण्यात येईल अशा रितीने संस्थांचे वर्गीकरण करता येईल.

(१२) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण सार्वत्रिक निवडणुकीनंतर मंडळ घटित झाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत संस्थेच्या उप विधींनुसार निवडून येणे आवश्यक असेल त्याप्रमाणे समितीची आणि अध्यक्ष किंवा कार्याध्यक्ष, उपाध्यक्ष किंवा उप कार्याध्यक्ष यांच्या पदाची आणि असे इतर पदाधिकारी यांच्या निवडणुका घेईल.

(१३) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाच्या स्तरावर निवडणूक निधी ठेवण्यात येईल. प्रत्येक संस्था, निवडणूक निधीबाबत राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाद्वारे विहित करण्यात येईल किंवा आवश्यक करण्यात येईल त्याप्रमाणे, तिच्या निवडणुकीवरील अंदाजित खर्चाची रक्कम म्हणून आगाऊ स्वरूपात रक्कम जमा करील. राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण, उक्त निधीमधून पदाधिका-याच्या निवडणुकीसह संस्थांची निवडणूक घेण्याकरिता आवश्यक खर्च करेल. निवडणुकीच्या संबंधात अधिकाराचा वापर करण्यासाठी आणि कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी नियुक्त करण्यात आलेल्या व्यक्तींना, कोणताही असल्यास प्रवास भत्ता, दैनिक भत्ते व पारिश्रमिक यांचे प्रदान करण्यासह कोणतीही निवडणूक घेण्यासाठीचा खर्च उक्त निधीमधून करण्यात येईल आणि हा खर्च विहित केलेल्या रितीने करण्यात येईल. राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाद्वारे करण्यात आलेल्या मागणीवरून निबंधक, अशा कोणत्याही संस्थेकडून किंवा संस्थांच्या वर्गाकडून निवडणूक घेण्यासाठीच्या खर्चाची वसुली करेल :

परंतु, कोणतीही संस्था निवडणुकीचा खर्च देण्यास कसूर करीत असेल तर, निबंधकाला देय रकमेची वसुली करण्यासाठी वसुली प्रमाणपत्र काढता येईल आणि अशी रक्कम, जमीन महसुलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे वसूल करण्यात येईल.

(१४) प्रत्येक सहकारी संस्थेची समिती ही,—

(अ) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला, तिची मुदत संपण्याच्या किमान सहा महिन्यांपूर्वी आपला पदावधी संपण्याबाबत कळवील ;

(ब) समितीमध्ये किंवा तिच्या पदाधिका-यांमध्ये निर्माण झालेल्या कोणत्याही नैमित्तिक रिक्त पदाबाबत असे रिक्त पद निर्माण झाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत कळविल ;

(क) राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाने निर्धारित केलेल्या दिनदर्शिकेनुसार राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला आवश्यक असणा-या अशा नोंदवह्या, अभिलेख आणि माहिती पुरविल ;

(ड) निवडणुका घेण्यासाठी मतदार यादी सुरळीतपणे तयार करण्याकरिता आवश्यक ती सर्व मदत, सहाय्य व सहकार्य पुरवील.

(१५) या अधिनियमामध्ये, नियमांमध्ये किंवा कोणत्याही सहकारी संस्थेच्या उपविधींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास नियत असेल किंवा अशा दिनांकानंतर दिनांक ३१ मार्च २०१३ पर्यंत, नियत होईल, अशी समितीची आणि त्या नंतरची पदाधिका-यांची निवडणूक ही, दिनांक ३१ डिसेंबर २०१३ पूर्वी घेण्यात येईल.".

२०१३ चा महा. .....

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम ७३फ ऐवजी नवीन कलम दाखल करणे.

३७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३फ ऐवजी पुढील कलम दाखल करण्यात येईल :–

संस्थेच्या समितीवरील एकापेक्षा अधिक जागांसाठी निवडणूक घेणे.

“**७३फ.** एखाद्या समितीवर एकापेक्षा अधिक जागांवर कोणतीही व्यक्ती निवडून आली असेल त्याबाबतीत, निवडणुकीचे निकाल घोषित झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत तिने, निवडणूक अधिकारी किंवा यथास्थिति, त्या बाबतीत राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाने प्राधिकृत केलेला अधिकारी यास स्वतःच्या सहीनिशी लेखी कळवून एक जागा सोडून इतर सर्व जागांचा तिने राजीनामा दिला नसेल तर, या सर्व जागा रिक्त होतील. असा राजीनामा मिळाल्यानंतर किंवा उपरोक्तप्रमाणे जागा रिक्त झाल्यानंतर, निवडणूक अधिकारी, किंवा यथास्थिति, याबाबतीत राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाने प्राधिकृत केलेला अधिकारी ती रिक्त जागा भरण्याकरिता निवडणुका घेण्याची व्यवस्था करील.”.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याची कलमे ७३फफफ व ७३ग वगळणे.

३८. मुख्य अधिनियमाची कलमे ७३फफफ व ७३ग वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ७३ह वगळणे.

३९. मुख्य अधिनियमाचे कलम ७३ह वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये नवीन कलम ७३आय समाविष्ट करणे.

४०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७३ह नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

मुदत संपण्यापूर्वी निवडणुका घेण्याबाबत कळविण्याची आणि तिच्या व्यवस्थेसाठी सहाय्य करण्याची समितीची किंवा प्रशासकांची किंवा प्राधिकृत अधिका-यांची जबाबदारी.

“**७३आय.** (१) समितीची मुदत संपण्यापूर्वी, कलम ७३कब च्या पोट-कलम (१४) अन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे, तिची निवडणूक घेण्यासाठी राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला कळविणे, हे समितीचे कर्तव्य असेल.

(२) समितीने तिची निवडणूक घेण्यासंबंधात, पोट-कलम (१) अन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला कळविण्यास बुद्धीपुरस्सर कसूर केली असेल तर, आणि त्यामुळे कोणत्याही कारणास्तव, मुदत संपण्यापूर्वी समितीची निवडणूक घेता आली नसेल तर, समितीचे सदस्य त्यांचे अधिकारपद धारण करण्याचे बंद करतील आणि अशा परिस्थितीत निबंधक अधिनियमाच्या कलम ७७-अ अन्वये योजिल्याप्रमाणे कारवाई करील.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये अशी कारवाई केल्यावर अशाप्रकारे नियुक्त केलेला असा प्राधिकृत अधिकारी, तात्काळ निवडणूक घेण्यासाठी राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला कळवील आणि विनिर्दिष्ट कालावधीत अशी निवडणूक घेण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था करण्याकरिता राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाला सहाय्य करील.”.

४१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७५ मध्ये,— सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७५ ची सुधारणा.

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) " त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या नियमानुसार त्या संस्थेचे हिशेब पुरे करण्यासाठी नेमलेल्या दिनांकानंतर येणा-या पुढील तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत आपल्या सदस्यांची एक सर्वसाधारण बैठक बोलावील" या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

"अधिनियमात तरतूद केल्याप्रमाणे तिचे कामकाज चालविण्यासाठी, वित्तीय वर्ष संपल्यानंतर सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या आत आपल्या सदस्यांची अधिमंडळाची वार्षिक बैठक बोलावील" ;

(दोन) पहिले परंतुक वगळण्यात येईल ;

(तीन) दुस-या परंतुकातील, "परंतु, आणखी असे की", या मजकुराने सुरू होणा-या आणि "बोलाविलेली सर्वसाधारण बैठक असल्याचे समजले जाईल." या मजकुराने संपणा-या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

"परंतु, संस्थेने अशी बैठक बोलाविली नसेल याबाबतीत निबंधकास किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिका-यास विहित केलेल्या रितीने अशी बैठक बोलाविता येईल आणि अशी बैठक ही संस्थेने योग्य रितीने बोलाविलेली सर्वसाधारण बैठक असल्याचे समजले जाईल," ;

(ख) पोट-कलम (२) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

"(२) संस्थेच्या अधिमंडळाच्या प्रत्येक वार्षिक सर्वसाधारण बैठकीत, समिती संस्थेसमोर पुढील बाबी ठेवील,—

(एक) समिती सदस्यांपैकी कोणत्याही सदस्यास, किंवा कोणत्याही समिती सदस्याच्या कुटुंबातील कोणत्याही सदस्यास किंवा त्याच्या कुटुंबातील कोणताही सदस्य ज्या संस्थेचा किंवा भागीदारी संस्थेचा किंवा कंपनीचा सदस्य, भागीदार किंवा यथास्थिती संचालक असेल अशी संस्था, भागीदारी संस्था किंवा कंपनी यांस, दिलेल्या कर्जाचा, कोणताही असल्यास—तपशील दर्शविणारे विवरणपत्र ; मागील वर्षामध्ये केलेली कर्जाची परतफेड, त्या वर्षाच्या अखेरीस कर्जाची शिल्लक असलेली रक्कम आणि थकीत रकमा, यांचा तपशील ;

(दोन) तिच्या कामकाजाचा वार्षिक अहवाल ;

(तीन) शिल्लक रकमेच्या विनियोगासाठीची योजना ;

(चार) संस्थेच्या उपविधींमध्ये कोणत्याही सुधारणा केलेल्या असल्यास, त्यांची सूची ;

(पाच) समितीची निवडणूक घेण्याबाबत व तिचे प्रचालन (Conduct) याबाबतचे प्रगटीकरण ;

(सहा) मागील वित्तीय वर्षाचा लेखापरीक्षा अहवाल ;

(सात) आधीच्या लेखापरीक्षेचा दुरुस्ती अहवाल ;

(आठ) पुढील वर्षासाठीचा वार्षिक अर्थसंकल्प ;

(नऊ) अधिनियमाच्या किंवा कोणत्याही नियमाच्या तरतुदींनुसार, नियमानुसार निबंधकाने मागविलेली इतर कोणतीही माहिती ; आणि

(दहा) उपविधींमध्ये निर्धारित केल्याप्रमाणे आणि ज्यांची रीतसर नोटीस दिली गेली आहे असे इतर कामकाज करण्यात येईल.

स्पष्टीकरण—एक—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनाकरिता ''कुटुंब'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पत्नी, पती, वडील, आई, भाऊ, बहीण, मुलगा, मुलगी, जावई किंवा सून असा आहे ;

स्पष्टीकरण—दोन—जी संस्था नफ्यासाठी व्यवहार करीत नसेल, अशा संस्थेच्या बाबतीत, संस्थेच्या वार्षिक सर्वसाधारण बैठकीत लेखापरीक्षित नफ्या-तोट्याच्या हिशेबाऐवजी लेखापरीक्षित प्राप्तीचा आणि खर्चाचा हिशेब ठेवण्यात येईल आणि या अधिनियमातील लेखापरीक्षित नफ्या-तोट्याचा हिशेबासंबंधीच्या तसेच ''नफा'' किंवा ''तोटा'' यासंबंधीच्या सर्व निर्देशांचा अर्थ, अशा संस्थेच्या संबंधात अनुक्रमे ''खर्चाहून अधिक झालेली प्राप्ती'' आणि ''प्राप्तीहून अधिक झालेला खर्च'' असा लावण्यात येईल.'' ;

(ग) पोट-कलम (२) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल,—

''(२अ) प्रत्येक संस्था, आपल्या अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीत, राज्य शासनाने मान्यता दिलेल्या नामिकेमधून, कलम ८१ मध्ये निर्धारित केल्याप्रमाणे किमान अर्हता व अनुभव असणा-या लेखापरीक्षकाची किंवा लेखापरीक्षण करणा-या संस्थेची चालू वित्तीय वर्षासाठी नेमणूक करील आणि अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत, नेमणूक केलेल्या लेखापरीक्षकाचे नाव आणि संस्थेच्या लेख्यांचे लेखापरीक्षण करण्यासाठीची त्याची लेखी संमती हे विवरणाच्या स्वरूपात निबंधकाकडे दाखलही करील :

परंतु, एकाच संस्थेच्या अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकांमध्ये त्याच लेखापरीक्षकाची नेमणूक लागोपाठ तीन वर्षांहून अधिक कालावधीसाठी करण्यात येणार नाही.'' ;

(घ) पोट-कलम (४) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

''(४) लेखापरीक्षित ताळेबंद, लेखापरीक्षित नफा आणि तोटा यांचा हिशेब, कलम ८१ अन्वये नेमणूक केलेल्या लेखापरीक्षकाने सादर केलेला, मागील वित्तीय वर्षाचा लेखापरीक्षा अहवाल, आधीच्या लेखापरीक्षेचा दुरुस्ती अहवाल आणि समितीचा अहवाल हे, स्वीकृतीसाठी अधिमंडळाच्या प्रत्येक वार्षिक बैठकीत ठेवण्यात येतील आणि उपविधींमध्ये निर्धारित केल्याप्रमाणे आणि ज्यांची रीतसर नोटीस दिलेली आहे, असे इतर कामकाज करण्यात येईल.'' ;

(ङ) पोट-कलम (५) मध्ये,—

(एक) ''सर्वसाधारण बैठक कालावधी किंवा यथास्थिती, वाढविलेल्या कालावधीत'' या मजकुराऐवजी ''कालावधीत सर्वसाधारण बैठक'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) ''पोट-कलमे (२)'' हा मजकूर ज्या दोन्ही ठिकाणी आला आहे, तेथे त्याऐवजी ''पोट-कलमे (२), (२अ)'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(तीन) ''तीन वर्षांहून अधिक नसलेल्या'' या मजकुराऐवजी ''पाच वर्षांहून अधिक नसलेल्या'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(चार) '' शंभर रुपयांहून'' या मजकूराऐवजी ''पाच हजार रुपयांहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

(च) मूळ समासटीपेऐवजी पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

''अधिमंडळाची वार्षिक बैठक ''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७६ची सुधारणा.

४२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७६ मध्ये,–

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,–

''विशेष सर्वसाधारण बैठक'' या मजकुराऐवजी ''अधिमंडळाची विशेष बैठक'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये,—

(एक) ''तीन वर्षांहून अधिक नसलेल्या'' या मजकुराऐवजी ''पाच वर्षांहून अधिक नसलेल्या'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) ''शंभर रुपयांहून'' या मजकुराऐवजी ''पाच हजार रुपयांहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) पोट-कलम (३) मध्ये, ''विशेष सर्वसाधारण बैठक'' या मजकुराऐवजी ''अधिमंडळाची विशेष बैठक'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) मूळ समासटीपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

''अधिमंडळाची विशेष बैठक.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७७-अ ची सुधारणा.

४३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७७-अ मध्ये,—

(क) खंड (ब) मधील ''किंवा यथास्थिती वाढीव पदावधी'' हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ख) खंड (ब) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

''(ब-१) समितीच्या रचनेत दोष निर्माण झाला आहे किंवा समितीने कार्य करण्याचे बंद केले आहे व व्यवस्थापनामध्ये पोकळी निर्माण झाली आहे ;'';

(ग) खंड (फ) मधील,—

(एक) ''संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याच्या अर्जावरून'' या मजकुराऐवजी ''संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याच्या किंवा सदस्याच्या अर्जावरून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) उप-खंड (दोन) मधील, ''एक किंवा अधिक प्रशासक'' या मजकुराऐवजी ''एक किंवा अधिक प्राधिकृत अधिकारी'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) दुस-या परंतुकानंतर, पुढील परंतुक जादा दाखल करण्यात येईल :—

''परंतु तसेच की, संस्थेचा कोणताही सदस्य किंवा कोणतेही सदस्य अशा समितीवर काम करण्यास इच्छुक नसतील तर, संस्थेच्या कारभारावर देखरेख ठेवण्यासाठी निबंधकाला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे, संस्थेचा सदस्य नसेल अशा एक किंवा अधिक प्राधिकृत अधिका-यांची नेमणूक करणे हे निबंधकासाठी कायदेशीर असेल.'' ;

(ङ) पोट-कलम (२) मध्ये ''प्रशासकास'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत अधिका-यास'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(च) पोट-कलम (३) मधील,—

(एक) ''प्रशासक'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत अधिकारी'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) पहिले व दुसरे परंतुक वगळण्यात येईल ;

(तीन) तिस-या परंतुकाऐवजी, पुढील परंतुक दाखल करण्यात येईल :—

''परंतु, कोणत्याही परिस्थितीत, समितीचा किंवा प्राधिकृत अधिका-याचा पदावधी हा त्यांच्या पद धारण केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांपेक्षा अधिक असणार नाही.'' ;

(छ) पोट-कलम (४) मधील ''प्रशासक'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत अधिकारी'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ज) पोट-कलम (५) मधील,—

(एक) ''कलम ७८ चे पोट-कलम (२अ)'' या मजकुराऐवजी ''कलम ७८अ चे पोट-कलम (२)'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) ''सदस्यांना किंवा प्रशासकांना'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत अधिका-यांना'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(झ) समासटीपेऐवजी पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

''समितीच्या सदस्याची नियुक्ती, नवीन समिती, समितीची घटना करीत असतेवेळी कोणताही सदस्य निवडून न येणे व नवीन समितीने पदभार न स्वीकारणे या वेळी प्राधिकृत अधिका-याची नियुक्ती.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७८ ऐवजी नवीन कलम दाखल करणे.

४४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७८ ऐवजी पुढील कलम दाखल करण्यात येईल :—

समितीस काम करण्यापासून रोखून ठेवण्याचा अधिकार.

''**७८.** (१) निबंधकाच्या मते, समिती ही तिची कर्तव्ये पार पाडण्यात सतत कसूर करीत असेल किंवा तिची कर्तव्ये पार पाडण्यात निष्काळजीपणा करीत असेल किंवा अन्यथा तिची कामे उचितरीत्या आणि साक्षेपाने पार पाडीत नसेल, किंवा समितीच्या सदस्यांचा राजीनामा, निरर्हता यांमुळे किंवा अन्यथा समितीच्या रचनेत किंवा कार्यात दोष असेल तर, निबंधक, नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, समितीला, कारणे लेखी सादर करण्याची कोणतीही असल्यास, संधी दिल्यानंतर आणि म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर व ती संस्था जिच्याशी संलग्न असेल, त्या संघीय संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर, नोटीशीमध्ये नमूद केलेले आरोप सकृतदर्शनी आढळून येत आहेत, परंतु त्यावर उपाययोजना करणे शक्य आहे या निष्कर्षाप्रत आला असेल तर, तो आदेशाद्वारे,—

(एक) आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्याप्रमाणे, सहा महिन्यांहून अधिक नसेल अशा तात्पुरत्या कालावधीसाठी अशा समितीला काम करण्यापासून रोखून ठेवू शकेल, आणि

(दोन) संस्थेचा कारभार चालवण्यासाठी, त्या समितीच्या जागी, प्रशासक किंवा संस्थेच्या तीन किंवा अधिक सदस्यांचा–जे अशा प्रकारे रोखून ठेवलेल्या समितीचे सदस्य असणार नाहीत–समावेश असलेली प्रशासकांची समिती नेमू शकेल किंवा प्रशासक किंवा प्रशासकांची–जे संस्थेचे सदस्य असण्याची आवश्यकता नाही–समिती नेमू शकेल :

परंतु, या पोट-कलमातील कोणतीही गोष्ट जेथे शासनाने भाग धारण केले नसतील किंवा कोणत्याही रोख रकमेच्या स्वरूपात किंवा अन्य प्रकारे कर्ज किंवा वित्तीय सहाय्य नसेल किंवा शासनाने कोणतीही हमी दिली नसेल तर, अशा संस्थेला लागू होणार नाही:

परंतु आणखी असे की, बँक व्यवसाय करीत असलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, बँक विनियम अधिनियम, १९४९ याच्या तरतुदीसुद्धा लागू होतील : १९४९ चा १०.

परंतु तसेच की, बँक व्यवसाय करीत असलेल्या संस्थेच्या बाबतीत या खंडाच्या तरतुदी जणू काही ''सहा महिन्यांहून'' या मजकुराऐवजी ''वर्षाहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात आला आहे असे मानून लागू होतील :

परंतु तसेच की, या कलमाखाली काढलेल्या आदेशात विनिर्दिष्ट केलेला कालावधी समाप्त होण्यापूर्वीसुद्धा, निबंधकाला त्याच्या स्वेच्छाधिकाराने समिती किंवा तिचा कोणताही सदस्य किंवा नेमलेला प्रशासक, बदलण्याचा अधिकार असेल :

परंतु तसेच की, अशी संघीय संस्था, सूचना मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत निबंधकाला आपले मत कळविल, असे करण्यास कसूर केल्यास अशा संघीय संस्थेला काम करण्यापासून रोखून ठेवण्याबाबतच्या आदेशाबद्दल कोणतीही हरकत नाही असे गृहित धरण्यात येईल आणि निबंधकाला त्यानुसार आणखी कार्यवाही सुरू करण्याचे स्वातंत्र्य असेल.

(२) पोट-कलम (१) च्या खंड (दोन) अन्वये अशाप्रकारे नेमणूक केलेला प्रशासक किंवा यथास्थिती, प्रशासकांची समिती, सुधारात्मक उपाययोजना करण्याच्या दृष्टीने, आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल, अशा

कालावधीत निबंधकाला अहवाल सादर करील आणि अशा अहवालात किंवा अभिलेखात नमूद केलेल्या कोणत्याही महत्त्वपूर्ण बाबींची काळजीपूर्वक तपासणी केल्यानंतर, जर नोटीशीत नमूद करण्यात आलेले दोषारोप सिद्ध झाले किंवा त्यावर सुधारात्मक उपाययोजना केलेली आहे याबाबत निबंधकाची खात्री पटली तर, तो आदेशान्वये निलंबनाचा आदेश मागे घेईल आणि निलंबित केलेल्या समितीकडे तातडीने व्यवस्थापन सोपविण्यासाठी प्रशासकाला किंवा प्रशासकांच्या समितीला निर्देश देईल.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये कोणत्याही समितीविरुद्ध किंवा सदस्याविरुद्ध नोटीस देण्यात आली असेल तेव्हा, समितीने किंवा सदस्याने कोणत्याही पदाचा राजीनामा सादर केला असेल तर तो नोटीस दिल्याच्या दिनांकापासून दोन महिने पूर्ण होईतोवर किंवा ती स्वीकारल्यास निबंधकाकडून परवानगी देण्यात येईपर्यंत, यांपैकी जो कालावधी अगोदरचा असेल त्या कालावधीपर्यंत विधीग्राह्य किंवा परिणात्मक असणार नाही.

(४) अशाप्रकारे नेमण्यात आलेल्या प्रशासकास किंवा प्रशासकांच्या समितीस, निबंधकाच्या नियंत्रणास, आणि तो वेळोवेळी देईल, अशा अनुदेशास अधिन राहून, समितीच्या किंवा संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याच्या कामांपैकी सर्व किंवा कोणतेही काम पार पाडण्याचा आणि संस्थेच्या हिताच्या दृष्टीने आवश्यक असेल अशी सर्व प्रकारची कारवाई करण्याचा अधिकार असेल आणि तो विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या कालावधीत राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणामार्फत निवडणूक घेण्याची व्यवस्था करील आणि अधिनियम, नियम व संस्थेचे उपविधी यांनुसार नव्याने निवडून आलेल्या व्यवस्थापन समितीस सोपवील. उपरोक्तप्रमाणे नेमण्यात आलेल्या प्रशासकास किंवा प्रशासकांच्या समितीस, उपविधीत काहीही अंतर्भूत असले तरी, पूर्वीच्या समितीने बोलाविलेल्या सर्वसाधारण बैठकींमध्ये केलेले निर्णय किंवा संमत केलेले ठराव यांचे पुनर्विलोकन किंवा त्यावर पुनर्विचार करण्यासाठी किंवा तिने केलेल्या कारवाईस पुष्टी देण्यासाठी अधिमंडळाची विशेष बैठक बोलविण्याचा अधिकार असेल.

(५) प्रशासकाच्या सेवेच्या शर्ती निबंधकाकडून निश्चित करण्यात येतील, त्यामध्ये त्याला देय असलेल्या पारिश्रमिकाचा आणि व्यवस्थापनाच्या खर्चाचा समावेश असेल. निबंधक निश्चित करील अशावेळी व अशा कालांतराने संस्थेच्या निधीतून असे पारिश्रमिक व खर्च देय असेल, आणि जर अशा अवधीत किंवा अशा कालांतराने असे पारिश्रमिक किंवा खर्च देण्यात आला नाही तर, निबंधकास, संस्थेचा निधी ज्या व्यक्तीच्या अभिरक्षेत असेल त्या व्यक्तीस, जमीन महसूल, जमीन महसुलाची कोणतीही थकबाकी किंवा जमीन महसुलाची थकबाकी म्हणून संस्थेकडून वसुलीयोग्य असेलेली कोणतीही रक्कम वगळता, अन्य कोणत्याही रकमा देण्यापूर्वी प्रशासकास किंवा प्रशासकांच्या समितीस असे पारिश्रमिक आणि असे खर्च प्राथम्याने देण्याविषयी निदेश देता येईल आणि अशी व्यक्ती त्याच्याकडे संस्थेच्या वतीने जमा असलेल्या निधीतून हा खर्च भागविणे शक्य असेल तेथवर निबंधकाच्या आदेशाचे पालन करील.

(६) प्रशासकीय किंवा प्रशासकाच्या समितीने पोट-कलम (१) अन्वये नियुक्त केलेल्या त्यांच्या पदावधीत केलेल्या सर्व कृती व कारवाई ही नवीन समितीवर बंधनकारक असेल.''.

४५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७८ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईलः-

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम ७८अ समाविष्ट करणे.

समितीस निष्प्रभावित करण्याचा किंवा तिच्या सदस्यांना काढून टाकण्याचा अधिकार.

''**७८अ.** (१) निबंधकाच्या मते समितीने किंवा अशा समितीच्या कोणताही सदस्याने, संस्थेच्या किंवा तिच्या सदस्यांच्या हितास बाधक होईल अशी कोणतीही कृती केली असेल किंवा राज्य सहकार निवडणूक प्राधिकरणाने, या अधिनियमाच्या तरतुदींअन्वये निवडणुका घेण्यात कसूर केली असेल किंवा जेथे समिती किंवा अशा समितीचा कोणताही सदस्य तिची किंवा त्याची कार्ये पार पाडण्याचे नाकारित असेल किंवा ती पार पाडणे थांबवले असेल, अशी परिस्थिती उद्‌भवली असेल आणि संस्थेचे कामकाज

ठप्प झाले असेल किंवा ठप्प होण्याची शक्यता असेल, अथवा जेथे गंभीर वित्तिय नियमबाह्य बाबी किंवा अफरातफरी उघडकीस आल्या असतील किंवा अशा आशयाचे न्यायिक निदेश देण्यात आलेले असतील किंवा जेथे सतत गणपूर्ती होत नसेल तेथे किंवा निबंधकाच्या मते, कलम ७८ च्या पोट-कलम (१) मध्ये नमूद केलेल्या कारणांवर सुधारात्मक उपाययोजना केल्या नसतील किंवा त्याचे अनुपालन केले नसेल तेथे किंवा जेथे अशा समितीचा कोणताही सदस्य, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखालील समितीचा सदस्य म्हणून राहण्यास निरर्ह झाला असेल तेथे, निबंधक, समितीला किंवा यथास्थिती, सदस्याला तिच्या किंवा त्याच्या कोणत्याही आक्षेपांविषयी, कलम ७८ च्या पोट-कलम (१) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे लेखी निवेदन करण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर आणि त्याबाबत म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, नोटिशीमध्ये नमूद केलेले दोषारोप सिद्ध झाले आहेत आणि हा अधिनियम, नियम व उपविधी यांच्या तरतुदींअन्वये संस्थेचे प्रशासन चालवले जाऊ शकत नाही या निष्कर्षाप्रत आला असेल तर, त्याबाबतची कारणे नमूद करून तो आदेशाद्वारे,—

(अ) (एक) समितीस निष्प्रभावित करील, आणि

(दोन) सहा महिन्यांहून अधिक असणार नाही एवढ्या कालावधीसाठी संस्थेचा कारभार चालविण्यासाठी त्या समितीच्या जागी अशाप्रकारे निष्प्रभावित केलेल्या समितीचे सदस्य वगळून तीन किंवा अधिक सदस्यांचा समावेश असलेली समिती किंवा प्रशासक किंवा प्रशासकांची समिती, जे संस्थेचे सभासद असणे आवश्यक नसेल, यांची नियुक्ती करील :

परंतु या पोट-कलमान्वये काढलेल्या आदेशात विनिर्दिष्ट केलेला कालावधी समाप्त होण्यापूर्वीसुद्धा निबंधकाला, समिती किंवा तिचा कोणताही सदस्य अथवा नेमलेला प्रशासक किंवा नेमलेले प्रशासक स्वेच्छाधिकाराने बदलण्याचा अधिकार असेलः

परंतु, आणखी असे की, बँकींग व्यवसाय करीत असलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, बँकींग विनियमन अधिनियम, १९४९ च्या तरतुदीसुद्धा लागू होतील आणि अशा संस्थेची समिती, एकावर्षापेक्षा अधिक कालावधीसाठी निष्प्रभावित केली जाणार नाहीः

१९४९ चा १०.

परंतु तसेच की, या पोट-कलमातील कोणतीही गोष्ट, जेथे शासनाने भाग धारण केलेले नसतील किंवा रोख रकमेच्या स्वरूपात किंवा अन्य प्रकारे कर्ज किंवा वित्तिय सहाय्य केलेले नसेल किंवा शासनाने कोणतीही हमी दिली नसेल तर, अशा संस्थेला लागू होणार नाही ;

(ब) सदस्याला काढून टाकू शकेल :

परंतु, अशाप्रकारे ज्याला काढून टाकण्यात आलेले असेल तो सदस्य व जिला निष्प्रभावित करण्यात आले असेल अशा समितीचे सर्व सदस्य हे त्यांना ज्या दिनांकास काढून टाकण्यात आले असेल त्या दिनांकापासून समितीच्या पुढच्या एका कालावधीची मुदत समाप्त होईपर्यंत कोणत्याही संस्थेच्या, कोणत्याही समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा निवडून येण्यास, पुन्हा स्वीकृत केला जाण्यास किंवा पुन्हा नामनिर्देशित केला जाण्यास पात्र असणार नाही :

परंतु आणखी असे की, बँक व्यवसाय करीत असलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, बँकींग विनियमन अधिनियम, १९४९ याच्या तरतूदीसुद्धा लागू होतील.

१९४९ चा १०.

(२) कलम ७८ ची पोट-कलमे (३), (४), (५) व (६) यांच्या तरतूदी या कलमान्वये निष्प्रभावन करण्याच्या किंवा काढून टाकण्याच्या संबंधात, योग्य त्या फेरफारांसह लागू होतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७९ ची सुधारणा.

४६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७९ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील, ''संस्थेची मत्ता आणि दायित्वे यांबाबत'' या मजकुरानंतर,

''इलेक्ट्रॉनिक स्वरुपातील किंवा विहित करण्यात येईल अशा कोणत्याही स्वरुपातील,'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (१) नंतर, पुढील पोट-कलमे समाविष्ट करण्यात येतील :—

''(१अ) प्रत्येक संस्था, प्रत्येक वित्तिय वर्ष समाप्त होण्याच्या सहा महिन्यांच्या आत तिच्या अशा लेख्यांची संबंधित विवरणपत्रे त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तिकडे दाखल करील. विवरणपत्रामध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल :—

(अ) तिच्या कार्याचा वार्षिक अहवाल ;

(ब) त्याच्या लेखांची लेखापरिक्षित विवरणे ;

(क) संस्थेच्या अधिमंडळाने,मान्यता दिल्याप्रमाणे शिल्लक रकमेचा विनियोग करण्यासाठीच्या योजना ;

(ड) संस्थेच्या उपविधींच्या सुधारणांची यादी, कोणतीही असल्यास ;

(इ) नियत असेल तेव्हा तिच्या अधिमंडळाची बैठक घेण्याची आणि निवडणुका घेण्याच्या दिनांका संबंधात प्रतिज्ञापन ;

(फ) या अधिनियमाच्या तरतुदींपैकी कोणत्याही तरतुदींनुसार निबंधकाला आवश्यक असेल अशी कोणतीही अन्य माहिती.

(१ब) प्रत्येक संस्था अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या कालावधीत अधिमंडळाच्या लेखी संमतीने, तिच्या बैठकीत, राज्य शासनाने याबाबतीत मान्यता दिलेल्या नामिकेतून नियुक्त केलेल्या लेखा परीक्षकाच्या किंवा लेखा परीक्षण व्यवसाय संस्थेच्या नावाशी संबंधित विवरणपत्रे देखील दाखल करील.'' ;

(ग) पोट-कलम (२) मध्ये,—

(एक) ''कोणत्याही संस्थेस'' या मजकुरानंतर, ''विवरणपत्रे दाखल करण्यास'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(दोन) ''पूर्वगामी पोट-कलमान्वये'' या मजकुराऐवजी ''पूर्वगामी पोट-कलमांन्वये'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (३) मध्ये, ''पंचवीस रुपयांहून'' या मजकुराऐवजी ''शंभर रुपयांहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ङ) पोट-कलम (३) नंतर, पुढील पोट-कलम जादा दाखल करण्यात येईल :—

''(४) निबंधक किंवा त्याच्या वतीने प्राधिकृत केलेली व्यक्ती, अशा प्राप्त झालेल्या विवरणांची व माहितीची छाननी करील आणि गरज भासल्यास, आवश्यक ती पुढील कारवाई करील.'';

(च) समास टिपेऐवजी पुढील समासटिप दाखल करण्यात येईल :—

''विवरणे व विवरणपत्रे दाखल करण्याचे संस्थेचे आबंधन व अशी आबंधने पार पाडण्यास फर्माविण्याचा निबंधकाचा अधिकार.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ७९अ ची सुधारणा.

४७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७९अ मधील पोट-कलम (३) मध्ये,—

(क) खंड (अ) मध्ये ''त्या सदस्यास समितीतून काढून टाकता येईल व तिच्या उर्वरित पदावधीसाठी अन्य कोणत्याही व्यक्तीची समितीचा सदस्य म्हणून नेमणूक करता येईल आणि आदेशाच्या दिनांकापासून सहा वर्षांच्या कालावधीसाठी ती व्यक्ती असा सदस्य होण्यास अनर्ह असल्याचे घोषित करता येईल ;'' या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

"त्या व्यक्तीस, आदेशाच्या दिनांकापासून सहा वर्षांच्या कालावधीसाठी कोणत्याही संस्थेच्या समितीचा सदस्य असण्यास किंवा सदस्य असण्याचे चालू राहण्यास अनर्ह घोषित करण्यात येईल";

(ख) खंड (ब) मध्ये,—

(एक) "त्या सदस्यांना काढून टाकून इतर व्यक्तींचा सदस्य म्हणून नेमणूक करता येईल आणि" हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(दोन) पहिल्या परंतुकानंतर, पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईल :—

"परंतु आणखी असे की, अशी अधिसूचित राज्यसंघीय संस्था, पत्र मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, अशा संघीय संस्थेचा या कलमाखालील कारवाई करण्यास कोणताही आक्षेप नाही असे गृहीत धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास पुढील कारवाई सुरू करण्याची मोकळीक असेल.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ७९ब वगळणे.

४८. मुख्य अधिनियमाचे कलम ७९ब वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ८१ ची सुधारणा.

४९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८१ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :-

" (१)(अ) संस्था, प्रत्येक वित्तिय वर्षात निदान एकदा आपल्या लेख्यांची लेखापरिक्षा करवील आणि असे लेखे ज्या आर्थिक वर्षाशी संबंधित असतील त्या आर्थिक वर्षाच्या समाप्तीपासून सहा महिन्यांच्या आत आणि कोणत्याही बाबतीत, अधिमंडळाची वार्षिक बैठक घेण्याची नोटीस निर्गमित करण्यापूर्वी, कलम ७५ च्या पोट-कलम (२अ) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे, संस्थेच्या अधिमंडळाकडून नेमण्यात आलेल्या, निबंधकाने तयार केलेल्या व राज्य शासनाने किंवा याबाबतीत त्याने प्राधिकृत केलेल्या प्राधिका-याने मान्यता दिलेल्या नामिकेवर असणा-या संस्थांच्या लेख्यांचे लेखापरीक्षण करण्यास पात्र ठरण्यासाठी विहित करण्यात येईल अशी आवश्यक अर्हता व अनुभव धारण करणा-या, लेखापरीक्षकाकडून किंवा लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्थेकडून आपल्या लेख्यांचे लेखापरीक्षण पूर्ण करवील आणि ती असा लेखा परीक्षा अहवाल अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीसमोर ठेवील. शिखर संस्थेच्या बाबतीत, लेखापरीक्षा अहवाल विहित करण्यात येईल अशा रीतीने राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांसमोर देखील ठेवण्यात येईल :

परंतु, जर निबंधकाची अशी खात्री होईल की, संस्थेने कलम ७५ चे पोट-कलम (२अ) आणि कलम ७९ चे पोट-कलम (१ब) याअन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे कळविण्यात आणि विवरण दाखल करण्यात कसूर केली आहे, तर ती कारणे लेखी नमूद करून, आदेशाद्वारे, त्यास राज्य शासनाने किंवा त्याने यासंबंधात प्राधिकृत केलेल्या प्राधिका-याने मान्यता दिलेल्या लेखापरीक्षकांच्या नामिकेतील एखाद्या लेखापरीक्षकाकडून तिच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करवून घेता येईल :

परंतु, आणखी असे की, कोणताही लेखापरीक्षक, एक लाख रुपयांपेक्षा कमी भरणा झालेले भाग भांडवल असणा-या संस्था वगळून, एका वित्तिय वर्षात लेखापरिक्षा करण्यासाठी वीस पेक्षा अधिक संस्थांची लेखापरीक्षा स्वीकारणार नाही :

परंतु तसेच की, निबंधक, राज्य शासनाने किंवा त्याने या संबंधात प्राधिकृत केलेल्या प्राधिका-याने, मान्यता दिलेल्या लेखापरीक्षकांची व लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्थांची नामिका ठेवील ;

(ब) निबंधकाकडून लेखा परीक्षकांची व लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्थांची नामिका तयार करण्याची, घोषित व परिरक्षित करण्याची रीत विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे असेल.

(क) प्रत्येक संस्थेची समिती, प्राप्ती व प्रदाने किंवा जमा व खर्च, नफा व तोटा आणि ताळेबंद अशा अनुसूचीसह व इतर विवरणपत्रे यासारखी वार्षिक विवरणपत्रे यांची लेखापरीक्षा विहित करण्यात येतील अशा कालावधीत होईल याची खात्री करील.

(ड) निबंधक, प्रत्येक शिखर सहकारी संस्थेचा लेखापरीक्षा अहवाल विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांसमोर ठेवण्यासाठी राज्य शासनास दरवर्षी विहित करण्यात येईल अशा रीतीने सादर करील.

(इ) लेखापरीक्षकाच्या अहवालात,—

(एक) लेखापरीक्षेत निदर्शनास आलेले दोष किंवा अनियमितता यांचा सर्व तपशील असेल आणि आर्थिक अनियमितता व निधीचा दुर्विनियोग किंवा अपहार किंवा लबाडी याबाबतीत, लेखापरीक्षक किंवा लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्था अन्वेषण करील आणि कार्यपद्धती, गुंतलेली, सोपविलेली रक्कम याचा अहवाल देईल आणि निधीचा असा दुर्विनियोग किंवा अपहार किंवा लबाडी याबद्दल आवश्यक त्या सर्व पुराव्यांसह समितीचे सदस्य किंवा संस्थेचे कर्मचारी किंवा यथास्थिति, कोणतीही अन्य व्यक्ती यांची जबाबदारी निश्चित करील ;

(दोन) नफा व तोटा यांवरील तद्नुरुप परिणामांसह अहवालात लेख्यांची अनियमितता आणि त्यांच्या वित्तीय विवरणपत्रांवरील अपेक्षित भाराचे तपशीलवार वर्णन केलेले असेल असावे ;

(तीन) संस्थांची, समिती व उप-समित्या यांच्या कामकाजाची तपासणी करणे आणि कोणत्याही अनियमितता किंवा उल्लंघन निदर्शनास आल्यास किंवा कळविण्यात आल्यास, अशा अनियमितता किंवा उल्लंघन यांबद्दल जबाबदारी यथोचितरीत्या निश्चित केलेली असावी.

(फ) सहकारी संस्थेचा लेखापरीक्षक किंवा लेखापरीक्षा करणारी व्यवसाय संस्था यांचे पारिश्रमिक संस्थेकडून देण्यात येईल आणि ते विहित करण्यात येईल अशा दराने देण्यात येईल ;

(ग) निबंधक, सहकारी संस्थांची जिल्हानिहाय सूची, कार्यरत संस्थांची सूची, विहित मुदतीत ज्यांच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा झाली असेल अशा संस्थांची सूची, विहित मुदतीत ज्यांच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा झाली नसेल अशा संस्थांची, त्याबद्दलच्या कारणांसह सूची ठेवील. निबंधक संस्था व लेखापरीक्षक किंवा लेखापरीक्षक संस्था यांच्याशी समन्वय साधील आणि प्रत्येक वर्षी सर्व संस्थांच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा वेळेवर पूर्ण होत असल्याची सुनिश्चिती करील.

स्पष्टीकरण एक.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, ''आवश्यक अर्हता धारण करणारे लेखापरीक्षक'' राज्य शासनाने किंवा राज्य शासनाकडून यासंबंधात, वेळोवेळी, प्राधिकृत करण्यात आलेल्या प्राधिका-याने, यथोचित मान्यता दिलेल्या नामिकेमध्ये समाविष्ट करण्यासाठी शब्दप्रयोगाचा अर्थ पुढीलप्रमाणे असेल व त्यामध्ये,—

(अ) ज्याला संस्थेच्या कामकाजाचे उचित ज्ञान असेल व लेखापरीक्षा करण्याचा किमान तीन वर्षांचा अनुभव असेल आणि ज्याला मराठी भाषेचे पुरेसे ज्ञान असेल असा, सनदी लेखापाल अधिनियम, १९४९ याच्या अर्थांतर्गत सनदी लेखापाल याचा समावेश होईल ;

१९४९ चा ३८.

(ब) लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्था म्हणजे, जिला संस्थेच्या कामकाजाचे उचित ज्ञान असेल व संस्थांच्या लेखापरीक्षा करण्याचा किमान तीन वर्षांचा अनुभव असेल आणि मराठी भाषेचे पुरेसे ज्ञान असेल, अशी सनदी लेखापाल अधिनियम, १९४९ याच्या अर्थांतर्गत एकापेक्षा अधिक सनदी लेखापालांची व्यवसाय संस्था, होय ;

१९४९ चा ३८.

(क) प्रमाणित लेखापरीक्षक म्हणजे, जिने मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पदवी धारण केली असेल आणि तसेच जिने सहकार व लेखाशास्त्र यामधील शासकीय पदविका संपादन केली असेल आणि जिला संस्थांच्या कामकाजाचे उचित ज्ञान असेल व जिला संस्थांच्या लेखापरीक्षा करण्याचा किमान पाच वर्षांचा अनुभव असेल आणि मराठी भाषेचे पुरेसे ज्ञान असेल, अशी व्यक्ती होय.

(ड) शासकीय लेखापरीक्षक म्हणजे ज्याने सहकार व्यवस्थापनामधील उच्च पदविका किंवा सहकारी लेखापरीक्षा यांमधील पदविका किंवा सहकार व लेखाशास्त्र यांमधील शासकीय पदविका उत्तीर्ण केली असेल आणि ज्याला मराठी भाषेचे पुरेसे ज्ञान असेल आणि ज्याने परिवीक्षा कालावधी यशस्वीरित्या पूर्ण केला असेल असा, शासनाचा सहकार विभागाचा कर्मचारी, होय.

स्पष्टीकरण दोन.—''लेखापरीक्षकांच्या नामिकेमध्ये लेखापरीक्षक म्हणून नावाचा अंतर्भाव करण्यासाठी किंवा धारण करण्यासाठी असलेल्या अटी व शर्ती, विहित करण्यात येतील अशा अटी व शर्तींच्या अधीन असतील.'' ;

(ख) पोट-कलम (२) मध्ये, ''पोट-कलम (१) खालील'' या मजकुरानंतर पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''लेखापरीक्षा राज्य शासनाकडून वेळोवेळी अधिसूचित केलेल्या लेखांकन मानकानुसार पार पाडण्यात येईल आणि तसेच त्या'' ;

(ग) पोट-कलम (२अ) मध्ये, ''सार्वजनिक हिताच्या'' या मजकुरानंतर ''किंवा संस्थेच्या हिताच्या'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (२ब) मध्ये ''निबंधक, अशा संस्थेची किंवा अशा संस्थावर्गाची लेखापरीक्षा'' या मजकुराऐवजी ''संस्था आपल्या लेख्यांची लेखापरीक्षा'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ङ) पोट-कलम(३) मध्ये,—

(एक) खंड (अ) मध्ये ''निबंधकास किंवा प्राधिकृत व्यक्तीस'' या मजकुराऐवजी ''लेखापरीक्षकास'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) खंड (ब) मध्ये,—

(क) ''संस्थेची किंवा संस्थांची पुस्तके,'' या मजकुराअगोदर पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''लबाडी, निधीचा दुर्विनियोग, खोटे लेखे तयार करणे या गोष्टी दिसून येतात आणि संस्थेच्या लेख्यामध्ये अनधिकृतपणे फेरबदल केले जाण्याची शक्यता आहे, त्यामुळे संस्थेचा तोटा होईल, असे निबंधकास सकारण वाटेल तर,'';

(ख) ''पुढील कार्यवाही करणे आवश्यक झाल्यास त्या प्रयोजनास्तव वायुवेगी पथकाचा अहवाल हा लेखापरीक्षेचा अहवाल आहे'' या मजकुराऐवजी ''पुढील कारवाई करण्यासाठी भरारी पथकाचा अहवाल हा पुरेसा पुरावा आहे'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(तीन) खंड (क) ऐवजी पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

''(क) लेखापरीक्षकाने सादर केलेल्या लेखापरीक्षा अहवालात लेख्यांचे खरे व अचूक चित्र उघडकीस आणलेले नाही असे निबंधकाच्या निदर्शनास आणून दिले तर, निबंधकास किंवा प्राधिकृत व्यक्तीस अशा संस्थेच्या लेख्यांची चाचणी, लेखापरीक्षा करता येईल किंवा ती करवून घेता येईल. या चाचणी लेखापरीक्षेत, अशा आदेशात निबंधक विहित करील व विनिर्दिष्ट करील अशा बाबींच्या तपासणीचा समावेश असेल.'' ;

(च) पोट- कलम (५ब) मध्ये,—

(एक) ''लेखा परीक्षाविषयक ज्ञापनावर रीतसर सही करून'' या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''आपला लेखापरीक्षा अहवाल, तो पूर्ण झाल्यापासून एका महिन्याच्या कालावधीच्या आत आणि कोणत्याही परिस्थितीत अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीची नोटीस देण्यापूर्वी'';

(दोन) पुढील परंतुके जादा दाखल करण्यात येतील :—

''परंतु, लेखापरीक्षक आपल्या लेखापरीक्षा अहवालात, कोणतीही व्यक्ती, लेख्यासंबंधातील कोणत्याही अपराधाबद्दल किंवा इतर कोणत्याही अपराधाबद्दल दोषी आहे या निष्कर्षापर्यंत आला असेल त्याबाबतीत तो, त्याचा लेखापरीक्षा अहवाल सादर केल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत निबंधकाकडे विनिर्दिष्ट अहवाल दाखल करील. संबंधित लेखापरीक्षक निबंधकाची लेखी परवानगी प्राप्त केल्यानंतर, अपराधाचा प्रथम माहिती अहवाल दाखल करील. जो लेखापरीक्षक अपराधाचा प्रथम माहिती अहवाल दाखल करण्यास कसूर करील तो अनर्हतेस पात्र ठरेल आणि त्याचे नाव लेखापरीक्षकांच्या नामिकेमधून काढून टाकले जाण्यास पात्र ठरेल आणि तो निबंधकास योग्य वाटेल अशा कोणत्याही अन्य कारवाईसदेखील पात्र ठरेलः

परंतु आणखी असे की, लेखापरीक्षकाने वरीलप्रमाणे कारवाई सुरू करण्यात कसूर केली आहे, असे निबंधकाच्या निदर्शनास आणून दिले असेल तेव्हा निबंधक, त्याबाबत प्राधिकृत करण्यात आलेल्या व्यक्तीकडून अपराधाचा प्रथम माहिती अहवाल दाखल करवील :

परंतु तसेच की, आपल्या लेखापरीक्षेच्या निष्कर्षावरून, लेखापरीक्षकाला असे दिसून येईल की, समितीचे कोणतेही सदस्य किंवा संस्थेचे अधिकारी किंवा इतर कोणतीही व्यक्ती यांनी केलेल्या आर्थिक अनियमिततांच्या धडधडीत बाबींमुळे संस्थेचा तोटा झाला असेल तेव्हा तो, विशेष अहवाल तयार करील आणि तो आपल्या लेखापरीक्षा अहवालासह निबंधकाकडे सादर करील. असा विशेष अहवाल दाखल न करण्याची बाब ही त्याच्या कर्तव्यातील निष्काळजीपणा या सदरात जमा होईल आणि तो लेखापरीक्षक म्हणून नियुक्तीसाठी किंवा निबंधकास योग्य वाटेल अशा इतर कोणत्याही कारवाईस पात्र ठरेल.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ८२ ची सुधारणा.

५०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८२ मध्ये ,—

(क) ''आणि त्यावर तिने केलेली कार्यवाही निबंधकाला कळवील'' या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''आणि त्यावर तिने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल निबंधकाला सादर करील आणि तो, अधिमंडळाच्या पुढच्या बैठकीसमोरदेखील ठेवील.'' ;

(ख) ''संबंधित संस्था ही एखाद्या संघीय संस्थेची सदस्य असेल त्याबाबतीत, असा आदेश अशा संघीय संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर देण्यात येईल.'' या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''जी समिती, निबंधकाला आणि अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीपुढे लेखापरीक्षा दुरुस्ती अहवाल सादर करण्यात कसूर करील तर, त्या समितीच्या सर्व सदस्यांनी, कलम १४६ खालील अपराध केला असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्यानुसार ते कलम १४७ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे शास्तीस पात्र ठरतील. संबंधित संस्था ही संघीय संस्थेची सदस्य असेल त्याबाबतीत, शास्ती लादण्याचे आदेश, संबंधित अधिसूचित संघीय संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर काढण्यात येईल :

परंतु, निबंधक किंवा त्याने प्राधिकृत केलेली व्यक्ती, त्यानुसार लेखापरीक्षा दुरुस्ती अहवालाची छाननी करील आणि त्या विषयी, दुरुस्ती अहवाल प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांत अशा अहवालाविषयी संस्थेला कळवील :

परंतु आणखी असे की, संस्था संपूर्ण दुरुस्ती करीपर्यंत, संस्थेच्या दुरुस्ती अहवालावर आपले बाबनिहाय अभिप्राय देणे आणि निबंधकाला आपला अहवाल सादर करणे ही संबंधित लेखापरीक्षकाची जबाबदारी असेलः

परंतु आणखी असे की, अशी संधीय संस्था, सूचना प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत, निबंधकाला आपले मत कळवील, तसे न केल्यास, प्रस्तावित कारवाईस अशा संघीय संस्थेचा कोणताही आक्षेप नाही असे गृहित धरण्यात येईल आणि त्यानुसार निबंधकास पुढील कारवाई सुरू करण्याची मोकळीक राहील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ८३ ची सुधारणा.

५१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८३ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

''(१) निबंधकास स्वतःहून किंवा संस्थेच्या एक पंचमांश सदस्यांनी केलेल्या अर्जावरून किंवा कलम ८१ च्या पोट-कलम (५ब) च्या तिस-या परंतुकाअन्वये विशेष अहवालाच्या आधारे, स्वतःला किंवा याबाबत त्याने यथोचितरित्या लेखी प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीकडून, संस्थेची रचना, तिचे कामकाज आणि तिची आर्थिक स्थिती यांची चौकशी करता येईल.'' ;

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये,-

(एक) खंड (ब) मध्ये, ''पाचशे रुपयांहून'' या मजकुराऐवजी ''पाच हजार रुपयांहून'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) खंड (ब) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

''(क) निबंधक किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला अधिकारी, शक्य तेथवर, सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या आत आणि कोणत्याही परिस्थितीत नऊ महिन्यांच्या आत चौकशी पूर्ण करील आणि आपला अहवाल सादर करील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ८५ ची सुधारणा.

५२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८५ मधील पोट-कलम (१) मध्ये, ''संस्थेमध्ये संविभाजित करता येईल'' या मजकुरानंतर, ''आणि तो चौकशी अहवाल सादर केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या आत असा आदेश देईल'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ८८ ची सुधारणा.

५३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८८ मधील पोट-कलम (१) मध्ये, पुढील परंतुके जादा दाखल करण्यात येतील :—

''परंतु, या पोट-कलमाखालील कार्यवाही, निबंधकाने, आदेश काढल्याच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या कालावधीच्या आत प्राधिकृत व्यक्ती कडून पूर्ण करण्यात येईल :

परंतु, आणखी असे की, निबंधकास त्याबद्दलची कारणे नोंदवून उक्त कालावधी कमाल सहा महिन्यांच्या कालावधीकरिता वाढविता येईल.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ८९अ ची सुधारणा.

५४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८९ अ मध्ये, पोट-कलम (१) मध्ये,–

(क) खंड (अ) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

''(अ) संस्थेचा कारभार सुयोग्य व्यापारी तत्वांनुसार आणि व्यावसायिक व कार्यक्षम व्यवस्थापनाखाली चालवला जात असल्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी एकूण आढावा घेण्यात आला आहे ;'';

(ख) खंड (ड) मधील परंतुक वगळण्यात येईल ;

(ग) खंड (ड) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

‘‘(इ) कलम ७९ द्वारे तरतूद केलेली विवरणे निबंधकाला नियमितपणे व योग्य रीतीने सादर करण्यात येतील.’’.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये कलम ८९ अब समाविष्ट करणे.

५५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८९ अ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

गा-हाणी, समझोता व तक्रार निवारण समिती, तिची रचना, अधिकार, कार्ये, इत्यादी.

‘‘**८९अब.** (१) प्रत्येक संस्थेमध्ये तिच्या कारभाराशी आणि व्यवस्थापनाशी संबंधित, सदस्यांच्या आणि त्या संस्थेच्या गा-हाण्यांवर विचार करण्यासाठी संस्थेच्या सर्वसदस्यमंडळाच्या वार्षिक बैठकीत नियुक्त करावयाची एक गा-हाणे समझोता व निवारण समिती असेल. ही समिती, व्यवहार्य असेल तेथवर, तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत गा-हाण्यांवर सुनावणी आणि समझोता करील. संस्थेची समिती, निबंधकाला अशा गा-हाणी समझोता व निवारण समितीच्या नियुक्तीचा अहवाल सादर करील.

(२) (अ) गा-हाणे समझोता व निवारण समितीत संस्थेच्या तीन क्रियाशील सदस्यांचा समावेश असेल, असे क्रियाशील सदस्य हे संस्थेच्या समितीचे सदस्य असणार नाहीत.

(ब) पोट-कलम (१) खालील समितीचा सभापती हा, एक विद्वान आणि संस्थेचा ज्येष्ठ सदस्य असेल ; आणि संस्थेचे इतर दोन सदस्य हे, अधिमंडळास स्वतंत्र व निःपक्षपाती वाटतील असे, प्रामुख्याने संस्थांच्या अशा वर्गातील तज्ज्ञ किंवा कामाचा अनुभव असलेले सदस्य असतील.

(३) जर कोणत्याही सदस्याचे किंवा मृत सदस्याच्या कोणत्याही कायदेशीर प्रतिनिधीचे किंवा संस्थेचे त्या संस्थेच्या कोणत्याही सदस्याविरुद्ध कोणतेही गा-हाणे असेल आणि ते पक्षकार समझोत्याने गा-हाणे मिटविण्यास सहमत असतील तर, व्यथित झालेला पक्षकार, तो ज्यांवर अवलंबून असेल अशा दस्तऐवजांसह गा-हाणे समझोता व निवारण समितीकडे लेखी अर्ज सादर करील. असा अर्ज मिळाल्यावर, गा-हाणी समझोता व निवारण समिती एक तारीख निश्चित करील आणि दुस-या पक्षकारास, तो ज्यांवर अवलंबून असेल अशा दस्तऐवजांसह आपले म्हणणे मांडण्यास सांगील आणि सलोख्याने तडजोड करून गा-हाण्याचा समझोता करण्यासाठी बैठकीची एक तारीख निश्चित करील.

(४) गा-हाणी समझोता व निवारण समिती, अधिनियम, नियम व उपविधी यांच्या चौकटीत राहून, पक्षकारांनी आपल्या गा-हाण्यांवर सलोखापूर्ण समझोता करण्याप्रत येण्यासाठी त्यांना स्वतंत्र व निःपक्षपाती रीतीने सहाय्य करील. गा-हाणी समझोता व निवारण समितीस, पक्षकारांमधील गा-हाण्यांवर समझोता करण्यासाठी प्रस्ताव देखील देता येईल किंवा तो तयार करता येईल.

(५) गा-हाणी समझोता आणि निवारण समितीच्या सहाय्याने पक्षकार समझोता करार करण्याप्रत आल्यास, ते समझोता करार तयार करतील. असा समझोता करार विचारात घेतल्यानंतर, गा-हाणी समझोता आणि निवारण समिती, गा-हाणी मिटविणारा अंतिम समझोता करार तयार करील.

(६) जेव्हा अंतिम समझोता करार तयार करण्यात येईल तेव्हा, त्या समझोता करारावर पक्षकार स्वाक्षरी करतील आणि असा समझोता करार पक्षकारांवर आणि त्यांच्यावतीने दावा सांगणा-या व्यक्तींवर बंधनकारक राहील. गा-हाणी समझोता व निवारण समिती, तो समझोता करार अधिप्रमाणित करील आणि त्याची एक प्रत प्रत्येक पक्षकारास देईल. गा-हाणी समझोता व निवारण समिती, या संपूर्ण कार्यवाहीचा अभिलेख ठेवील.

(७) पक्षकारांनी आणि गा-हाणी समझोता व निवारण समितीने स्वाक्षरी केलेला समझोता करार हा त्या समझोत्याचा एक निर्णायक पुरावा असेल.’’.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ९१ ची सुधारणा.

५६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९१ मधील, पोट-कलम (१) मध्ये,—

(क) ‘‘विनिर्दिष्ट संस्थांच्या समित्या किंवा त्यांचे अधिकारी यांहून अन्य’’ हा मजूकर वगळण्यात येईल ;

(ख) परंतुकामधील, ''कलम ७३ एक-क खाली अधिसूचित केलेल्या संस्थेहून अन्य कोणत्याही संस्थेचा किंवा कलम ७३ ग अन्वये किंवा त्याखाली विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या'' हा मजकूर वगळण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ९२ ची सुधारणा.

५७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९२ मधील पोट-कलम (१) च्या खंड (क) मध्ये ''ज्याच्या संबंधात ७७ अ किंवा ७८ अन्वये नामनिर्देशित समिती किंवा प्रशासक नेमण्यात आला असेल'' या मजकुराऐवजी, ''ज्याच्या संबंधात कलमे ७७ अ, ७८ किंवा ७८ अ अन्वये नामनिर्देशित समिती किंवा प्रशासक किंवा समिती किंवा प्राधिकृत व्यक्ती नेमण्यात आली असेल'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ; आणि ''कलम १०२ किंवा, यथास्थिति, कलमे ७७ अ, ७८ अन्वये ज्या दिनांकास आदेश देण्यात आला असेल त्या दिनांकापासून सहा वर्षे असेल'' या मजकुराऐवजी ''कलमे ७७ अ, ७८ किंवा ७८ अ किंवा यथास्थिति, कलम १०२ अन्वये ज्या दिनांकास आदेश देण्यात आला असेल त्या दिनांकापासून सहा वर्षे असेल'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याचे कलम ९३ ची सुधारणा.

५८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९३ मध्ये, पोट-कलम (२) नंतर, पुढील पोट-कलमे जादा दाखल करण्यात येतील :—

''(३) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, समझोत्याचे घटक पक्षकारांना स्वीकार्य असतील असे समझोत्याचे घटक अस्तित्वात असल्याचे सहकारी न्यायालयास दिसून येईल त्याबाबतीत त्या न्यायालयास, समझोत्याच्या अटी तयार करता येतील आणि ते पक्षकारांच्या अभिप्रायासाठी ते त्यांना देता येतील, आणि त्यांचे अभिप्राय प्राप्त झाल्यानंतर, न्यायालयास संभाव्य समझोत्याच्या अटी पुन्हा तयार करता येतील आणि तो विवाद,—

(एक) लवाद कार्यवाही ;

(दोन) समेट ;

(तीन) लोक अदालतीमार्फत समझोता यासह न्यायिक समझोता ;

(चार) मध्यस्थी ;

याकरिता निर्देशित करता येईल.

(४) विवाद –

(अ) लवाद किंवा समेट कार्यवाहीसाठी निर्देशित करण्यात आला असेल त्याबाबतीत लवाद व समेट अधिनियम, १९९६ च्या तरतुदी ह्या जणू काही उक्त अधिनियमाच्या तरतुदींखालील विवाद मिटविण्याकरिता लवाद व समेट कार्यवाही निर्देशित केली होती असे समजून लागू होतील ; (१९९६ चा २६.)

(ब) लोक अदालत, न्यायालयास, विधि सेवा प्राधिकरण अधिनियम, १९८७ याच्या कलम २०च्या पोट-कलम (१) च्या तरतुदींनुसार तो विवाद लोक अदालतीकडे निर्णयार्थ निर्देशित करण्यात येईल आणि लोक अदालतीकडे निर्णयार्थ निर्देशित केलेल्या विवादाच्या बाबतीत त्या अधिनियमाच्या इतर सर्व तरतुदी, लागू होतील ; (१९८७ चा ३९.)

(क) न्यायिक समझोत्यासाठी, न्यायालयास तो विवाद, या क्षेत्रात काम करणा-या एखाद्या योग्य संस्थेकडे किंवा व्यक्तीकडे निर्णयार्थ निर्देशित करता येईल आणि अशी संस्था किंवा व्यक्ती ही लोक अदालत असल्याचे समजण्यात येईल आणि त्याबाबतीत विधि सेवा प्राधिकरण अधिनियम, १९८७ याच्या सर्व तरतुदी ह्या, जणू काही त्या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये विवाद लोक अदालतीकडे निर्णयार्थ निर्देशित करण्यात आला होता, असे समजून लागू होतील ; (१९८७ चा ३९.)

(ड) मध्यस्थीसाठी, न्यायालयास पक्षकारांमध्ये तडजोड घडवून आणता येईल आणि ते विहित करण्यात येईल अशी कार्यपद्धत अनुसरील.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ९४ ची सुधारणा.

५९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९४ मध्ये, पोट-कलम (३अ) ऐवजी, पुढील पोट-कलमे दाखल करण्यात येतील,—

''(३अ) जेव्हा विवाद सुनावणीसाठी घेण्यात येईल तेव्हा विवादी हजर असेल आणि विरुद्ध पक्षकार गैरहजर असल्यास, सहकारी न्यायालयास तो विवाद एकतर्फी निर्णीत करता येईल आणि निवाडा देता येईल. जर विरुद्ध पक्षकार अशा निवाड्याच्या दिनांकापासून ३० दिवसांच्या आत सहकारी न्यायालयाकडे

अर्ज करील आणि तो विवाद सुनावणीसाठी घेण्यात आला होता त्यावेळी गैरहजर राहण्यास त्याला पुरेसे कारण होते, अशी तो सहकारी न्यायालयाची खात्री पटवून देईल तर, त्या सहकारी न्यायालयास, योग्य वाटेल असा खर्च न्यायालयाला प्रदान करण्याच्या अटीवर किंवा अन्यथा तो एकतर्फी निर्णय रद्द करता येईल आणि गुणावगुणांवरून त्या विवादाच्या सुनावणीसाठी आणि निर्णयासाठी एक दिवस नेमून देता येईल.

(३ब) जेव्हा प्रकरण सुनावणीसाठी घेण्यात आले असेल तेव्हा विरुद्ध पक्षकार हजर असेल आणि विवादी गैरहजर असेल तर, सहकारी न्यायालयास, त्या कसुरीबद्दल तो विवाद खारीज करता येईल आणि त्यानुसार निवाडा देता येईल. विवादी गैरहजर राहिल्याच्या कसुरीबद्दल ज्या दिनांकास विवाद खारीज करण्यात आला असेल त्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत, जर तो विवादी सहकारी न्यायालयाकडे अर्ज करील तर, त्या सहकारी न्यायालयास, कसुरीबद्दल खारीज केलेला तो विवाद पुनःस्थापित करता येईल आणि त्यास योग्य वाटेल असा खर्च न्यायालयाला प्रदान करण्याच्या अटीवर किंवा अन्यथा तो विवाद पुनःस्थापित करता येईल आणि गुणावगुणांवरून त्या विवादाच्या सुनावणीसाठी आणि निर्णयासाठी एक दिवस नेमून देता येईल.''.

६०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९५ मधील पोट-कलम (१) मध्ये,–

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ९५ ची सुधारणा.

(क) ''कलम ९३ अन्वये किंवा कलम १०५ अन्वये'' या मजकुराऐवजी, ''कलमे ९१, ९३ किंवा १०५ यांअन्वये'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) ''प्राधिकृती व्यक्ती'' हा मजकूर ज्या ज्या ठिकाणी त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह आला असेल त्या त्या ठिकाणी ''प्राधिकृत अधिकारी'' हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात येईल.

६१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९६ मध्ये, ''लवादाकडे निर्देशित करण्यात येईल तेव्हा, विवादातील पक्षकारांना आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यावर, सहकारी न्यायालय'' या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ९६ ची सुधारणा.

''सहकारी न्यायालयाकडे निर्णयार्थ निर्देशित करण्यात आला असेल तेव्हा त्यास, विवादातील पक्षकारांना आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर.''.

६२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९७ मध्ये, ''प्राधिकृत व्यक्तीने'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत अधिका-याने'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ९७ ची सुधारणा.

६३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ९८ मध्ये,—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ९८ ची सुधारणा.

(क) ''प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने'' या मजकुराऐवजी ''प्राधिकृत केलेल्या अधिका-याने'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) ''कलम १५४ खाली पुनरीक्षणात'' या मजकुराऐवजी, खालील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''कलम १५४ अन्वये पुनरीक्षणात राज्य शासनाने किंवा निबंधकाने या अधिनियमाखाली वसुलीसाठी दिलेला प्रत्येक आदेश'' ;

(ग) परंतुकामध्ये, ''त्यासोबत निबंधकाने'' या मजकुरानंतर ''किंवा सहकारी न्यायालयाने'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

६४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १०१ मध्ये,—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १०१ ची सुधारणा.

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) ''सहकारी गृहनिर्माण संस्थेने तिच्या येणे असलेल्या रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी'' या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''सहकारी गृहनिर्माण संस्थेने, तिच्या परिरक्षा व सेवा आकाराच्या वसुलीसाठी'';

(दोन) ''एखाद्या नागरी सहकारी बँकेने तिच्या येणे रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी'' या मजकुरानंतर, पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

''किंवा जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेने तिच्या वैयक्तिक सदस्यांना दिलेल्या कोणत्याही आगाऊ रकमेच्या किंवा कृषीतर सहकारी पतसंस्थेने तिच्या येणे असलेल्या रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी'' ;

(तीन) ''संबंधित सहकारी संस्थेने थकबाकीच्या संबंधातील लेख्यांचे विवरणपत्र सादर केल्यावर'' या मजकुराऐवजी ''संबंधित सहकारी संस्थेने थकबाकीच्या संबंधातील लेख्यांचे विवरणपत्र आणि विहित करण्यात येतील असे इतर कोणतेही दस्तऐवज सादर केल्यावर'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(चार) विद्यमान स्पष्टीकरणाला ''स्पष्टीकरण-एक'' असा नवीन क्रमांक देण्यात येईल आणि अशा प्रकारे नवीन क्रमांक देण्यात आलेल्या स्पष्टीकरण-एक नंतर, पुढील स्पष्टीकरण समाविष्ट करण्यात येईल :-

''**स्पष्टीकरण दोन.—**या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी ''परिरक्षा व सेवा आकार'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, संबंधित सहकारी गृहनिर्माण संस्थेच्या उपविधींमध्ये विनिर्दिष्ट केलेले असतील असे आकार, असा आहे.''

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये ''जमीन महसूल वसूल करण्यासाठी त्या त्यावेळी जो कायदा अंमलात असेल त्यास अनुसरून वसूल करण्यायोग्य असेल'' या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''त्या त्यावेळी अंमलात असलेल्या कायद्यानुसार जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करण्यायोग्य असेल अशा आदेशाच्या किंवा प्रमाणपत्र देण्याबाबत कलम १५४ अन्वये निर्धारित केलेल्या रीतीने, पुनरिक्षण करता येईल आणि असे प्रमाणपत्र कोणत्याही न्यायालयात प्रश्नास्पद केले जाण्यास पात्र असणार नाही''

(ग) समासटिपेऐवजी, पुढील समासटीप दाखल करण्यात येईल :—

''विवक्षित संस्थांनी देय असलेल्या विवक्षित रकमा आणि थकबाकी, जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करणे.''.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १०२ ची सुधारणा.

६५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १०२ मधील पोट-कलम (१) च्या खंड (अ) मध्ये, ''कलम ८४ अन्वये'' या मजकुरानंतर ''किंवा कलम ८९अ अन्वये'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १०९ ची सुधारणा.

६६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १०९ मधील पोट-कलम (१) मध्ये पहिल्या परंतुकानंतर, पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईल :—

''परंतु आणखी असे की, जर दहा वर्षांच्या अखेरीस परिसमापनाच्या कार्यवाहीच्या समाप्तीमुळे निबंधक या निष्कर्षाप्रत येईल की, परिसमाप कलम १०५ खालील परिसमापकाचे काम त्याच्या आटोक्याबाहेरील कारणांमुळे पूर्ण करू शकणार नाही तर, तो परिसमापक अहवाल सादर करण्यास फर्मावील. अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर, अजूनही मत्ता, मालमत्ता यांची विक्री करून रोख किंमत वसूल करावयाची राहून गेली असल्याबाबत निबंधकाची खात्री पटली असेल तर, तो, ते संपूर्ण काम पूर्ण करण्याचे आणि समापनाच्या प्रयोजनासाठीच फक्त ती कार्ये पार पाडण्याचे आणि परिसमापकाकडून अहवाल मिळाल्याच्या दिनांकापासून गणना केलेल्या एका वर्षापेक्षा अधिक नसेल अशा कालावधीच्या आत आपला अहवाल सादर करील असे परिसमापकाला निदेश देईल.''.

६७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ११०अ मध्ये,—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ११०अ ची सुधारणा.

(क) पोट-कलम (१) मधील,—

(एक) खंड (तीन) मध्ये ''समिती निष्प्रभावित करण्यासाठी (काढून टाकण्यासाठी)'' या शब्दाने सुरू होणा-या आणि ''त्या पदावर काम करण्याचे चालू ठेवील'' या शब्दाने संपणा-या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''समिती निलंबित किंवा यथास्थिती निष्प्रभावित करण्यासाठी आणि एका वर्षापेक्षा अधिक नसलेल्या कालावधीसाठी तिच्याऐवजी प्रशासकाची नेमणूक करण्याचा आदेश देण्यात येईल. समिती निष्प्रभावित करण्याच्या बाबतीत अशाप्रकारे नेमलेला प्रशासक, त्याचा पदावधी संपण्यापूर्वी, नवीन व्यवस्थापन समिती घटित करण्यासाठी निवडणूक घेण्याची व्यवस्था करील आणि ते व्यवस्थापन नव्याने घटित झालेल्या समितीकडे सुपूर्द करील. समिती निलंबित करण्याच्या बाबतीत, निबंधक, भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या पूर्व परवानगीने निलंबन आदेश रद्द करील आणि ते व्यवस्थापन समितीकडे सुपूर्द करण्यासाठी प्रशासकाला निदेश देईल.'' ;

(दोन) खंड (चार) मध्ये, ''समिती निष्प्रभावित करण्याचा (काढून टाकण्याचा)'' या मजकुराऐवजी ''समिती निलंबित किंवा निष्प्रभावित करण्याचा'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) समासटिपेमध्ये, ''तिची समिती'' या मजकुरानंतर ''निलंबित करणे किंवा'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

६८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ११२ मध्ये, पोट-कलम (१) मधील ''लोकहिताच्या'' या मजकुराऐवजी ''संस्थेच्या हिताच्या'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ११२ ची सुधारणा.

६९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ११२ अ मधील,—

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ११२अ ची सुधारणा.

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,–

(एक) खंड (ब) मध्ये,—

(क) ''जिल्हा सहकारी कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक ही पुढील सदस्यांची मिळून बनलेली असेल, जसे'' या मजकुराऐवजी ''जिल्हा सहकारी कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेत पुढील व्यक्तींचा अंतर्भाव असेल,–'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) उप खंड (एक) ऐवजी पुढील उप खंड दाखल करण्यात येईल :—

''(एक) जिल्ह्यातून निवडून देण्यात येतील असे अनुसूचित जातीतील किंवा अनुसूचित जमातीतील व्यक्तींमधून एक प्रतिनिधी, इतर मागासवर्गातील व्यक्तींमधून एक प्रतिनिधी, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती) किंवा भटक्या जमाती किंवा विशेष मागास प्रवर्ग यांतील व्यक्तींमधून एक प्रतिनिधी आणि दोन महिला प्रतिनिधी या राखीव प्रवर्गातील प्रतिनिधींसह जिल्ह्यातील तालुक्यांमधून निवडून द्यावयाचे जास्तीतजास्त एकवीस प्रतिनिधी'';

(ग) उप-खंड (एक-अ) व (दोन) वगळण्यात येतील ;

(दोन) खंड (क) वगळण्यात येईल ;

(तीन) खंड (ड) मध्ये,—

(क) ''प्रकरण ११क च्या तरतुदींना अधीन असेल आणि ती त्या प्रकरणान्वये किंवा त्याखाली नेमून देण्यात आलेल्या रीतीने घेण्यात येईल'' या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

''राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाकडून घेण्यात येईल'' ;

(ख) परंतुकामधील ''विनिर्दिष्ट केलेल्या'' हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (३) मध्ये, ''जिल्हाधिका-याने'' या मजकुराऐवजी ''राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाने'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) पोट-कलम (४) मध्ये, ''विकास बँकेचे पदसिद्ध सदस्य सोडून इतर सदस्यांचा'' या मजकुराऐवजी ''विकास बँकेच्या सदस्यांचा'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) पोट-कलम (५) ऐवजी पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :–

''(५) जर सहकारी, कृषी व ग्रामीण विकास बँकेच्या समितीमध्ये सदस्याचे एखादे पद रिक्त झाले असेल तर क्रियाशील सदस्यांच्या ज्या वर्गाच्या बाबतीत, कोणत्याही कारणामुळे रिक्त पद निर्माण झालेले असेल ते रिक्त पद त्याच वर्गातून, भरता येईल.'' ;

(ङ) पोट-कलम (७) मध्ये,—

(एक) '' ७३फफ'' या मजकुराऐवजी ''७३कअ'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) ''७८'' या मजकुरानंतर ''७८अ'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम ११२ ब ची सुधारणा.

७०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ११२ ब मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) खंड (अ) मध्ये, ''खंड (क) व (ड)'' या मजकुराऐवजी, ''खंड (ड)'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(दोन) उप-खंड (ब) मध्ये,–

(क) उप-खंड (एक), ऐवजी, पुढील उप-खंड दाखल करण्यात येईल,—

''(एक) अनुसूचित जातीतील किंवा अनुसूचित जमातीतील व्यक्तींमधून एक सदस्य, इतर मागास वर्गातील व्यक्तीमधून एक सदस्य, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती) किंवा भटक्या जमाती किंवा विशेष मागास प्रवर्ग यांमधील व्यक्तीमधून एक सदस्य आणि महिलांमधून दोन सदस्य या पाच राखीव जागांसह सर्व जिल्ह्याच्या अध्यक्षांमधून निवडावयाचे एकवीस सदस्य ;'';

(ख) उप-खंड (दोन) मध्ये,—

(एक) परिच्छेद (अ) व (ब) वगळण्यात येतील ;

(दोन) ''जिल्हाधिकारी किंवा त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी यांनी बोलाविलेल्या पहिल्या बैठकीमध्ये समितीकडून स्वीकृत करण्यात यावयाचे राज्य सहकारी कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या सदस्यांमधील,'' या मजकुराऐवजी ''राज्य सहकार निवडणूक आयुक्त किंवा राज्य सहकार निवडणूक प्राधिकरणाने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी यांनी बोलविलेल्या पहिल्या बैठकीमध्ये समितीकडून स्वीकृत करण्यात येतील असे राज्य सहकारी कृषि व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेचे सदस्य,'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(तीन) ''आणि जर अशा प्रकारे सदस्याला किंवा सदस्यांना स्वीकृत करून घेण्यात'' या मजकुराने सुरू होणा-या आणि, ''सदस्याची किंवा सदस्यांची समितीवर नेमणूक करील'' या मजकुराने संपणारा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(चार) स्पष्टीकरणामध्ये, ‘‘खंड (ब) आणि (क) यांच्या तरतुदी आणि खंड (क) अनुसार काढलेले कोणतेही आदेश’’, या मजकुराऐवजी ‘‘खंड (ब) आणि खंड (ब-१) यांच्या तरतुदी’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) उप-खंड (तीन), (चार), (पाच) आणि (सहा) आणि (सात) वगळण्यात येतील.

(ख) पोट-कलम (२) वगळण्यात येईल.

(ग) पोट-कलम (३) ऐवजी पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

‘‘(३) समितीचा एक सभापती व एक उप सभापती असेल. राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण किंवा राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी पोट-कलम (१), खंड (ब), उप-खंड (एक) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांमधून सभापतीची आणि उप सभापतीची निवड करण्यासाठी समितीच्या सदस्यांची बैठक बोलावील आणि अशा बैठकीत राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण किंवा असा प्राधिकृत अधिकारी अध्यक्षस्थानी राहील, मात्र अशा बैठकीत त्यांना मतदान करण्याचा हक्क असणार नाही.’’ ;

(घ) पोट-कलम (४), (५) आणि (६) वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामधील प्रकरण अकरा-अ आणि कलमे १४४-अ ते १४४-वाय वगळणे.

७१. मुख्य अधिनियमाच्या प्रकरण अकरा-अ सह कलमे १४४-अ ते १४४-वाय वगळण्यात येतील.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १४६ ची सुधारणा.

७२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १४६ मध्ये,—

(क) खंड (ब) मध्ये, ‘‘किंवा अभिकर्त्याने’’ या मजकुरानंतर, ‘‘कोणत्याही पुरेशा कारणाशिवाय’’, त्याच्या कर्मचा-याकडून त्याने कापून घेतलेली रक्कम, अशी वजात करण्यात आल्याच्या दिनांकापासून चौदा दिवसांच्या कालावधीच्या आत सहकारी संस्थेला प्रदान करण्यात तसेच कोणत्याही व्यक्तीने देखील’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) खंड (इ-२) मध्ये ‘‘कलम ७३फफ’’ या मजकुराऐवजी ‘‘कलम ७३कअ’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) खंड (फ) मध्ये, ‘‘पोट-कलम (२)’’ या मजकुरानंतर ‘‘(२अ)’’, हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(घ) खंड (ग) मध्ये,—

(एक) पुढील मजकूर सुरूवातीला समाविष्ट करण्यात येईल :—

‘‘सहकारी संस्थेने किंवा तिच्या अधिका-याने किंवा सदस्याने बुद्धीपुरस्सर खोटे विवरण तयार करणे किंवा या अधिनियमाच्या कलम ७५ किंवा ७९ खालील विवरण देण्यात कसूर करणे किंवा खोटी माहिती सादर करणे किंवा कलम ८३ अन्वये चौकशी करणा-या व्यक्तीला, कलम ८८ अन्वये प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीला अथवा या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदींन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे त्याच्याकडून मागवलेली कोणतीही माहिती पुरविण्यात बुद्धीपुरस्सर कसूर करणे,’’;

(दोन) ‘‘७८, ८१, ८३, ८४, ९४ किंवा १०३’’ या मजकुराऐवजी ‘‘७७ अ, ७८,७८ अ, ८१,८३,८४,८८, ८९अ, ९४, १०३ किंवा ११०अ’’ हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ङ) खंड (ह) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येतील ;

"(ह) कोणत्याही अधिका-याने किंवा परिरक्षकाने तो ज्या सहकारी संस्थेचा अधिकारी किंवा परिरक्षक असेल, त्या सहकारी संस्थेच्या मालकीची पुस्तके, लेखे, कागदपत्रे, अभिलेख, रोख रकमा, रोखे आणि इतर कोणतीही मालमत्ता प्राधिकृत व्यक्तीकडे किंवा कलम ७७ अ, ७८,७८अ, १०३ किंवा ११०अ अन्वये नेमलेल्या व्यक्तीकडे, किंवा या अधिनियमान्वये नेमलेल्या अन्य कोणत्याही व्यक्तीकडे सोपविण्यात कसूर करणे ; किंवा

(ह-१) संस्थेची समिती किंवा तिचा अधिकारी किंवा सदस्य निवडणुकीमध्ये भ्रष्टाचाराच्या व्यवहारात गुंतलेला असणे किंवा" ;

(च) खंड (जे) च्या, सुरुवातीला पुढील मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल :—

"कोणत्याही व्यक्तीने, कलम ८१, ८३, ८८ अन्वये, किंवा या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींन्वये काढलेले कोणतेही समन्स, अधिग्रहण किंवा कायदेशीर लेखी आदेश यांची बुद्धीपुरस्सर किंवा कोणत्याही वाजवी सबबीशिवाय अवज्ञा करणे ; किंवा" ;

(छ) खंड (ल) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(ल-१) कलम ८२ अनुसार समितीने, निबंधकाला आणि अधिमंडळाच्या वार्षिक बैठकीत लेखापरीक्षा दुरुस्ती अहवाल सादर करण्यात कसूर करणे ; किंवा".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १४७ ची सुधारणा.

७३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १४७ मध्ये,—

(क) खंड (अ) मध्ये "पाचशे रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) खंड (ब) मध्ये "पाच हजार रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पंधरा हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) खंड (क) मध्ये "पाचशे रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(घ) खंड (ड) मध्ये "पाचशे रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ङ) खंड (इ) मध्ये "शिक्षा किंवा" या मजकुरानंतर, "दहा हजार रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(च) खंड (इ-१) मध्ये "पाच हजार रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पंधरा हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(छ) खंड (इ-२) मध्ये "पाच हजार रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पंधरा हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ज) खंड (फ) मध्ये "२५० रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(झ) खंड (ग) मध्ये, "पाचशे रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ञ) खंड (ह) मध्ये "पाचशे रुपयापर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयापर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ट) खंड (ह) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(ह-१) त्या कलमाच्या खंड (ह-१) खालील अपराध असल्यास, पाच हजार रुपयापर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;";

(ठ) खंड (आय) मध्ये "पाचशे रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ड) खंड (जे) मध्ये "पाचशे रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ढ) खंड (के) मध्ये "दोन हजार रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "दहा हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ण) खंड (ल) मध्ये "शंभर रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "एक हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(त) खंड (ल) नंतर पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

"(ल-१) त्या कलमाच्या खंड (ल-१) खालील अपराध असल्यास, पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;" ;

(थ) खंड (म) मध्ये "पाचशे रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(द) खंड (न) मध्ये "एक हजार रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "पाच हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ध) खंड (ओ) मध्ये "शिक्षा किंवा" या मजकुरानंतर, "दहा हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या" हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(न) खंड (प) मध्ये "शिक्षा किंवा" या मजकुरानंतर, "पंधरा हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(प) खंड (क्यू) मध्ये "२५० रुपयांपर्यंत" या मजकुराऐवजी, "एक हजार रुपयांपर्यंत" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १५२ ची सुधारणा.

७४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५२ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मध्ये, पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईल :—

"परंतु असे की, अपीलकर्त्याद्वारे सोसायटीकडे निवाड्यामध्ये नमूद केलेल्या रकमेच्या पन्नास टक्के रक्कम जमा केल्याखेरीज परिसमापकाद्वारे देण्यात आलेल्या निवाड्याअन्वये देणी वसुलीबाबतचा स्थगिती आदेश देण्यात येणार नाही." ;

(ख) पोट-कलम (३) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(३अ) अपील अधिका-याला न्यायाची उद्दिष्ट्ये विफल होऊ नये म्हणून आक्षेपित आदेश, प्रलंबित निर्णय व अपिलाची अंतिम सुनावणी यांना स्थगिती देण्याच्या आदेशासह असा अंतरिम आदेश देता येईलः

परंतु असे की, दुस-या बाजूचे म्हणणे ऐकून घेतल्याखेरीज अपील प्राधिका-याने जर कोणताही अंतरिम आदेश दिला असेल तर, अपील प्राधिकारी, तीन महिन्यांच्या कालावधीत अशा अर्जावर निर्णय करील आणि म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर व कारणे लेखी नोंदवून गुणवत्तेवर आधारित आवश्यक ते आदेश देईल.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १५२अ ची सुधारणा.

७५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५२अ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (१) मधील "कलम ७३ग अन्वये किंवा त्याखाली विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या संस्थेकडून" हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ख) पोट-कलम (२) मधील "कलम ७३ ग द्वारे किंवा अन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या संस्थेच्या बाबतीत," या मजकुराने सुरू होणा-या आणि "अशा निर्णयावर आणखी अपील किंवा पुनरीक्षण करता येणार नाही" या मजकुराने समाप्त होणा-या मजकुराऐवजी, पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

"संस्थेच्या बाबतीत, असे अपील राज्य सहकार निवडणूक प्राधिकरणाद्वारे विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा अधिका-याकडे दाखल करण्यात येईल आणि असा अधिकारी, ते अपील मिळाल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत निकालात काढील आणि या अपिलामध्ये अशा अधिका-याने दिलेला निर्णय अंतिम असेल.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १५४ ची सुधारणा.

७६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५४ मध्ये,—

(क) पोट-कलम (२क) मधील,–

(एक) "कलम १०१ अन्वये निबंधकाने दिलेल्या वसुली प्रमाणपत्राच्या" या मजकुरानंतर, "किंवा कलम १०५ अन्वये परिसमापकाने दिलेल्या प्रमाणपत्राच्या" हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(दोन) पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईलः-

"परंतु, जेथे अशा पुनरीक्षणाच्या बाबतीत पुनरीक्षण प्राधिका-याने देय वसुलीला स्थगिती दिली असेल तेथे प्राधिकारी व्यवहार्य असेल तितपत असा पुनरीक्षण अर्ज, शक्य तितक्या लवकर परंतु पहिल्या आदेशाच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांपेक्षा उशिरा नसेल इतक्या कालावधीत निकालात काढील." ;

(ख) पोट-कलम (३) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

"(३अ) पुनरीक्षण प्राधिका-याला, न्यायाची उद्दिष्ट्ये विफल होऊ नये म्हणून आक्षेपित आदेश, प्रलंबित निर्णय व पुनरीक्षण अर्जाची अंतिम सुनावणी यांना स्थगिती देण्याच्या आदेशासह असा अंतरिम आदेश देता येईल :

परंतु, दुस-या बाजूचे म्हणणे ऐकल्याशिवाय, पुनरीक्षण प्राधिका-याने जर कोणताही अंतरिम आदेश दिला असेल तर, पुनरीक्षण प्राधिकारी, तीन महिन्यांच्या कालावधीत अशा अर्जावर निर्णय करील आणि म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर व कारणे लेखी नोंदवून गुणावगुणानुसार आवश्यक ते आदेश देईल.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १५७ ची सुधारणा.

७७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५७ मधील,—

(क) "सहकारी पतसंरचना संस्थेव्यतिरिक्त" हा मजकूर वगळण्यात येईल ;

(ख) पहिल्या परंतुकानंतर, पुढील परंतुक समाविष्ट करण्यात येईल :—

"परंतु आणखी असे, राज्य शासनाला, संविधान (सत्याण्णवावी सुधारणा) अधिनियम, २०११ याच्या तरतुदींशी सुसंगत असतील अशा, या अधिनियमाची कलमे २६, ७३अ, ७३ अअअ, ७३ब, ७३क, ७३कअ , ७३कब, ७३इ, ७५, ७६, ७८, ७८अ, ८१ या खालील तरतुदी किंवा इतर कोणत्याही तरतुदी यांपासून कोणत्याही संस्थेला किंवा संस्थांच्या वर्गाला सूट देता येणार नाही.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १५८ ची सुधारणा.

१९६२ चा महा. ५.

७८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १५८ मधील "किंवा महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये रचना केलेल्या जिल्हा परिषदेच्या कोणत्याही अधिका-याकडे प्रत्यायोजित करता येतील आणि अशी प्राधिकरणे व जिल्हा परिषदेचे अधिकारी" या मजकुराऐवजी, "एखाद्या अधिका-याकडे प्रत्यायोजित करता येतील आणि अशी प्राधिकरणे व अधिकारी" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १६० ची सुधारणा.

७९. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६० मधील पोट–कलम (३) मध्ये ''पाचशे रुपयांपर्यंत'' या मजकुराऐवजी, ''पाच हजार रुपयांपर्यंत'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १६१ ची सुधारणा.

८०. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६१ मध्ये,—

(क) ''कलम २१अ च्या पोट-कलम (२) खाली शासकीय अभिहस्तांकिती म्हणून'' या मजकुरानंतर, ''कलम ७३कब ची पोट-कलमे (७) व (८) अन्वये नेमणूक केलेली राज्य सहकार निवडणूक आयुक्त व अधिकारी, कर्मचारी व कर्मचारी वर्ग'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ख) ''कलम ७७अ किंवा ७८'' या मजकुरानंतर, ''७८अ किंवा कलम ११०अ च्या पोट-कलम (१) चा खंड (तीन)'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल ;

(ग) ''कलम १४९ खाली सहकारी अपील न्यायालयाचा सदस्य'' या मजकुरानंतर, ''किंवा कलम १५६ अन्वये अधिकार प्रदान केलेला कोणताही अधिकारी'' हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल.

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १६५ ची सुधारणा.

८१. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६५ मधील पोट-कलम (२) मध्ये,—

(क) खंड (पाच-क) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येतील :—

''(पाच-क१) प्रशिक्षणाचा व शिक्षणाचा कालावधी आणि असे प्रशिक्षण ज्या कालांतराने देण्यात येईल तो कालांतर ; आणि अधिनियमाच्या कलम २४अ अन्वये प्रशिक्षण व शिक्षण निधीमध्ये विविध संस्था ज्या विविध दरांनी अंशदान करतील ते दर विहित करणे ;

(पाच-क२) सदस्यत्वाबाबत एखाद्या सदस्याने संस्थेला करावयाच्या प्रदानाची रक्कम आणि अधिनियमाच्या कलम २६ अन्वये एखाद्या सदस्याचे अक्रियाशील सदस्य म्हणून वर्गीकरण केल्याबाबत कळविण्याची रीत विहित करणे ;''

(ख) खंड (बत्तीस) वगळण्यात येईल ;

(ग) खंड (पस्तीस-अ) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

''(पस्तीस-अ) कलम ७३कब अन्वये संस्थांच्या निवडणुकीकरिता कार्यपद्धती विहित करणे, संस्थांच्या निवडणुकीसाठी निवडणूक प्राधिकरणाला, समितीची निवडणूक घेण्यासाठी सूचना देण्याची व व्यवस्था करण्याची तरतूद करणे, संस्था किंवा संस्थांचे वर्ग यांच्या निवडणुका घेण्यासाठी मतदार याद्या तयार करणे तसेच याच्या प्रयोजनार्थ संस्थांच्या वर्गीकरणासाठीसुद्धा तरतूद करणे, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाच्या सेवाशर्ती, पदावधी यांची तरतूद करणे,'' ;

(घ) खंड (पस्तीस-ब) वगळण्यात येईल ;

(ङ) खंड (पस्तीस-ड) वगळण्यात येईल ;

(च) खंड (पस्तीस-ड-१) मधील ''कलम ७३च(२)'' या मजकुराऐवजी, ''कलम ७३कअ (अ-१)'' हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(छ) खंड (पस्तीस-ड-१) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईलः-

''(पस्तीस-ड-२) वापर करावयाच्या अद्ययावत तंत्रज्ञानासह निवडणुका घेण्याची कार्यपद्धती व रीत आणि निवडणुकांच्या प्रयोजनार्थ संस्थांचे वर्गीकरण करण्याची रीत आणि अधिनियमाच्या कलम ७३कब (१), (४) व (११) अन्वये राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताच्या सेवाशर्ती विहित करणे ;'';

(ज) खंड (पंचेचाळीस) मधील मजकुराच्या शेवटी, पुढील मजकुर समाविष्ट करण्यात येईल :—

''संस्था किंवा संस्थांचा वर्ग यांनी इलेक्ट्रॉनिक नमुन्यासह ज्या नमुन्यात लेखे व पुस्तके ठेवावयाचे तो नमुना विहित करणे ;'' ;

(झ) खंड (सत्तेचाळीस) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

"(सत्तेचाळीस) कलमे ७५ व ८१ अन्वये लेखा परीक्षकांची नेमणूक करण्याकरिता ; आणि लेखापरिक्षकांचे पारिश्रमिक ज्या दराने देण्यात येईल, तो दर ; राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांसमोर शिखर संस्थांचे लेखापरीक्षा अहवाल मांडण्याकरिता लेखापरीक्षकांची अर्हता, अनुभव व अनर्हता यांची मानके ; आणि लेखापरीक्षा अहवालाचा नमुना याकरिता कार्यपद्धती, विहित करणे,";

(ञ) खंड (त्रेपन्न) मधील मजकुराच्या शेवटी, पुढील मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल :—

"कलम ९३(४) अन्वये मध्यस्थीने तडजोड करण्यासाठी विवाद हस्तांतरित करण्याची कार्यपद्धती विहित करणे ;";

(ट) खंड (एकोणसाठ-अ) मधील मजकुराच्या शेवटी, पुढील मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल :-

"लेखा विवरणपत्र व अन्य दस्तऐवज यांचे नमुने विहित करणे ;";

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ याच्या कलम १६६ ची सुधारणा.

८२. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६६ मध्ये, पोट-कलम (३) नंतर, पुढील पोट-कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

२०१३ चा महा. .

"(४) महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३ द्वारे सुधारणा केल्याप्रमाणे या अधिनियमामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु कलम ७३कब च्या पोट-कलम (१५) च्या तरतुदींना अधीन राहून, ३१ मार्च २०१३ नंतर ज्या समित्यांच्या निवडणुका होणार आहेत त्या समित्या, उक्त अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींअन्वये अशा संस्थांच्या निवडणुका होईपर्यंत किंवा त्यांची मुदत संपेपर्यंत, यापैकी जे अगोदर घडेल तोपर्यंत पुढे चालू राहतील. प्रशासकाचे, परिसमापकाचे किंवा निबंधकाचे सर्व आदेश हे जणू काही, उक्त अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या या अधिनियमाअन्वये असे आदेश काढण्यात आले आहेत असे मानून अशा आदेशामध्ये नमूद केलेल्या कालावधीकरिता अंमलात असण्याचे चालू राहतील. या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये निबंधक, त्याने प्राधिकृत केलेली व्यक्ती, परिसमापक अथवा अन्य कोणताही अधिकारी किंवा प्राधिकारी किंवा न्यायालय यांच्यापुढे प्रलंबित असलेली सर्व कार्यवाही, जेथे जेथे आवश्यक असेल तेथे तेथे उक्त अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींअन्वये निबंधकाकडे किंवा कोणत्याही तत्सम अधिका-याकडे किंवा प्राधिका-याकडे किंवा न्यायालयाकडे हस्तांतरित होतील आणि उक्त अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार, अशा निबंधकाकडून, अधिका-याकडून, प्राधिका-याकडून अथवा न्यायालयाकडून पुढे चालविल्या जातील किंवा निकालात काढल्या जातीलः

परंतु, संस्थेची अशी कोणतीही समिती ही, नवनिर्वाचित समिती पदभार ग्रहण करेपर्यंत आपले कामकाज पुढे चालू ठेवील.".

सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४ यामध्ये नवीन कलम १६८ समाविष्ट करणे.

८३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १६७ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

अडचणी दूर करण्याचा अधिकार.

२०१३ चा महा. .

"**१६८.** (१) महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३ याद्वारे सुधारणा केलेल्या, या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना कोणतीही अडचण उद्‌भवल्यास, राज्य शासनास ती अडचण दूर करण्याकरिता आवश्यक वाटतील अशा, उक्त अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या या अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसतील अशा तरतुदी **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे करता येतील :

२०१३ चा महा. .

परंतु, असा कोणताही आदेश महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, २०१३ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर ठेवण्यात येईल.".

सन २०१३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २ याचे निरसन व व्यावृत्ती.

२०१३ चा महा. अध्या. २.

८४. (१) महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अध्यादेश, २०१३, हा, याद्वारे निरसित करण्यात येत आहे.

(२) असे निरसन झाले असले तरी, उक्त अध्यादेशाद्वारे सुधारणा करण्यात आलेल्या मुख्य अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदींन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कृती किंवा कार्यवाही (काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा आदेश यांसह) ही, या अधिनियमाद्वारे सुधारणा करण्यात आलेल्या मुख्य अधिनियमाच्या संबधित तरतुदींअन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कृती, कार्यवाही किंवा यथास्थिती, काढण्यात आलेली कोणतीही अधिसूचना किंवा दिलेला आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

उद्देश व कारणे यांचे निवेदन.

भारताचे संविधान यात सहकारी संस्थांविषयक नवीन भाग नऊ-ख समाविष्ट करण्याच्या उद्देशाने संविधान (सत्याण्णवावी सुधारणा) अधिनियम, २०११ द्वारे त्यामध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे. उक्त सत्याण्णवाव्या सुधारणा अधिनियमाद्वारे, सहकारी संस्था निर्माण करण्याचा हक्क हा मूलभूत हक्क म्हणून विधिसंस्थापित करण्यासाठी, संविधानाच्या अनुच्छेद १९ मध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे. सहकारी संस्था स्वेच्छेने स्थापन करणे, त्या स्वायत्त असणे आणि त्यांचे लोकशाही पद्धतीने नियंत्रण आणि व्यावसायिक व्यवस्थापन यास चालना देण्यासाठी राज्याने प्रयत्नशील असावे अशी तरतूद करण्याकरिता संविधानाच्या भाग-चार मध्ये नवीन अनुच्छेद ४३-ख समाविष्ट करण्यात आला आहे. संविधानामध्ये उक्त सत्याण्णवाव्या सुधारणा अधिनियमाद्वारे समाविष्ट करण्यात आलेल्या अनुच्छेद २४३-य न मध्ये अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, उक्त सत्याण्णवाव्या सुधारणा अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी, राज्यातील सहकारी संस्थाविषयक कायद्यातील कोणतीही तरतूद, संविधानात नव्याने समाविष्ट केलेल्या उक्त भाग नऊ-ख मधील तरतुदींशी विसंगत असेल तर, विधानमंडळाने त्यात सुधारणा करेपर्यंत किंवा निरसित करेपर्यंत अथवा अशा प्रारंभाच्या दिनांकापासून एक वर्षाचा कालावधी समाप्त होईपर्यंत, अंमलात असण्याचे चालू राहील, उक्त संविधान (सत्याण्णवावी सुधारणा) अधिनियम, २०११ हा दिनांक १५ फेब्रुवारी, २०१२ रोजी अंमलात आला आहे.

२. त्यानुसार, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० (१९६१ चा महा.२४) हा उक्त सत्याण्णवाव्या सुधारणा अधिनियमाशी अनुरुप करण्यासाठी त्यात सुधारणा करण्याचे प्रस्तवित केले होते.

३. त्यावेळी प्रस्तावित केलेल्या सुधारणांची ठळक वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत :—

(एक) सहकारी संस्थेच्या समितीच्या सदस्यांची कमाल संख्या ही एकवीस असेल व त्यांपैकी राखून ठेवलेल्या इतर जागांसह दोन जागा महिलांकरिता राखून ठेवण्यात येतील, अशी तरतूद करणे ;

(दोन) समितीच्या निवडून आलेल्या सदस्यांचा व तिच्या पदाधिका-यांचा पदावधी त्यांच्या निर्वाचनाच्या दिनांकापासून पाच वर्षे इतका असेल, अशी तरतूद करणे ;

(तीन) संस्थांच्या निवडणुकांचे पर्यवेक्षण, नियंत्रण व निवडणुका घेणे यांकरिता ज्याच्याकडे अधिकार निहित असतील असे, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरण स्थापन करण्याकरिता तरतूद करणे ;

(चार) समितीचा पदावधी तिच्या मूळ पदावधीच्या निम्म्यापेक्षा कमी असेल तर, नामनिर्देशनाद्वारे नैमित्तिक रिक्त पद भरण्यासाठी तरतूद करणे ;

(पाच) तज्ज्ञ संचालक व कार्य संचालक स्वीकृत करून घेण्याकरिता तरतूद करणे ;

(सहा) जर शासनाने एखाद्या संस्थेचे समभाग धारण केलेले असतील अथवा कोणतेही कर्ज किंवा वित्तीय सहाय्य दिलेले असेल किंवा कोणतीही हमी दिलेली असेल तर, विशिष्ट परिस्थितीत, सहा महिन्यांपेक्षा अधिक नसेल एवढ्या कालावधीकरिता त्या संस्थेच्या समितीचे कामकाज तात्पुरते रोखण्यासाठी, अथवा तिचे निष्प्रभावन करण्याकरिता तरतूद करणे, सहकारी बँकांच्या बाबतीत असा कालावधी एक वर्षापेक्षा अधिक नसेल.

(सात) शासनाने किंवा त्यांच्याद्वारे प्राधिकृत केलेल्या प्राधिका-याने, मान्यता दिलेल्या नामिकेमधून, सहकारी संस्थेच्या अधिमंडळाद्वारे नियुक्त केलेला लेखापरिक्षक किंवा लेखापरीक्षण व्यवसायी संस्था यांच्याकडून, प्रत्येक वित्तीय वर्षात निदान एकदा संस्थेच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्यासाठी तरतूद करणे ;

(आठ) वित्तीय वर्षाच्या समाप्तीपासून सहा महिन्यांच्या आत प्रत्येक संस्थेची वार्षिक सर्वसाधारण सभा घेण्यासाठी तरतूद करणे ;

(नऊ) लवाद किंवा समेट याद्वारे आणि लोकअदालतीच्या मध्यस्थीने विवाद मिटविण्यासाठी आणि गा-हाण्यांचा समझोता करण्यासाठी गा-हाणी समझोता व निवारण समित्यांची नेमणूक करण्यासाठी तरतूद करणे ;

(दहा) बँक व्यवसाय करणा-या सहकारी संस्थांच्या बाबतीत, बँक विनियमन अधिनियम, १९४९ याच्या तरतुदींदेखील लागू होतील, अशी तरतूद करणे.

४. राज्य विधान मंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नव्हते आणि उपरोक्त प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० (सन १९६० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४), यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली होती, आणि, म्हणून महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी दिनांक १४ फेब्रुवारी २०१३ रोजी महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अध्यादेश, २०१३ (२०१३ चा महा. अध्या. २) प्रख्यापित केला होता.

५. उक्त अध्यादेशाचे राज्य विधानमंडळाच्या अधिनियमात रुपांतर करणे हा या विधेयकाचा हेतू आहे.

मुंबई,
दिनांक १४ मार्च २०१३.

हर्षवर्धन पाटील,
सहकार मंत्री.

वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे ज्ञापन.

या विधेयकात, वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे पुढील प्रस्ताव अंतर्भूत आहेत :—

खंड १४ व खंड ८१ (क).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यामध्ये कलम २४ (अ) हे नवीन कलम समाविष्ट करणा-या आणि कलम १६५ च्या पोट-कलम (२) मध्ये नवीन खंड (पाच-क१) व (पाच-क२) समाविष्ट करणा-या या खंडाच्या,—

(एक) पोट-कलम (१) अन्वये, राज्य संघीय संस्थांना किंवा राज्य शिखर प्रशिक्षण संस्थांना **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(दोन) पोट-कलम (२) अन्वये, सहकार शिक्षण व प्रशिक्षण याचा कालावधी विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ; आणि

(तीन) पोट-कलम (३) अन्वये, शिक्षण व प्रशिक्षण निधीत वेगवेगळ्या संस्थांकरिता किंवा संस्थांच्या वर्गांकरिता वार्षिक अंशदानाचे दर विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड १५.—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याचे कलम २६ ऐवजी नवीन कलम दाखल करणा-या या खंडाच्या,—

(एक) पोट-कलम (१) खालील, पहिल्या परंतुकान्वये, सदस्यत्वाबाबत चुकते करावयाचे शुल्क नियमांद्वारे विहित करण्याचा तसेच, संस्थेत हितसंबंध संपादन करण्यासाठी नियम करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(दोन) पोट-कलम (२) खालील, दुस-या परंतुकान्वये, एखाद्या सदस्याला अक्रियाशील सदस्य म्हणून केलेले वर्गीकरण कळविण्याची रीत विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड २३(ड).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७० मध्ये नवीन खंड (ड) समाविष्ट करणा-या या खंडान्वये, संस्थेच्या निधीची गुंतवणूक करण्याच्या प्रयोजनासाठी सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे पद्धत विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड २७.—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७३एक-ड याची पोटकलमे (१) व (२) ऐवजी दाखल करणा-या या खंडाच्या, पोट-कलम (२) अन्वये विशेष बैठकीच्या मागणीपत्रासाठी नमुना व रीत विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड २८(घ).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७३अ मध्ये पोट-कलम (९) समाविष्ट करणा-या या खंडान्वये, ज्यांच्या बाबतीत सदस्याने आर्थिक व्यवहारांसंबंधीच्या शर्ती पूर्ण करणे आवश्यक आहे अशा संस्थांचा वर्ग किंवा संस्थांचे वर्ग, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड ३५(क).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७३कअ मध्ये पोट-कलम (अ१) समाविष्ट करणा-या या खंडान्वये, संस्थेच्या कार्यक्षेत्राबाहेर संस्थेचा धंदा करण्यासाठी सदस्याला परवानगी देण्याकरिता, शर्ती विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड ३६ व ८१ (ग).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यामध्ये नवीन कलम ७३कब समाविष्ट करणा-या आणि या अधिनियमाच्या कलम १६५ ची सुधारणा करून त्याद्वारे त्याच्या पोट-कलम (२) मध्ये खंड (पस्तीस अ) व (पंचेचाळीस) समाविष्ट करणा-या या खंडान्वये,—

(एक) पोट-कलम (१) आणि खंड (पस्तीस-अ) या अन्वये, नैमित्तिक रिक्त पद यासह संस्थेच्या पदाधिका-यांची निवडणूक घेण्याची कार्यपद्धती आणि संस्थेची किंवा संस्थांच्या वर्गाची निवडणूक घेण्यासाठी अद्ययावत तंत्रज्ञान व विशेषज्ञान वापरण्यासह कार्यपद्धती, मार्गदर्शक तत्त्वे व रीत विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(दोन) पोट-कलम (२) अन्वये, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाच्या कार्यालयाचे ठिकाण अधिसूचित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(तीन) पोट-कलम (४) अन्वये, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताच्या वेतन व भत्ते यांसह सेवाशर्ती विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(चार) पोट-कलम (११) मधील परंतुकाअन्वये ज्या रीतीने संस्थांचे, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे वर्गीकरण करता येईल ती रीत विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(पाच) पोट-कलम (१३) अन्वये,—

(क) संस्थेच्या निवडणूक खर्चाची जी अंदाजित रक्कम संस्था जमा करील ती रक्कम विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

(ख) निवडणूक निधीतून करावयाच्या खर्चाची रीत विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड ४१.—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७५ ची सुधारणा करणा-या या खंडान्वये, पोट-कलम (१) च्या प्रस्तावित दुस-या परंतुकाखाली, निबंधकास किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिका-यास ज्या रीतीने बैठक बोलाविता येईल त्याबाबत नियम विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड ४६(क).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ७९च्या पोट-कलम (१) ची सुधारणा आणि या अधिनियमाच्या कलम १६५ च्या पोट-कलम (२) मधील खंड (पंचेचाळीस) ची सुधारणा करणा-या या खंडान्वये, लेखा पुस्तकांचा नमुना विहित करण्याचा अधिकार, राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड (४९) (क), (ख), (ङ) (तीन).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ८१ ची सुधारणा करणा-या या खंडान्वये,—

(एक) पोट-कलम (१) खालील,—

(क) खंड (अ) अन्वये, संस्थांच्या लेख्यांचे लेखापरीक्षण करण्याकरिता पात्र ठरविण्यासाठी अर्हता व अनुभव विहित करण्याचा आणि राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांसमोर शिखर संस्थाचा लेखापरीक्षा अहवाल ज्या रीतीने ठेवण्यात येईल ती रीत विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(ख) खंड (ब) अन्वये, निबंधकाकडून लेखापरीक्षकांची व लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्थांची नामिका तयार करण्याची, ती घोषित करण्याची व परीरक्षित करण्याची रीत विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(ग) खंड (क) अन्वये, वार्षिक वित्तीय विवरणपत्रांचे लेखापरीक्षण करण्यासाठी कालावधी विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(घ) खंड (ग) अन्वये, संस्थांची जिल्हानिहाय सूची, कार्यरत असणा-या संस्थांची सूची, ज्या संस्थांच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा झाली असेल त्या संस्थांची सूची, ज्या संस्थांच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा झाली नसेल त्या संस्थांची सूची परिरक्षित करण्यासाठी कालावधी विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(ङ) स्पष्टीकरण दोन अन्वये, लेखापरीक्षक व लेखापरीक्षक व्यवसाय संस्था म्हणून नावाचा अंतर्भाव करण्यासाठी आणि ते धारण करण्यासाठी अटी व शर्ती विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(दोन) पोट-कलम (२) अन्वये, संस्थेच्या लेख्यांचे परिरक्षण करण्यासाठी लेखांकनाची मानके अधिसूचित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

(तीन) पोट-कलम (३) च्या खंड (क) अन्वये, चाचणी लेखापरीक्षेकरिता तपासणीच्या बाबी विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड ५८.—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम ९३ मध्ये पोट-कलम (४) नव्याने जादा दाखल करणा-या या खंडाखालील, खंड (ड) अन्वये प्रभावी मध्यस्थी घडवून आणण्यासाठी कार्यपद्धती विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे ;

खंड ६४(क) (तीन).—महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० याच्या कलम १०१ ची सुधारणा करणा-या या खंडान्वये, पोट-कलम (१) खाली लेख्यांचे विवरणपत्र आणि वसुलीचे प्रमाणपत्र मिळविण्यासाठी संस्थेकडून सादर करण्यात येतील असे इतर कोणतेही दस्ताऐवज विहित करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

खंड ८३.—कलम १६८ नव्याने समाविष्ट करणा-या या खंडान्वये, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांच्या कालावधीमध्ये या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या, या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना उद्‌भवेल अशी कोणतीही अडचण **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे, दूर करण्याचा अधिकार राज्य शासनाकडे घेण्यात आला आहे.

२. वैधानिक अधिकार सोपविण्यासंबंधीचे वर नमूद केलेले प्रस्ताव सामान्य स्वरूपाचे आहेत.

वित्तीय ज्ञापन

या विधेयकाच्या खंड ३६ मध्ये, सहकारी संस्थांच्या निवडणुकांसाठी मतदार यादी तयार करणे, त्या निवडणुकांचे अधीक्षण, निदेशन आणि नियंत्रण करणे यांबाबतचा अधिकार ज्याच्याकडे निहित असेल अशा राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाच्या स्थापनेसाठी तरतूद करण्याच्या हेतूने, महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियमामध्ये कलम ७३कब समाविष्ट करण्याची तरतूद आहे. या प्राधिकरणामध्ये राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताचा अंतर्भाव असेल. उक्त कलम ७३कब च्या पोट-कलम (७) मध्ये अशी तरतूद आहे की, राज्य शासन, राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताशी विचारविनिमय केल्यानंतर, त्यांची कार्ये पार पाडण्यासाठी, त्याला सहाय्य करण्याकरिता त्याच्या कार्यालयासाठी अधिकारी व कर्मचारीवर्गाची तरतूद करील. उक्त कलम ७३कब च्या पोट-कलम (१३) मध्ये अशीही तरतूद आहे की, राज्य सहकारी निवडणूक प्राधिकरणाच्या स्तरावर एक निवडणूक निधी परिरक्षित करण्यात येईल आणि प्रत्येक संस्था, अगोदरच, स्वतःच्या निवडणुकीबाबतच्या खर्चाची अंदाजित रक्कम निवडणूक निधीत जमा करील.

राज्य सहकारी निवडणूक आयुक्ताचे कार्यालय स्थापन करण्याची आणि अशा कार्यालयात कर्मचारीवर्गाची नियुक्ती करण्याची आवश्यकता आहे. या बाबीवरील आवर्ती खर्च प्रति वर्ष रुपये ३८९ लाख इतका आणि अनावर्ती खर्च रुपये १४१ लाख इतका अंदाजित केला आहे. उक्त खर्च राज्याच्या एकत्रित निधीतून भागवावा लागेल.

भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २०७ अन्वये राज्यपालांची शिफारस

(महाराष्ट्र शासन, विधी व न्याय विभाग, आदेशाची प्रत)

भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २०७ खंड (३) अन्वये महाराष्ट्राच्या राज्यपालांना प्रदान करण्यात आलेल्या शक्तीचा वापर करून, ते महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) विधेयक, २०१३ विचारात घेण्याबाबत महाराष्ट्र विधानपरिषदेस शिफारस करीत आहे.

सन २०१३ चे वि.प. विधेयक क्रमांक–२—महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) विधेयक, २०१३ याचे परिशिष्ट.

(महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यातील उतारे)

(सन १९६१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४)

प्रकरण–एक

प्रारंभिक

१. ** ** ** व्याख्या.

२. संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अभिप्रेत नसेल तर, या अधिनियमात,—

(१) ते (६) ** ** **

(७) ''समिती'' या संज्ञेचा अर्थ, कलम ७३ खाली संस्थेच्या कारभाराचे व्यवस्थापन ज्या व्यवस्थापन समितीकडे किंवा संचालक मंडळाकडे किंवा कोणत्याही नावाने ओळखण्यात येणा-या अन्य निदेशन निकायाकडे सोपविण्यात आले असेल, ती समिती किंवा तो निकाय असा होतो ;

(८) ते (१०क) ** ** **

''(१०ख) ''ठेवीदार'' किंवा ''वित्तीय सेवा उपभोक्ता'' संज्ञेचा अर्थ, जी व्यक्ती, प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेमध्ये, विहित करण्यात येईल अशा कालावधीसाठी, विवक्षित रक्कम ठेव म्हणून ठेवील ती व्यक्ती, असा आहे ;'';

(११) ते (१८) ** ** **

(१९) (अ) ''सदस्य'' या संज्ञेचा अर्थ, ज्या संस्थेची नंतर नोंदणी करण्यात आली आहे, अशा सहकारी संस्थेच्या नोंदणीसाठीच्या अर्जात सामील झालेली व्यक्ती किंवा संस्थेच्या नोंदणीनंतर संस्थेची सदस्य म्हणून यथोचितरीत्या दाखल करून घेतलेली व्यक्ती, असा होतो, आणि तीत नाममात्र सदस्य, सहयोगी सदस्य किंवा हितैषी सदस्य आणि प्राथमिक सहकारी कृषी पतसंस्थेतील कोणताही ठेवीदार किंवा वित्तीय सेवा उपभोक्ता यांचा अंतर्भाव होतो ;

(ब) ते (क) ** ** ** ;

(ड) ''हितैषी सदस्य'' या संज्ञेचा अर्थ, जो संस्थेच्या ध्येय व धोरणाविषयी सहानुभूती बाळगतो आणि ज्यास असा सदस्य म्हणून दाखल करून घेण्यात आले असेल असा सदस्य, असा होतो ;

(१९क) ** ** **

(२०) ''अधिकारी'' या संज्ञेचा अर्थ, एखाद्या संस्थेने आपल्या उप-विधीस अनुसरून अशा संस्थेच्या कोणत्याही पदावर निवडून दिलेली किंवा नेमणूक केलेली व्यक्ती असा होतो ; आणि तीत सभापती, उप सभापती, अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, व्यवस्थापन संचालक, व्यवस्थापक, सचिव, कोषपाल, समितीचा सदस्य आणि अशा संस्थेच्या कामकाजासंबंधी निदेश देण्यासाठी या अधिनियमान्वये, नियमान्वये किंवा उप-विधीन्वये निवडून दिलेली किंवा नेमणूक केलेली इतर कोणतीही व्यक्ती याचा अंतर्भाव होतो ;

(२०क) ते (२६) ** ** **

(२७) ''संस्था'' या संज्ञेचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नोंदलेली किंवा नोंदण्यात आली असल्याचे मानण्यात येणारा सहकारी संस्था, असा होतो ;

(२८) ते (३१) ** ** **

प्रकरण–दोन

नोंदणी

३. ** ** **

३ अ. निबंधक किंवा अशा निबंधकास मदत करण्यासाठी नेमणूक केलेली एखादी व्यक्ती आपली कर्तव्ये पार पाडण्यास असमर्थ झाली असेल किंवा कोणत्याही कारणास्तव आपले पद रिकामे करीत असेल किंवा आपल्या अधिकारितेचा त्याग करीत असेल किंवा मरण पावेल तर,— तात्पुरती रिक्त पदे.

(अ) निबंधकाच्या बाबतीत निबंधकाच्या कार्यालयातील अपर किंवा सहनिबंधक, आणि

(ब) ** ** **.

४. व **५.** ** ** **

नोंदणीच्या शर्ती.

६. (१) संघीय संस्थेव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही संस्थेची, या अधिनियमान्वये अशा संस्थेचे सदस्य होण्यास पात्र असणा-या व संस्थेच्या कार्यक्षेत्रात राहणा-या कमीत कमी दहा व्यक्तींचा (अशा व्यक्तीपैकी प्रत्येक व्यक्ती वेगळ्या कुटुंबातील असली पाहिजे) किंवा निबंधक, सहकारी चळवळीची उद्दिष्टे आणि तिची आर्थिकदृष्ट्या स्वयंनिर्वाहिता आणि विकास या गोष्टी विचारात घेऊन, एखाद्या संस्थावर्गाकरिता वेळोवेळी निश्चित करील इतक्या त्याहून अधिक व्यक्तींचा ; तिच्यात समावेश असल्याखेरीज या अधिनियमान्वये नोंदणी करण्यात येणार नाही :

परंतु, दहापेक्षा कमी पण पाच किंवा त्यापेक्षा अधिक असतील अशा व्यक्तींचा अंतर्भाव असलेल्या उपसा जलसिंचन संस्थेची या अधिनियमान्वये नोंदणी करता येईल :

"परंतु, आणखी असे की, सदस्यांच्या संस्थेच्या कार्यक्षेत्रातील निवासाबाबतची शर्त, सहकारी पंतसंरचना संस्था असलेल्या संस्थेच्या नोंदणीस लागू असणार नाही.".

(२) ते (५) ** ** **

स्पष्टीकरण.— ** ** **

७. ते **१२.** ** ** **

संस्थेच्या उप-विधींची सुधारणा.

१३. (१) एखाद्या संस्थेच्या उप-विधीत केलेली कोणतीही सुधारणा, या अधिनियमान्वये तिची नोंदणी होईपर्यंत, विधिग्राह्य असणार नाही. उप-विधीत केलेल्या सुधारणेच्या नोंदणीच्या प्रयोजनासाठी विहित केलेल्या रीतीने संस्थेच्या सर्वसाधारण बैठकीने संमत केलेल्या सुधारणेची एक प्रत निबंधकाकडे पाठविण्यात येईल. उप-विधीत केलेल्या सुधारणांच्या नोंदणीसाठी केलेला प्रत्येक अर्ज तो मिळाल्याच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या मुदतीत निबंधक निकालात काढील :

"परंतु, असे की, एखाद्या सहकारी पतसंरचना संस्थेने उपविधीत केलेल्या सुधारणेची नोंदणी करण्यासाठी केलेला अर्ज, तो मिळाल्याच्या दिनांकापासून एका महिन्याच्या आत निबंधक निकालात काढील.".

(१अ) ते (३) ** ** **

उप-विधीत सुधारणा करण्याबाबत निदेश देण्याचा अधिकार.

१४. (१) एखाद्या संस्थेच्या उप-विधीत सुधारणा करणे, संस्थेच्या हिताच्या दृष्टीने आवश्यक किंवा इष्ट आहे, असे निबंधकाला आढळून आले तर, तो विनिर्दिष्ट करील अशा मुदतीच्या आत अशा संस्थेत विहित केलेल्या रीतीने अशी सुधारणा करण्याबद्दल त्यास फर्माविता येईल.

(२) विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या अवधीत सुधारणा करण्यात संस्थेने कसूर केल्यास, संस्थेस आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यानंतर व राज्य शासन अधिसूचित करील, त्या राज्य संघीय संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर, निबंधकास अशा सुधारणेची नोंदणी करता येईल व त्याने प्रमाणित केलेल्या अशा सुधारणेची एक प्रत संस्थेला देता येईल. सुधारणेची वर सांगितलेल्या रीतीने ज्या दिनांकास नोंदणी करण्यात आली असेल त्या दिनांकापासून उपविधीत त्याप्रमाणे रीतसर सुधारणा करण्यात आली असल्याचे समजण्यात येईल व अशा रीतीने सुधारलेले उप-विधी अपिलाला (केले असेल तर) अधीन राहून संस्थेवर व तिच्या सदस्यांवर बंधनकारक असतील.

१५. आणि **१६.** ** ** **

संस्थांचे एकत्रीकरण, हस्तांतरण, विभागणी किंवा रूपांतर.

१७. (१) संस्थेस निबंधकाच्या पूर्वमान्यतेने, त्या प्रयोजनासाठी भरविलेल्या विशेष किंवा सर्वसाधारण बैठकीत हजर असलेल्या व मत देणा-या सदस्यांपैकी दोन-तृतीयांश सदस्यांनी संमत केलेल्या ठरावाद्वारे पुढील निर्णय घेता येतील :—

(अ) दुस-या संस्थेशी एकत्रीकरण करणे ;

(ब) आपली मत्ता व दायित्वे पूर्णतः किंवा अंशतः इतर कोणत्याही संस्थेकडे हस्तांतरित करणे ;

(क) दोन किंवा त्याहून अधिक संस्थांत आपली विभागणी करणे ; किंवा

(ड) संस्थेच्या इतर वर्गात स्वतःचे रूपांतर करणे :

परंतु, वर सांगितल्याप्रमाणे असे कोणतेही एकत्रीकरण, हस्तांतरण, विभागणी किंवा रूपांतर या संस्थेचे दायित्व इतर कोणत्याही संस्थेत हस्तांतरित करण्याचा अंतर्भाव होत असेल तेव्हा निबंधकांची पुढील गोष्टींबाबत खातरजमा झाल्याखेरीज तो अशा ठरावाद्वारे कोणताही आदेश देणार नाही,—

(एक) संस्थेने असा ठराव संमत केल्यानंतर तिचे सदस्य, धनको व ज्यांच्या हितसंबंधावर परिणाम होण्याचा संभव असेल अशा अन्य व्यक्ती (ज्यांचा या कलमात यापुढे ‘‘अन्य हितसंबंधी व्यक्ती’’ असा उल्लेख केला आहे) यांना विहित करण्यात येईल, त्या रीतीने नोटीस दिली आहे ; आणि अशा नोटिशीच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत कोणत्याही नवीन संस्थांचे सदस्य होण्याचा किंवा एकत्रीकृत किंवा रूपांतरित संस्थेत आपले सदस्यत्व चालू ठेवण्याचा किंवा यथास्थिति ; त्यांचे भाग, येणे रकमा किंवा हितसंबंध यांच्या रकमेची मागणी करण्याचा विकल्प त्यांना दिला आहे ;

(दोन) सर्व सदस्य व धनको आणि अन्य हितसंबंधी व्यक्ती यांनी त्या निर्णयास अनुमती दिली आहे किंवा कोणत्याही सदस्याने किंवा धनकोने किंवा कोणत्याही हितसंबंधी व्यक्तीने वर सांगितलेल्या आपल्या विकल्पाचा खंड (एक) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत वापर न केल्यामुळे त्या निर्णयास अनुमती दिल्याचे समजण्यात आले आहे ; आणि

(तीन) जे सदस्य व धनको आणि हितसंबंधी व्यक्ती विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत विकल्पाचा वापर करतील, त्यांचे सर्व दावे पूर्णतः भागवण्यात आले आहेत किंवा त्यांची अन्यथा पूर्ती करण्यात आली आहे ;

(२) ते (४) ** ** **

१८. (१) जर सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने किंवा सहकारी चळवळीच्या हिताच्या दृष्टीने कोणत्याही संस्थेचे योग्य व्यवस्थापन साध्य करण्याच्या प्रयोजनासाठी दोन किंवा अधिक संस्थांचे एकत्रीकरण करणे किंवा कोणत्याही संस्थेच्या दोन किंवा अधिक संस्था बनवण्यासाठी विभागणी करणे किंवा त्या संस्थेची पुनर्रचना करणे आवश्यक आहे याबद्दल निबंधकाची खात्री होईल तर निकटपूर्वीच्या कलमात काहीही अंतर्भूत असेल तरी, परंतु या कलमाच्या तरतुदींना अधीन राहून निबंधकास **राज्य शासन राजपत्रातील** अधिसूचित केलेल्या आदेशाद्वारे अधिसूचित करील त्या संघीय संस्थेशी विचारविनिमय करून त्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी घटना, संपत्ती, हक्क, हितसंबंध व प्राधिकार आणि अशी दायित्वे, कर्तव्ये आणि बंधने यांसह त्या संस्थांचे एकाच संस्थेत एकत्रीकरण किंवा अनेक संस्थांत विभागणी किंवा पुनर्रचना करण्याची तरतूद करता येईल. सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने एकत्रीकरण, विभागणी व पुनर्रचना करण्यासाठी निदेश देण्याचा अधिकार.

(२) ते (६) ** ** **

१८-अ. (१) लोकहितासाठी किंवा एका किंवा अधिक सहकारी बँकांचे योग्य व्यवस्थापन साध्य करण्यासाठी अशा दोन किंवा अधिक बँकांचे एकत्रीकरण करणे आवश्यक आहे, अशी निबंधकाची खात्री झाल्यास, कलम १७ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी त्यास **शासन राजपत्रात** अधिसूचित करील, अशा संघीय संस्थेशी किंवा अन्य प्राधिकरणांशी विचारविनिमय केल्यानंतर, आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी घटना, संपत्ती, हक्क, हितसंबंध व प्राधिकार अशी दायित्वे, कर्तव्ये व बंधने यांच्यासह त्या बँकांचे एका बँकेत एकत्रीकरण करण्याची आदेशाद्वारे तरतूद करता येईल. एकत्रीकरण करावयाच्या बँकेत किंवा तिच्या विरूद्ध सदस्य, ठेवीदार, धनको, कर्मचारी व इतर व्यक्ती यांचे हितसंबंध किंवा हक्क, निबंधकाला ज्या बँकेचा व्यवहार चालविण्यासाठी त्याला अशा व्यक्तींच्या हितांच्या दृष्टीने आवश्यक वाटेल अशा मर्यादेपर्यंत, अशा बँकेच्या मतांचे त्यांच्या दायित्वाशी असलेले प्रमाण विचारात घेऊन कमी करण्याची तरतूद अशा आदेशात करता येईल. अशा आदेशात निबंधकाच्या मते बँकांचे एकत्रीकरण अंमलात आणण्यासाठी आवश्यक असतील अशा आनुषंगिक, परिणामरूप व अनुपूरक तरतुदीसुद्धा समाविष्ट असू शकतील. सहकारी बँकांचे एकत्रीकरण.

(२) (अ) संबंधित बँकांपैकी प्रत्येक बँकेला प्रस्तावित आदेशाच्या मसुद्याची प्रत पाठविण्यात आल्याखेरीज,

(ब) एकतर बँकांकडून किंवा कोणतेही सदस्य ठेवीदार, धनको, कर्मचारी किंवा अन्य संबंधित व्यक्ती यांच्याकडून त्या बाबतीत निबंधकाने नियत केलेल्या कालावधीत (त्या प्रस्तावित आदेशाची प्रत बँकांना मिळाल्याच्या

दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आतील नसावा) मिळालेल्या सूचना किंवा आक्षेप विचारात घेऊन निबंधकाने आदेशाच्या मसुद्यात, त्याला करणे इष्ट वाटतील असे फेरफार केल्याखेरीज, पोट-कलम (१) अन्वये कोणतेही आदेश काढण्यात येणार नाहीत.

(३) ते (७) ** ** **

प्राथमिक कृषी पतसंस्थांचे एकत्रीकरण.

१८ ब. (१) (अ) एका किंवा अधिक प्राथमिक कृषि पत संस्थांच्या आर्थिक वर्धनक्षमतेबद्दल खात्री करून घेण्यासाठी ;

(ब) कोणत्याही क्षेत्रातील अशा संस्थांच्या अधिकारितेची परस्परव्याप्ती किंवा त्यामधील संघर्ष टाळण्यासाठी,

(क) अशा एका किंवा अधिक संस्थांच्या योग्य व्यवस्थापनासाठी,

(ड) संपूर्ण राज्यातील पतविषयक संरचनेच्या किंवा सहकारी चळवळीच्या हिताच्या दृष्टीने,

(ई) ठेवीदारांच्या हिताच्या दृष्टीने, किंवा

(फ) सार्वजनिक हितार्थ अन्य कोणत्याही कारणासाठी,

दोन किंवा अधिक प्राथमिक कृषी पत संस्थांचे एकत्रीकरण करणे अत्यावश्यक असल्याबद्दल निबंधकाची खात्री होईल त्याबाबतीत, कलम १७ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, निबंधकास राज्य शासनाकडून **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे या बाबतीत अधिसूचित करण्यात येईल अशा संघाय संस्थेबरोबर किंवा अन्य प्राधिकरणाबरोबर विचारविनिमय केल्यानंतर, त्या संस्थांचे एकाच संस्थेमध्ये एकत्रीकरण करण्यासाठी तरतूद करता येईल. एकत्रीकरण केलेल्या संस्थेची घटना, संपत्ती, हक्क, हितसंबंध आणि प्राधिकार व दायित्वे, कर्तव्ये व बंधने ही आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करता येतील त्याप्रमाणे असतील. एकत्रीकरण करावयाच्या संस्थेमध्ये किंवा तिच्याविरूद्ध सदस्य, ठेवीदार, धनको, कर्मचारी आणि इतर व्यक्ती यांचे जे हितसंबंध व अधिकार असतील ते, निबंधकास, अशा संस्थेच्या मत्तांचे तिच्या दायित्वाशी असलेले प्रमाण यथोचितरीत्या विचारात घेऊन त्या संस्थेचे कामकाज चालविण्यासाठी अशा व्यक्तींच्या हिताच्या दृष्टीने आवश्यक वाटेल अशा मर्यादेपर्यंत कमी करण्यासाठी अशा आदेशामध्ये तरतूद करता येईल. अशा आदेशात, संस्थांचे एकत्रीकरण अंमलात आणण्यासाठी निबंधकाच्या मते ज्या आवश्यक असतील अशा आनुषंगिक परिणामरूप व अनुपूरक तरतुदी असतील ;

(२) आणि (३) ** ** **

संस्था ज्या स्थानिक क्षेत्रात कार्य करतात त्या क्षेत्रात फेरफार करण्यात आल्यामुळे त्या संस्थांची पुनर्रचना करणे.

१८ क. (१) ** ** **

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढलेल्या आदेशाद्वारे पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणत्याही बाबींची तरतूद करता येईल :—

(क) ते (घ) ** ** **

(ड) कोणत्याही विद्यमान संस्थेच्या समितीला काढून टाकणे आणि विद्यमान संस्थेची किंवा नव्या संस्थेची किंवा संस्थेची कामे पाहण्यासाठी राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली व निदेशाखाली आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा दोन वर्षांपेक्षा अधिक नसणा-या कालावधीसाठी किंवा संबंधित संस्थेची उत्तराधिकारी समिती रीतसर स्थापन होईपर्यंत, यापैकी जी, अगोदरची असेल त्या कालावधीपर्यंत एका प्रशासकाची किंवा अंतरिम व्यवस्थापन समितीची नेमणूक करणे :

परंतु, राज्य शासनाला वेळोवेळी दोन वर्षांच्या कालवधीत वाढ करता येईल ; तथापि, असा एकूण कालावधी तीन वर्षांपेक्षा जास्त असणार नाही :

परंतु, आणखी असे की, प्रशासकाचा किंवा अंतरिम व्यवस्थापन समितीचा किंवा अशा समितीच्या कोणत्याही किंवा सर्व सदस्यांचा पदावधी किंवा वाढलेला पदावधी समाप्त झालेला नसला तरीसुद्धा राज्य शासन त्यास योग्य वाटेल त्याप्रमाणे वेळोवेळी उक्त कालावधीमध्ये किंवा वाढविलेल्या कालावधीमध्ये आणि कोणतेही कारण असल्यास, त्याकरिता कोणत्याही अन्य प्रशासकाच्या किंवा अंतरिम व्यवस्थापन समितीच्या किंवा अशा समितीच्या कोणत्याही किंवा सर्व सदस्यांच्या बाबतीत फेरबदल करण्यास आणि त्यांची नियुक्ती करण्यास सक्षम राहील.

(च) ते (ट) ** ** **

(३) ते (५) ** ** **

१९. ते **२१ अ.** ** ** **

प्रकरण तीन

सदस्य आणि त्यांचे हक्क व दायित्वे

२२. ** ** **

२३ (१). ते **(१क).** ** ** ** सदस्यत्व खुले असणे.

(२) सदस्य म्हणून दाखल करून घेण्यास नकार देणा-या एखाद्या संस्थेच्या निर्णयामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस निबंधकाकडे अपील करता येईल. निबंधक, असे प्रत्येक अपील शक्यतोवर ते मिळाल्यापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत निकालात काढील :

परंतु, तीन महिन्यांच्या उक्त कालावधीच्या आत असे अपील याप्रमाणे निकालात काढण्यात आले नाही तर निबंधक विलंबाची कारणे नमूद करील.

(३) आणि (४) ** ** **

२४. (१) कलम २२ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, संस्थेस कोणत्याही व्यक्तीस नाममात्र सदस्य, सहयोगी सदस्य किंवा हितैषी सदस्य म्हणून दाखल करून घेता येईल. नाममात्र सदस्य, सहयोगी सदस्य व हितैषी सदस्य.

(२) नाममात्र सदस्यास किंवा हितैषी सदस्यास, असा सदस्य म्हणून संस्थेच्या नफ्यात किंवा मत्तेत कोणत्याही स्वरूपात कोणताही भाग मिळण्याचा हक्क असणार नाही. नाममात्र सदस्यास किंवा हितैषी सदस्यास सर्वसाधारणपणे सदस्यांच्या विशेषाधिकारांपैकी व हक्कांपैकी कोणताही विशेषाधिकार व हक्क असणार नाही. परंतु अशा सदस्यास किंवा सहयोगी सदस्यांस कलम २७, पोट-कलम (८) च्या तरतुदींना अधीन राहून संस्थेच्या उपविधीत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील असे, सदस्यांचे विशेषाधिकार व हक्क असतील आणि तो अशा दायित्वांच्या अधीन राहील.

२५. आणि **२५ क.** ** ** **

२६. कोणतीही व्यक्ती सदस्यत्वाबाबत संस्थेच्या नियमाद्वारे किंवा उपविधीद्वारे विहित करण्यात येईल अशी रक्कम संस्थेला चुकती करीपर्यंत किंवा संस्थेत असा हितसंबंध संपादन करीपर्यंत अशा संस्थेच्या सदस्याच्या हक्कांचा वापर करणार नाही. देय रकमा भरीपर्यंत सदस्यत्वाच्या हक्कांचा वापर न करणे.

२७. (१) पोट-कलमे (२) ते (७), दोन्ही धरून, यात अन्यथा तरतूद केलेली असेल त्या व्यतिरिक्त कोणत्याही संस्थेच्या सदस्यास, तिच्या कामकाजात एकापेक्षा अधिक मत असणार नाही आणि तिने मत देण्याच्या प्रत्येक अधिकाराचा व्यक्तीशः वापर केला पाहिजे आणि त्याचा बदली व्यक्तीद्वारे वापर करता येणार नाही : सदस्यांचा मतदानाचा अधिकार.

परंतु, समसमान मते पडल्यास सभापतीस एक निर्णायक मत असेल ;

(२) ** ** **

(३) ज्या संस्थेने आपल्या निधीचा कोणताही भाग संघीय संस्थेच्या भागांमध्ये (शेअर्समध्ये) गुंतविला असेल त्या संस्थेस, त्या संघीय संस्थेच्या कामकाजामध्ये आपल्या वतीने मत देण्यासाठी आपल्या सदस्यांपैकी कोणत्याही एका सदस्याची नेमणूक करता येईल व त्याप्रमाणे अशा सदस्यास आपल्या संस्थेच्या वतीने मत देण्याचा अधिकार राहील :

परंतु, संघीय संस्थेच्या कोणत्याही नवीन सदस्य संस्थेने आपल्या निधीचा कोणताही भाग अशा संघीय संस्थेच्या भागांमध्ये (शेअर्समध्ये) गुंतविल्याच्या दिनांकापासून तीन वर्षांचा कालावधी पूर्ण झाल्यानंतरच फक्त ती त्या संघीय संस्थेच्या कामकाजामध्ये मत देण्यास पात्र असेल :

परंतु आणखी असे की, कलम ७३ख अन्वये राखीव जागेसाठी निवडणूक असेल त्या बाबतीत कोणाही व्यक्तीला एकापेक्षा अधिक मत असणार नाही.

(३क) आणि (७) ** ** **

(८) कोणत्याही नाममात्र सदस्यास * * * * * किंवा हितैषी सदस्यास मतदानाचा अधिकार असणार नाही. आणि असा कोणताही सदस्य समितीचा सदस्य होण्यास किंवा त्या संस्थेचा प्रतिनिधी म्हणून इतर कोणत्याही संस्थेवरील नेमणुकीस पात्र असणार नाही.

(९) ** ** **

(१०) कृषि पत संस्थेच्या बाबतीत एखाद्या सदस्याने संस्थेकडून कर्ज घेतले असेल तर, नियत दिनांकांना कर्ज परत करण्याच्या बाबतीत लागोपाठचे दोन किंवा अधिक हप्ते देण्यामध्ये ज्या ज्यावेळी तो कसूरदार ठरेल, त्या त्यावेळी त्यास संस्थेच्या कामकाजात मत देण्याचा कोणताही हक्क असणार नाही :

परंतु, एखाद्या सदस्याने पणन किंवा संस्करण संस्थेला आपले विक्रेय उत्पादन देणयासंबंधीचे आपले दायित्व पार पाडले असेल व अशा उत्पादनाचे मूल्य हे त्याच्या देय रकमेपेक्षा कमी नसेल तर त्याच्या देय रकमांचा हिशेब, मग तो पूर्णतः किंवा अंशतः असो, प्रत्यक्षात नंतर नक्की करण्यात येणार असला तरी अशा सदस्यास कसूरदार म्हणून मानण्यात येणार नाही.

(११) ** ** **

(१२) प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेच्या बाबतीत, तिच्या ठेवीदारास किंवा वित्तीय सेवा उपभोक्त्यास मत देण्याचा हक्क असेल :

परंतु असे की, संबंधित कागदपत्रात, संयुक्त ठेवीदारांपैकी किंवा संयुक्त वित्तीय सेवा उपभोक्त्यांपैकी ज्याचे नाव प्रथम असेल त्याला मत देण्याचा हक्क असेल आणि त्याच्या अनुपस्थितीत ज्याचे नाव दुसरे असेल त्याला आणि त्या दोघांच्याही अनुपस्थितीत त्यांच्यानंतर ज्याचे नाव असेल त्याला मत देण्याचा हक्क असेल :

परंतु असेही की, वैयक्तिक ठेवीदारांनी किंवा वित्तीय सेवा उपभोक्त्यांनी ठेव ठेवल्याच्या किंवा वित्तीय सेवांचा उपभोग घेण्याच्या दिनांकापासून दोन वर्षे पूर्ण केलेली नसतील तर अशा कोणत्याही व्यक्तीस मत देण्याचा हक्क असणार नाही ; आणि वैयक्तिक ठेवीदाराव्यतिरिक्त अन्य ठेवीदारास किंवा वित्तीय सेवा उपभोक्त्यास प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेच्या कामकाजामध्ये मत देण्याचा हक्क राहील ; मात्र त्यासाठी त्यांना, ठेव ठेवण्यात आल्याच्या किंवा वित्तीय सेवांचा उपभोग घेण्याच्या दिनांकापासून तीन वर्षे पूर्ण करणे आवश्यक असेल.''.

२८. ते **३५.** ** ** **

प्रकरण चार

संस्थांचे निगमन, कर्तव्ये व विशेषाधिकार

३६. ते **४२.** ** ** **

कर्जे घेण्यावर निर्बंध.

४३. (१) संस्थेने तिच्या उपविधीत विहित किंवा विनिर्दिष्ट केले असेल अशा मर्यादेपर्यंत आणि अशा शर्तीवरच आपल्या सदस्यांकडून आणि इतर व्यक्तीकडून ठेवी आणि कर्जे स्वीकारली पाहिजेत.

" परंतु असे की, सहकारी पतसंरचना संस्था, ठेवीवरील व कर्जावरील व्याजदराच्या बाबतीत भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी अनुरुप अशा, तिच्या स्वतःच्या धोरणांचा अंगीकार करील. "

(२) पोट-कलम (१) अन्वये मिळालेला निधी सुरक्षित रहावा, संबंधित संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या उद्दिष्टांच्या अभिवृद्धीसाठी अशा निधीचा योग्य वापर करण्यात यावा यासाठी आणि तो नियमात व उपविधीत घालून दिलेल्या कर्जे देण्याच्या मर्यादित ठेवता यावा, यासाठी जर निबंधकाच्या मते तसे करणे आवश्यक असेल तर, त्यास सामान्य किंवा विशेष आदेशाद्वारे ज्या अतिरिक्त शर्तीच्या अधीनतेने आणि ज्या मर्यादेपर्यंत अशा संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास ठेवी स्वीकारता येतील. ऋणपत्रे काढता येतील किंवा मध्यवर्ती बँकेव्यतिरिक्त इतर धनकोंकडून कर्जे उभारता येतील, त्या अतिरिक्त शर्ती व मर्यादा कोणत्याही संस्थेवर किंवा अशा संस्थांच्या वर्गांवर लादता येतील "

परंतु, ज्या संस्थेने भाग भांडवल, कर्ज किंवा हमी या स्वरूपात शासनाकडून कोणतेही वित्तीय सहाय्य घेतलेले नसेल तिला, या पोट-कलमातील काहीही लागू असणार नाही आणि अशा संस्थेस, तिची आर्थिक स्थिती लक्षात घेऊन, स्वतःचे कर्ज धोरण स्वीकारता येईल. तथापि, अशी संस्था, अशा प्रकारे स्वीकारलेल्या आपल्या कर्ज धोरणाबाबत, आणि कोणत्याही वेळी अशा धोरणामध्ये कोणताही बदल केला असल्यास, त्याबाबतचा संपूर्ण तपशील, लेखी स्वरूपात निबंधकाकडे पाठवील :

परंतु आणखी असे की, या पोट-कलमातील काहीही सहकारी पतसंरचना संस्थांना लागू असणार नाही. तथापि, अशा संस्थेला भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी अनुरूप अशा तिच्या स्वतःच्या धोरणाचा अंगीकार करता येईल.

(३) ** ** **

४४. (१) आणि **(२)** ** ** ** कर्ज देण्याच्या धोरणाचे नियमन.

(३) जर राज्य शासनाच्या मते, संबंधित संस्थेच्या किंवा सस्थांच्या हिताच्या दृष्टीने तसे करणे आवश्यक असेल तर, राज्य शासनास, सामान्य किंवा विशेष आदेशाद्वारे कोणत्याही संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास कोणत्याही मालमत्तेच्या तारणावर रक्कम कर्जाऊ देण्यास मनाई करता येईल, त्यावर निर्बंध घालता येईल किंवा त्यांचे नियमन करता येईल :

परंतु, संबंधित संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या निधीच्या सुरक्षिततेची खात्री करून घेण्यासाठी, त्यांच्या उद्दिष्टांच्या अभिवृद्धीसाठी, अशा निधीचा योग्य वापर करण्यात यावा यासाठी आणि तो नियमात व उपविधीत घालून दिलेल्या कर्ज देण्याच्या मर्यादेत ठेवता यावा यासाठी, निबंधकास शिखर बँकेच्या मान्यतेने कोणत्याही संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास आपल्या सदस्यांना किंवा इतर संस्थांना ज्या मर्यादेपर्यंत, ज्या शर्तीवर आणि ज्या पद्धतीने कर्जे देता येतील ती मर्यादा व त्या शर्ती व ती पद्धत यांचे सामान्य किंवा विशेष आदेशाद्वारे आणखी नियमन करता येईल :

पंरतु आणखी असे की, या पोट-कलमातील काहीही, सहकारी पतसंरचना संस्थांनी तयार केलेल्या कर्जे देणा-या धोरणाला लागू असणार नाही. तथापि, अशी संस्था, भारतीय रिझर्व बँकेच्या मार्गदर्शक तत्त्वांशी अनुरूप अशा तिच्या स्वतःच्या धोरणाचा अंगीकार करील.

४४ (अ). कोणत्याही करारामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, एखादी संस्था (सहकारी बँका आणि सहकारी कृषी आणि ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक धरून) जास्तीतजास्त १५ वर्षांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या कालावधीसाठी (सदस्य संस्था धरून) कोणत्याही सदस्यांस तिने दिलेल्या कोणत्याही कर्जाच्या (पुनर्वसन कर्ज धरून, परंतु पाटबंधारे किंवा कृषी विकास प्रयोजनासाठी असलेली दीर्घ मुदतीची कर्जे किंवा कृषीतर किंवा वाणिज्यिक प्रयोजनांसाठी असलेली तीन हजार रुपयांहून अधिक रकमेची कर्जे वगळून) संबंधात, मग असे कर्ज, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, १९८५ च्या प्रारंभापूर्वी किंवा प्रारंभानंतर देण्यात आलेले असो, व्याजापोटी कर्जाच्या मुद्दल रकमेपेक्षा अधिक मोठी रक्कम कोणत्याही रीतीने वसूल करणार नाही : विवक्षित प्रकरणांमध्ये व्याजावर मर्यादा.

परंतु, या कलमातील तरतुदी ज्यावेळेस सहकारी कृषी आणि ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकांनी कोणत्याही सदस्याला एक लाख रुपयांपेक्षा जास्त कर्ज दिले असेल त्यावेळी या कलमातील तरतुदी लागू होणार नाहीत.

४५. ते **४९.** ** ** **

प्रकरण पाच

राज्यांकडून संस्थांना सहाय्य

५०. ते **६३** ** ** **

प्रकरण सहा

संस्थांची मालमत्ता व निधी

६४. ते **६७.** ** ** **

राज्य संघीय संस्थेचे शिक्षण निधीस अंशदान.

६८. (१) प्रत्येक संस्था राज्य शासन या बाबतीत अधिसूचित करील, अशा राज्य संघीय संस्थेच्या शिक्षण निधीसाठी विहित करण्यात येईल असा दराने दरवर्षी अंशदान देईल आणि निरनिराळ्या संस्थाकरिता किंवा संस्थांच्या वर्गांकरिता त्यांच्या आर्थिक स्थितीनुसार निरनिराळे दर विहित करता येईल.

(२) प्रत्येक संस्था, सहकारी वर्षाच्या समाप्तीनंतर तीन महिन्यांच्या आत उक्त निधीत आपले अंशदान देईल. या कलमान्वये आवश्यक असलेल्या गोष्टींचे पालन करण्यात जाणूनबुजून कसूर करणारा कोणताही अधिकारी पूर्वोक्तप्रमाणे अधिसूचित केलेल्या संघीय संस्थेत उक्त रकमेची भरपाई करण्यास व्यक्तीशः जबाबदार असेल.

(३) जर कोणतीही संस्था पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या कालावधीत अंशदान देण्यास चुकली असेल, तर त्या बाबतीत देय असलेल्या अंशदानाची रक्कम जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करण्याजोगी असेल आणि राज्य संघीय संस्थेने निबंधकास, संस्थेने अशी कसूर केल्याचे कळविल्यावर निबंधक त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे देय रक्कम वसूल करण्याबाबत एक प्रमाणपत्र देईल.

सार्वजनिक प्रयोजनांसाठी अंशदान.

६९. कलम ६६ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे राखीव निधीसाठी आणि कलम ६८ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे शिक्षण निधीसाठी तरतूद करण्यात आल्यावर, संस्थेस आपल्या निव्वळ नफ्याच्या वीस टक्क्यांहून अधिक नाही इतकी रक्कम निराळी काढून ठेवता येईल आणि राज्य शासन या बाबतीत वेळोवेळी अधिसूचित करील अशा संघीय संस्थेची मान्यता घेऊन अशा संपूर्ण रकमेचा किंवा तिच्या भागाचा कोणत्याही सहकारी प्रयोजनासाठी किंवा धर्मादाय दाननिधी अधिनियम, १८९० च्या कलम २ च्या अर्थांतर्गत कोणत्याही धर्मादाय प्रयोजनासाठी किंवा इतर कोणत्याही सार्वजनिक प्रयोजनासाठी अंशदान देण्याकडे उपयोग करता येईल.

विवक्षित संस्थांच्या सचिवांचा सहकारी राज्य संवर्ग प्रस्थापित करणे व अशा संवर्गांसाठी सेवायोजन निधी स्थापन करणे.

६९क. (१) प्राथमिक कृषि पतसंस्था, बहुउद्देशीय सहकारी संस्था व सेवा सहकारी संस्था व याबाबतीत विहित करण्यात येतील अशा संस्थांच्या इतर वर्गाच्या (या कलमात यापुढे ज्यांचा " सहकारी राज्य संवर्ग " असा निर्देश करण्यात आला आहे) सचिवाचा एक सहकारी राज्य संवर्ग प्रस्थापित करण्यात येईल. त्यात राज्य शासनाकडून याबाबतीत अधिसूचित करण्यात आलेल्या मध्यवर्ती संस्थांकडून या प्रयोजनासाठी भरती करण्यात आलेल्या व्यक्तींचा समावेश असेल. भरती करावयाच्या व्यक्तींची संख्या व त्यांच्या सेवेच्या शर्ती राज्य शासनाकडून याबाबतीत वेळोवेळी देण्यात आलेली सर्वसाधारण व विशेष मार्गदर्शक तत्त्वे, कोणतीही असल्यास, त्यानुसार मध्यवर्ती संस्थेकडून निश्चित केल्या जातील.

(२) मध्यवर्ती संस्थेस तिने त्या संवर्गात नेमलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, तिला आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे वेळोवेळी पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशित केलेल्या कोणत्याही संस्थेकडे प्रतिनियुक्तीवर पाठविता येईल. अशा कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही संस्थेच्या अधीन काम करण्यासाठी नेमण्यात आले असेल त्याबाबतीत मध्यवर्ती संस्था निश्चित करील अशा मुदतीसाठी व अशा अटींवर व शर्तींवर त्या पदावरील सेवा त्या संस्थेकडून स्वतःकडे घेण्यात येतील. परंतु, अशी नेमलेली व्यक्ती पोट-कलम (३) अन्वये स्थापन करण्यात आलेल्या निधीमधून आपला पगार व भत्ते घेईल.

(२क) संवर्गात नियुक्त करण्यात आलेल्या आणि पोट-कलम (१) मध्ये निर्देश केलेल्या प्रत्येक संस्थेच्या नियंत्रणाखाली सचिव म्हणून काम करण्यासाठी प्रतिनियुक्त केलेल्या किंवा पदस्थापित करण्यात आलेल्या व्यक्तिसंबंधातील लगत प्रारंभिक पर्यवेक्षी नियंत्रणाचे काम अशा व्यक्तींना ज्या संस्थांचे सदस्य म्हणून प्रतिनियुक्त करण्यात आलेले असेल, अशा प्रत्येक संबंधित तालुक्यातील संस्थांच्या समावेश असलेल्या व त्या प्रयोजनासाठी नोंदणी करण्यात आलेल्या तालुका पर्यवेक्षण संस्थेकडे असेल. तालुका पर्यवेक्षण संस्था, असा संस्थेच्या उप विधींद्वारे तिच्याकडे प्रदान करण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करील आणि तिच्याकडे सोपविण्यात येतील अशी कामे किंवा कर्तव्ये पार पाडील.

(३) राज्य शासनाकडून याबाबतीत अधिसूचित करण्यात आलेली शिखर संस्था " सहकारी राज्य संवर्ग सेवायोजन निधी " या नावाचा एक निधी स्थापन करील, असा निधी स्थापन झाल्यावर तो १ जुलै १९७३ पासून स्थापन झाला असल्याचे मानण्यात येईल. या निधीचा विनियोग, सहकारी राज्य संवर्गात नेमण्यात आलेल्या व्यक्तींना द्यावयाचे वेतन, भत्ते व इतर वित्तलब्धी यांवरील खर्च व त्या संवर्गाशी संबंधित इतर खर्च भागविण्यासाठी करण्यात येईल.

(४) या बाबतीत राज्य शासनाकडून वेळोवेळी सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे अधिसूचित करण्यात आलेली,—

(क) राज्य शासनाच्या मते सहकारी सचिव राज्य संवर्गातील कोणत्याही सचिवाच्या सेवांपासून प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे कोणताही लाभ घेणारी प्रत्येक संस्था किंवा संस्थांचा वर्ग किंवा संस्थांचे वर्ग आणि—

(ख) राज्य शासनाच्या मते उपरोक्तपणे असा लाभ घेणारा कोणताही व्यवसाय, धंदा किंवा उद्योग चालविणारा इतर प्रत्येक निगम निकाय किंवा अशा निगम निकायाचा वर्ग किंवा अशा निगम निकायांचे वर्ग.

१ जुलै १९७७ पासून विहित करण्यात येईल अशा दराने व अशा रितीने उक्त निधीस दरवर्षी अंशदान देतील आणि निरनिराळ्या संस्था किंवा इतर निगम निकाय किंवा संस्थेचा वर्ग किंवा संस्थांचे वर्ग किंवा इतर निगम निकायाचा वर्ग किंवा इतर निगम निकायाचे वर्ग यासाठी निरनिराळे दर विहित करता येतील. अंशदानाचा दर किंवा अंशदानाचे दर निश्चित करताना राज्य शासन पोट-कलम (३) मध्ये निर्देशिलेला खर्च द्यावा लागेल अशी संभाव्य सेवा आणि संबंधित संस्था किंवा इतर निकाय यांची आर्थिक स्थिती विचारात घेईल.

स्पष्टीकरण.—संस्था त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, ज्यास हे कलम लागू आहे अशा कोणत्याही इतर निगम निकायांकडून उक्त निधीत देण्यात येणा-या अंशदानाच्या आकारणीच्या व वसुलीच्या प्रयोजनासाठी असा निगम निकाय हा, अधिनियम लागू असणारी संस्था म्हणून मानता येईल.

(५) लगतपूर्ववर्ती पोट-कलमांच्या आवश्यकतांचे पालन करण्यात कसूर झाल्यास, निबंधकास संबंधित संस्थेवर मागणीच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आत अंशदान देण्याबद्दल मागणीची नोटीस बजावता येईल. अशी मागणी ही, संस्थेच्या उत्पन्नावर भार असेल. उक्त मुदतीत अंशदान देण्यात आले नाही तर निबंधकास संस्थेचे निधी जिच्या अभिरक्षेत असतील, अशा बँकेस किंवा व्यक्तीस अंशदानाची रक्कम ताबडतोब देण्याचा निदेश देता येईल आणि अशी बँक किंवा व्यक्ती निबंधकाच्या आदेशाचे पालन करील. अशा निदेशानुसार केलेल्या प्रत्येक प्रदानाने बँकेच्या किंवा व्यक्तीच्या अभिरक्षेत असलेल्या संस्थेच्या पैशांतून तिने अशा रितीने दिलेल्या कोणत्याही रकमेच्या संबंधात तिच्यावर असलेल्या संस्थेच्या सर्व दायित्वातून तिची पुरेशा रितीने मुक्तता होईल.

(६) उक्त निधीची अभिरक्षा, त्याचे परिरक्षण त्यात पैसे भरणे, त्यातून पैसे काढणे व खर्च करणे या बाबींशी संबंधित किंवा त्यांना सहाय्यभूत होणा-या सर्व बाबींचे नियमन करण्यासाठी राज्य शासनास नियम करता येतील.

(७) पोट-कलमे (१) ते (६) यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, दिनांक १ जानेवारी २००९ रोजी व तेव्हांपासून पोट-कलमे (१) ते (६) यांतील कोणतीही गोष्ट सहकारी पतसंरचना संस्थेला लागू होणार नाही.

६९ ख. ** ** **

७०. सहकारी पतसंरचना संस्थेखेरीज इतर प्रत्येक संस्था, आपला निधी, पुढीलपैकी एका किंवा अनेक ठिकाणी गुंतवील किंवा ठेव म्हणून ठेवील :— निधीची गुंतवणूक.

(क) मध्यवर्ती बँक किंवा राज्य सहकारी बँक ;

(ख) भारतीय विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम, १८८२ कलम २० यात विनिर्दिष्ट केलेल्या रोख्यांपैकी कोणत्याही रोख्यांत ;

(ग) मर्यादित दायित्व असलेल्या व तिच्याप्रमाणे त्याच वर्गीकरणात मोडणा-या अन्य कोणत्याही संस्थेने काढलेले शेअर्स किंवा प्रतिभूति बंधपत्रे किंवा ऋणपत्रे :

परंतु असे की, कोणतीही संस्था, तिच्याकडे भरणा झालेल्या भागभांडवलाची, विहित करण्यात येईल अशा प्रमाणापेक्षा अधिक गुंतवणूक करणार नाही :

परंतू आणखी असे की, सहकारी पतसंरचना संस्था, भारतीय रिझर्व्ह बँकेने वेळोवेळी विहित केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांना अधीन राहून, तिचा निधी गुंतवील.''.

७१. ** ** **

पदाधिका-यांनी किंवा पदाधिका-यांविरुद्ध वैयक्तिक नात्याने दाखल केलेल्या किंवा करण्यात आलेल्या विवक्षित कार्यवाहीसाठी निधीचा वापर न करणे.

७१अ. (१) कलमे ७८, ९६ किंवा १४४-टी अन्वये संस्थेच्या कोणत्याही पदाधिका-याने किंवा पदाधिका-यांविरूद्ध वैयक्तिक नात्याने दाखल केलेल्या किंवा करण्यात आलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीचा खर्च भागवण्याच्या प्रयोजनार्थ, संस्थेच्या निधीतून कोणताही खर्च करण्यात येणार नाही. असा कोणताही खर्च करता येतो किंवा नाही याबद्दल कोणताही प्रश्न उद्‌भवल्यास, असा प्रश्न निबंधकाकडे निर्देशित करण्यात येईल व त्याच्याकडून त्याचा निर्णय करण्यात येईल व त्याचा निर्णय अंतिम असेल.

(२) आणि **(३)** ** ** **

प्रकरण सात

संस्थांचे व्यवस्थापन

७२. आणि **७२ क.** ** ** **

समिती, तिचे अधिकार व कार्ये.

७३. ** ** **

(१कख) समितीने तिच्या कालावधीत संस्थेच्या कामकाजाशी संबंधित असे जे निर्णय घेतले असतील अशा सर्व निर्णयांसाठी समितीने सदस्य संयुक्तपणे व पृथक्‌पणे जबाबदार असतील. संस्थेच्या हितास हानी पोहोचविणा-या सर्व कृती व अकृतींना समितीचे सदस्य संयुक्तपणे व पृथक्‌पणे जबाबदार असतील. असा प्रत्येक सदस्य, राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट केलेल्या नमुन्यात,......

(एक) जर तो गृहनिर्माण संस्थांचा सदस्य असेल तर, त्याने पदग्रहण केल्यापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या आत ; आणि

(दोन) जर तो अन्य संस्थांचा सदस्य असेल तर, त्याने पदग्रहण केल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत, तशा आशयाचे बंधपत्र निष्पादित करील.

विनिर्दिष्ट मुदतीत असे बंधपत्र निष्पादित करण्यात कसूर करणा-या सदस्याने समितीचा सदस्य म्हणून त्याचे पद रिक्त केले असल्याचे मानण्यात येईल :

परंतु, वर निर्दिष्ट करण्यात आलेली कोणतीही जबाबदारी निश्चित करण्यापूर्वी निबंधक संस्थेच्या अभिलेखाची तपासणी करील आणि संस्थेची झालेली हानी ही, समितीच्या सदस्यांकडून झालेल्या कृती किंवा अकृतीमुळे किंवा कोणत्याही नैसर्गिक आपत्तीमुळे, अपघातामुळे किंवा अशा सदस्यांच्या नियंत्रणापलिकडील कोणत्याही परिस्थितीमुळे झाली आहे किंवा कसे, हे ठरवील :

परंतु आणखी असे की, समितीचा कोणताही सदस्य, समितीच्या कोणत्याही ठरावाशी किंवा निर्णयाशी सहमत नसेल तर, त्याला त्याचे भिन्न मत व्यक्त करता येईल व ते संस्थेच्या बैठकीच्या कार्यवाहीमध्ये नमूद करण्यात येईल. आणि अशा सदस्याला, उक्त ठरावामध्ये संनिविष्ट केलेल्या निर्णयासाठी किंवा उक्त ठरावानुसार त्या संस्थेच्या समितीकडून करण्यात आलेल्या कृती किंवा अकृती यासाठी जबाबदार धरण्यात येणार नाही अशा भिन्न मत असलेल्या सदस्यांची जर तशी इच्छा असेल तर उक्त ठरावाच्या किंवा निर्णयाच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत, त्याला आपले भिन्न मत निबंधकाला लेखीसुद्धा कळविता येईल. संस्थेचे कामकाज ज्यामध्ये चालविण्यात आले असेल अशा बैठकीला जो उपस्थित नसेल आणि ज्याने त्या बैठकीच्या कार्यवाहीबद्दल नंतर खातरजमा केली नसेल. अशा कोणत्याही सदस्यालासुद्धा, त्या संस्थेच्या त्या बैठकीमध्ये चालविण्यात आलेल्या कोणत्याही कामकाजाकरिता जबाबदार धरण्यात येणार नाही.''.

(१ क) ** ** **

(२) एखाद्या संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या कोणत्याही उपविधीमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, निबंधकास, एखाद्या संस्थेचे किंवा संस्थावर्गाचे कार्यक्षेत्र, अभिदत्त भाग भांडवल किंवा उलाढाल विचारात घेऊन **राजपत्रात** प्रसिद्ध झालेल्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्याप्रमाणे अशा संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या समितीवरील सदस्यांची कमाल संख्या विहित करता येईल.

(३) (क) या अधिनियमात किंवा त्याखाली तयार केलेल्या नियमात किंवा कोणत्याही संस्थेच्या उपविधीत किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही इतर कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, संस्थेच्या समितीच्या सदस्यांच्या सार्वत्रिक निवडणुकीत, दोन-तृतीयांश किंवा त्याहून अधिक सदस्य निवडून आले असता निर्वाचन अधिकारी किंवा अशी निवडणूक घेणारा इतर कोणताही अधिकारी किंवा प्राधिकारी, अशा सदस्याच्या निवडणुकीचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर सात दिवसांच्या आत किंवा महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, १९८६ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापूर्वी अशी निवडणूक घेण्यात आली असेल आणि असा संस्थेत सदस्य निवडून आले असतील परंतु कोणत्याही कारणाने समितीची रचना झाली नसेल त्याबाबतीत, त्यांची नावे त्यांच्या कायम पत्त्यांसह निबंधकांकडे अग्रेषित करील. निबंधक, त्याला कळविण्यात आलेली नावे प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, अशी नावे व पत्ते सूचना फलकावर किंवा त्यांच्या कार्यालयातील कोणत्याही ठळक जागी नोटीस लावून प्रसिद्ध करील किंवा करण्याची तजवीज करील, आणि अशाप्रकारे ती प्रसिद्ध केल्यानंतर संस्थेच्या समितीची रीतसर रचना झाल्याचे मानण्यात येईल. सदस्यांची दोन-तृतीयांश इतकी संख्या ठरविताना अपूर्णांक हिशेबात घेतला जाणार नाही ;

परंतु, अशा रीतीने नावे व पत्ते प्रसिद्ध करण्यामुळे—

(एक) उर्वरित सदस्यांची निवडणूक पूर्ण होण्यास तसेच निवडून आलेल्या सदस्यांची नावे व कायम पत्ते वरीलप्रमाणेच जसजसे उपलब्ध होतील तसतसे प्रसिद्ध करण्यास अडथळा होतो ; किंवा

(दोन) या अधिनियमाखालील समितीच्या सदस्यांच्या पदावधीवर परिणाम होतो असे मानले जाणार नाही.

(ख) उर्वरित सदस्य निवडून आल्यानंतर त्यांची नावेही (त्यांच्या कायम पत्त्यांसह) त्यानंतर तशाच प्रकारे निबंधकाकडून प्रसिद्ध करण्यात येतील.

विनिर्दिष्ट संस्था धरून संस्थेच्या समितीवरील एकापेक्षा अधिक जागांसाठी निवडणूक.

७३ एक-अ.—कलम ७३-छ यात विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या प्रवर्गांपैकी कोणत्याही प्रवर्गांतील संस्था धरून संस्थेच्या समितीवरील एकापेक्षा अधिक जागांवर कोणतीही व्यक्ती निवडून आली असेल त्याबाबतीत निवडणुकीचे निकाल घोषित झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, निवडणूक अधिकारी अथवा, यथास्थिति, जिल्हाधिकारी यास स्वतःच्या सहीनिशी लेखी कळवून एक जागा सोडून इतर सर्व जागांचा तिने राजीनामा दिला नसेल तर या सर्व जागा रिक्त होतील. असा राजीनामा मिळाल्यानंतर अथवा उपरोक्तप्रमाणे जागा रिक्त झाल्यानंतर, यथास्थिति, निवडणूक अधिकारी किंवा जिल्हाधिकारी रिक्त जागा स्वीकृतीकरणाने भरण्याकरिता समितीची बैठक घेईल.

निवडणूक पुढे ढकलण्याचे राज्य शासनाचे अधिकार.

७३ एक-ब.—टंचाई, अवर्षण, पूर, आग किंवा इतर कोणतीही नैसर्गिक आपत्ती किंवा पावसाळा किंवा कोणत्याही संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या निवडणूक कार्यक्रमाच्या वेळी येणारी राज्य विधानसभेची किंवा विधानपरिषदेची किंवा लोकसभेची किंवा स्थानिक प्राधिकरणाची निवडणूक किंवा राज्य शासनाच्या मते जे अपवादात्मक असेल अशा इतर कोणत्याही कारणामुळे एखाद्या संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या निवडणुका घेणे, लोकहिताच्या दृष्टीने शक्य नसेल त्याबाबतीत, राज्य शासनास या अधिनियमामध्ये किंवा त्याखाली करण्यात आलेल्या कोणत्याही नियमामध्ये किंवा उपविधींमध्ये किंवा त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कारणे लेखी नमूद करून, त्या कारणासाठी सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे कोणत्याही संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या निवडणुका एकावेळी सहा महिन्यांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या कालावधीपर्यंत लांबणीवर टाकता येतील व हा कालावधी आणखी वाढविता येईल, मात्र असा एकूण कालावधी एक वर्षापेक्षा अधिक असणार नाही.

अधिसूचित संस्थांच्या निवडणुका.

७३ एक-क.—(१) एखाद्या संस्थेची किंवा संस्थावर्गाची (कलम ७३-छ खाली विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या संस्थांहून अन्य) उद्दिष्टे किंवा त्यांच्या सदस्यवर्गाची रचना किंवा योग्य व्यवस्थापन आणि सदस्यांचा हितसंबंध विचारात घेता, लोकहिताच्या दृष्टीने त्या संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या निवडणुका घेणे आवश्यक आहे, याबाबत राज्य शासनाची खात्री झाली असेल तर, राज्य शासनास, या अधिनियमामध्ये किंवा त्याखाली करण्यात आलेले कोणतेही नियम किंवा उपविधी यामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशांद्वारे **राजपत्रात** अशी संस्था किंवा संस्थावर्ग अधिसूचित करता येईल आणि निबंधक अशी संस्था किंवा संस्थावर्ग यांची निवडणूक विहित रीतीने घेईल.

(२) निबंधक हा पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या अशा कोणत्याही संस्थेची किंवा संस्थावर्गाची निवडणूक घेण्याचा खर्च विहित रीतीने वसूल करील.

संस्थांच्या अधिका-यांविरुद्ध अविश्वासाचा प्रास्ताव.

७३ एक-ड.—(१) जो अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती, सचिव, कोषाध्यक्ष किंवा कोणत्याही पदनामाने संबोधला जाणारा अन्य कोणताही अधिकारी त्या अधिकारपदावर निवडणुकीद्वारे निवडून आल्याच्या सामर्थ्याने ते अधिकारपद धारण करत असेल, त्याच्याविरुद्ध अशा अध्यक्षांच्या, उपाध्यक्षांच्या, सभापतींच्या, उप सभापती,च्या, सचिवांच्या, कोषाध्यक्षांच्या किंवा कोणत्याही इतर अधिका-यांच्या निवडणुकीच्या वेळी मतदान करण्याचा हक्क असलेल्या समितीच्या एकूण सदस्यांपैकी दोन-तृतीयांश सदस्यांनी समितीच्या सभेत बहुमताने अविश्वासाचा प्रस्ताव संमत केल्यास, असा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती, सचिव, कोषाध्यक्ष किंवा यथास्थिति, असा इतर कोणताही अधिकारी म्हणून असण्याचे बंद होईल आणि लगोलाग असा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती, सचिव, कोषाध्यक्ष किंवा यथास्थिति, इतर कोणताही अधिकारी याचे अधिकारपद रिकामे झाल्याचे मानण्यात येईल ;

(२) अशा कोणत्याही विशेष बैठकीसाठी पाठविण्याच्या मागणीपत्रावर (समितीचा यथास्थिति अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उप सभापती, सचिव, कोषाध्यक्ष किंवा कोणताही इतर अधिकारी निवडून देण्याचा हक्क असणा-या) एकून सदस्यांपैकी एक-तृतीयांशाहून कमी नसतील इतके सदस्य सही करतील, आणि ते मागणीपत्र निबंधकाकडे सुपूर्द करण्यात येईल. मागणीपत्र विहित करण्यात येईल असा नमुन्यात व असा रीतीने तयार करण्यात येईल :

परंतु, अशा विशेष बैठकीसाठी सादर करावयाचे कोणतेही मागणीपत्र पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अशा अधिका-यांपैकी कोणत्याही एका अधिका-याने आपले अधिकारपद धारण केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत सादर केले जाणार नाही.

(३) ते (७) * * * *

विवक्षित प्रवर्गाच्या संस्थांचे एकाच वेळी पदनिर्देशित अधिकारी होण्याकरिता अनर्हता.

७३ अ.—(१) या कलमातील आणि कलमे ७३-क, ७३-ड, ७३-इ या मधील "पदनिर्देशित अधिकारी" या संज्ञेचा अर्थ, सभापती व अध्यक्ष असा होतो आणि तीत राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून जाहीर करील, असा संस्थेच्या कोणत्याही इतर अधिका-यांचा समावेश होतो, परंतु त्यात राज्य शासनाने किंवा निबंधकाने नेमलेल्या किंवा नामनिर्देशित केलेल्या कोणत्याही अधिका-यांचा समावेश होत नाही.

(२) आणि (२ क) * * * *

(४) जर कोणतीही व्यक्ती. [* * *] एकाच वेळी पोट-कलम (२) अन्वये विहित केलेल्या संख्येपेक्षा जास्त संख्येची पदनिर्देशित अधिकारी होईल तर, संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या अनुज्ञेय संख्यापेक्षा अधिक संस्थांची पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून ज्या दिनांकास ती निवडून आली असेल किंवा नेमली गेली असेल, त्या दिनांकापासून (दहा दिवसांच्या) कालावधीत उक्त संस्थेपेक्षा अधिक संस्थेतील किंवा संस्थांतील आपल्या पदाचा राजीनामा तिने दिला नसल्यास किंवा जर त्या निवडणुका किंवा नेमणुका एकसमयावच्छेदेकरून झाल्या असतील किंवा करण्यात आल्या असतील तर त्यापैकी शेवटच्या निवडणुकीचा किंवा नेमणुकीचा निर्णय जाहीर करण्यात आल्याच्या दिनांकापासून (दहा दिवसांच्या) कालावधीत तिने राजीनामा दिला नसल्यास ती व्यक्ती (दहा दिवसांचा) उक्त कालावधी संपल्याबरोबर अशा सर्व संस्थांची पदनिर्देशित अधिकारी असण्याचे बंद होईल. (आणि लागोलाग,

या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींमध्ये काहीही समाविष्ट असले तरीही, असा राजीनामा देणारी किंवा अशा कोणत्याही किंवा सर्व संस्थांचा पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून असण्याचे बंद झालेली व्यक्ती, तिची ज्यासाठी निवड किंवा नेमणूक झाली होती, त्या पदाच्या उर्वरित पदावधीत अशा संस्थेचा किंवा संस्थांचा पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून फेरनिवड किंवा फेरनेमणूक केली जाण्यास पात्र राहणार नाही ; आणि पोट-कलम (२) अन्वये विहित केलेल्या संस्थेहून अधिक म्हणून अशी व्यक्ती कधीही संस्थांचा पदनिर्देशित अधिकारी राहाणार नाही.)

(६) * * * *

७३ अअ. महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती (चौथी सुधारणा) अधिनियम, १९७४ याच्या प्रारंभानंतर, कोणत्याही जिल्हा परिषदेचा जो सहयोगी सभासद असेल अशा कलम ७३ क पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रवर्गांपैकी कोणत्याही प्रवर्गातील कोणत्याही संस्थेचा पदनिर्देशित अधिकारी हा महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ याच्या कलम ८२ च्या तरतुदी प्रवर्तनात आल्यामुळे, अशा जिल्हा परिषदेचा सहयोगी सभासद असण्याचे बंद होईल, त्या बाबतीत ज्या दिनांकापासून तो जिल्हा परिषदेचा सहयोगी सभासद असण्याचे बंद होईल, त्या दिनांकापासून तो उक्त संस्थेचा पदनिर्देशित अधिकारी असण्याचेही बंद होईल. सहयोगी सभासद म्हणून असलेला पदनिर्देशित अधिकारी, असा सभासद म्हणून असण्याचे बंद झाल्यावर पदनिर्देशित अधिकारी असण्याचे बंद होणे.

७३ अब. एखाद्या व्यक्तीस केंद्र सरकारच्या किंवा राज्य शासनाच्या सेवेत किंवा कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणामध्ये किंवा कोणत्याही निगम निकायामध्ये किंवा कोणत्याही संघटनेमध्ये अधिकारपद धारण करीत असल्याच्या सामर्थ्याने कोणत्याही समितीचा सदस्य म्हणून निवडण्यात, स्वीकृत करून घेण्यात, नेमण्यात किंवा नामनिर्देशित करण्यात आले असेल तेव्हा, तो ज्या दिनांकास असे अधिकारपद धारण करण्याचे बंद होईल त्या दिनांकापासून तो असा सदस्य असण्याचे बंद होईल. शासकीय पदाधिकारी या नात्याने धारण केलेले समितीचे सदस्यत्व बंद होणे.

७३ ब.—(१) या अधिनियमात किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांत किंवा कोणत्याही संस्थेच्या कोणत्याही उपविधीत काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासन, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे निर्देश देईल, अशा संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या समितीवर पुढीलप्रमाणे चार जागा राखून ठेवण्यात येतील— विवक्षित संस्थेच्या समित्यांवर अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती किंवा इतर मागासवर्गीय, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, विशेष मागासवर्गीय किंवा दुर्बल गटांच्या सदस्यांसाठी जागा राखून ठेवणे व त्यासाठी निवडणूक.

(क) अनुसूचित जाती किंवा अनुसूचित जमाती यांमधील सदस्यांसाठी एक,—

(क-१) इतर मागासवर्गातील सदस्यांसाठी एक ;

(क-२) विमुक्त जाती, भटक्या जमाती किंवा विशेष मागासवर्गीय यांच्यामधील एक सदस्य ; आणि ;

(ख) * * * *

(२) पोट-कलम (१) मध्ये निर्देश केलेल्या चार राखीव जागा संस्थेच्या उपविधींमध्ये राखीव जागांबाबत पूर्वीच तरतूद करण्यात आलेली नसेल तर या, अशा संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या समितीच्या सदस्य संख्येच्या अतिरिक्त असतील.

(३) यथास्थिती अनुसूचित जातीच्या किंवा अनुसूचित जमातीच्या किंवा इतर मागासवर्गीय किंवा विमुक्त जाती किंवा भटक्या जमाती किंवा विशेष मागासवर्गीय किंवा दुर्बल गटामधील संस्थेचा कोणताही व्यक्तीगत सदस्य किंवा सदस्य संस्थेच्या समितीचा कोणताही निर्वाचित सदस्य किंवा सदस्य संस्थेच्या समितीचा कोणताही सदस्य - मग तो या कलमान्वये निवडण्यात, स्वीकृत करण्यात किंवा नियुक्त करण्यात आलेला असो - राखीव जागेसाठी होणारी निवडणूक लढविण्यास पात्र असेल आणि समितीच्या निवडणुकीत मत देण्याचा हक्क असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीस अशा कोणत्याही राखीव जागेसाठी निवडणुकीत मत देण्याचा हक्क असले.

(४) चारपैकी कोणत्याही जागेवर कोणत्याही व्यक्तीची निवड न झाल्यास—

(क) खंड (ख) व (ग) मध्ये उल्लेखिलेल्या संस्थेव्यतिरिक्त इतर संस्थेच्या बाबतीत अध्यक्ष, सचिव किंवा व्यवस्थापक यासारखा मुख्य कार्यकारी अधिकारी किंवा इतर कोणत्याही पदनामाने ओळखला जाणारा इतर कोणताही अधिकारी ;

(ख) कलम ७३ एक ग अन्वये अधिसूचित करण्यात आलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, निबंधक ; आणि

(ग) कलम ७३ अन्वये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, जिल्हाधिकारी ;

पोट-कलम (३) अन्वये निवडणूक लढविण्यास हक्कदार असणा-या व्यक्तींमधून समितीवर एक किंवा यथास्थिति, अनेक सदस्य स्वीकृत करून घेण्यासाठी, समितीच्या निवडून आलेल्या सदस्यांची बैठक बोलावील आणि जर ती संस्था खंड (क) मध्ये निर्दिष्ट करण्यात आलेली संस्था असेल तर अध्यक्षांकडून किंवा ती विनिर्दिष्ट संस्था असल्यास, जिल्हाधिका-याकडून किंवा तो प्राधिकृत करील अशा अन्य कोणत्याही अधिका-याकडून किंवा ती अधिसूचित संस्था असल्यास निबंधकाकडून किंवा तो प्राधिकृत करील अशा अन्य कोणत्याही अधिका-याकडून अशा बैठकीचे अध्यक्षपद भूषविण्यात येईल. असा बैठकीत कोणताही सदस्य स्वीकृत करून घेण्यात आला नाही तर, अध्यक्ष किंवा जिल्हाधिकारी किंवा यथास्थिति, जेथे बैठकीचे अध्यक्षपद निबंधकाने प्राधिकृत केलेल्या अधिका-याकडून भूषविण्यात आलेले असेल त्या बाबतीत असा अधिकारी, अशा बैठकीच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या मुदतीत ही वस्तुस्थिती निबंधकास कळवील व लागोलाग निबंधक, त्याला ती वस्तुस्थिती कळल्याच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत किंवा अशा बैठकीचे अध्यक्षस्थान खुद्द निबंधकाने भूषविले असेल त्याबाबतीत अशा बैठकीच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत, पोट-कलम (३) अन्वये राखीव जागांसाठीची निवडणूक लढविण्यास हक्कदार असणा-या व्यक्तींमधून समितीवर यथास्थिति, एका किंवा अनेक व्यक्तींची नियुक्ती करील.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनांसाठी—

(क) ते (ख-१) * * * *

(ग) ''दुर्बल गटातील सदस्य'' या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, राज्य शासन, वेळोवेळी, सामान्य किंवा विशेष आदेशाद्वारे, घोषित करील असा सदस्य किंवा सदस्यांचा गट असा आहे.

विवक्षित संस्थांच्या समित्यांवर कर्मचा-यांसाठी जागा राखून ठेवणे.

[१][**७३**[१] **बब.** [२][(१) राज्य शासन, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे निदेश देईल असा संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या समितीवर त्या संस्थेच्या स्थायी वेतनी कर्मचा-यांची संख्या २५ किंवा त्यापेक्षा अधिक असेल तर—

(क) त्या संस्थेच्या समितीच्या सदस्यांची संख्या ११ किंवा त्यापेक्षा कमी असले तर-एक जागा ; व

(ख) तशा सदस्यांची संख्या १२ किंवा अधिक असेल तर-पहिल्या अकरा सदस्यांपेक्षा अधिक असणा-या प्रत्येक दहा सदस्यांसाठी एक जागा.

अशा कर्मचा-यांसाठी राखून ठेवण्यात येईल. [२][याप्रमाणे राखून ठेवलेल्या जागा, या मुंबई औद्योगिक संबंध अधिनियम, १९४६ किंवा महाराष्ट्र कामगार संघांना मान्यता देण्याबाबत आणि अनुसूचित कामगार प्रथांना प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम, १९७१ खाली मान्यताप्राप्त अशा एका किंवा अनेक संघटनांनी केलेल्या निवडीद्वारे अशा कर्मचा-यांमधून भरण्यात येतील.] [३][जेथे अशा मान्यताप्राप्त एक किंवा अनेक संघटना नसतील, आणि जेथे कोणतीही संघटनाच नसेल किंवा जेथे एखादी संघटना मान्यताप्राप्त आहे किंवा नाही यासह अशा प्रश्नांसंबंधात एखादा विवाद असेल तेथे, अशा राखीव जागा अशा कर्मचा-यांद्वारे, त्यांच्यामधूनच विहित रीतीने निवडणूक घेऊन भरण्यात

येतील.] कोणत्याही राखीव जागेसाठी समितीचा सदस्य म्हणून निवड करण्यात आलेल्या किंवा निवडून देण्यात आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस अशा संस्थेची पदाधिकारी म्हणून निवडून देण्याचा किंवा पदाधिका-याच्या कोणत्याही निवडणुकीस मतदान करण्याचा हक्क असणार नाही.

[१][**स्पष्टीकरण**.—या कलमांच्या प्रयोजनांकरिता, समितीचे सदस्य म्हणजे समितीचे निवडून आलेले, नियुक्त करण्यात आलेले, नामनिर्देशित केलेले, स्वीकृत करून घेण्यात आलेले तसेच, पदसिद्ध असलेले सदस्य व त्या शब्दप्रयोगात त्यांचा समावेश होतो, परंतु कर्मचा-यांच्या प्रतिनिधींचा त्यात समावेश होणार नाही.

[२][(२) निलंबनामधील असलेला कोणताही कर्मचारी पोट-कलम (१) खाली निवडला जाण्यास किंवा निवडून दिला जाण्यास किंवा सदस्य म्हणून चालू राहण्यास पात्र असणार नाही.

(३) पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून कर्मचा-यांचे प्रतिनिधित्व करणा-या सदस्यांचा पदावधी हा, संस्थेच्या उपविधीखाली तरतूद केल्याप्रमाणे समितीच्या अवधीबरोबर समाप्त होईल आणि समितीच्या सदस्यांच्या नव्याने होणा-या प्रत्येक निवडणुकीनंतर पोट-कलम (१) अन्वये यथास्थिति, सदस्यांची नव्याने निवड करणे किंवा निवडणूक करणे आवश्यक असेल.]

संस्थांच्या समित्यांवर महिला सदस्यांसाठी जागा राखून ठेवणे व त्यांवरील निवडणुका.

[३][**७३ बबब.** (१) हा अधिनियम, किंवा त्याखाली केलेल नियम यांमध्ये, किंवा कोणत्याही संस्थेच्या उपविधींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, प्रत्येक संस्थेच्या समितीवर महिला सदस्यांचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी खालील रीतीने महिलांकरिता जागा राखून ठेवण्यात येतील :—

(क) जास्तीत जास्त ९ समिती सदस्यांचा समावेश असलेल्या समितीवर एक जागा ;

(ख) १० किंवा अधिक, परंतु जास्तीत जास्त १९ समिती सदस्यांचा समावेश असलेल्या समितीवर दोन जागा ; आणि

(ग) २० किंवा अधिक समिती सदस्यांचा समावेश असलेल्या समितीवर तीन जागा ;

[४][**स्पष्टीकरण**.—या पोट-कलमाअन्वये समितीच्या सदस्यांची संख्या निर्धारित करण्याच्या प्रयोजनाकरिता, कलम ७३-ख, ७३-खख अन्वये आणि या पोट-कलमांअन्वये जे सदस्य समितीवर निवडून आलेले आहेत, स्वीकृत करून घेण्यात आलेले आहेत, नामनिर्देशित करण्यात आलेले आहेत, नियुक्त करण्यात आलेले आहेत किंवा अन्य प्रकारे समितीवर पद धारण करीत आहेत अशा सदस्यांचा समावेश केला जाणार नाही.]

(२) पोट-कलम (१) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या राखीव जागा या, संस्थेच्या समितीवरील सदस्यांच्या संख्येव्यतिरिक्तच्या जादा जागा असतील :

[५][परंतु, एखाद्या संस्थेच्या उप-विधींमध्ये, तिच्या समितीवर महिलांसाठी जागा राखून ठेवण्यासंबंधात अगोदरच तरतूद करण्यात आली असेल त्याबाबतीत, महिलांसाठी अशा रीतीने राखून ठेवण्यात यावयाच्या जागांची एकूण संख्या, पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या जागांच्या संख्येऐवढी असेल.]

(३) संस्थेची कोणतीही महिला सदस्य किंवा सदस्य संस्थेच्या समितीची कोणतीही महीला सदस्य, मग ती निवडून आलेली, स्वीकृत करून घेण्यात आलेली किंवा नियुक्त करण्यात आलेली असो, संस्थेच्या समितीवर राखून ठेवण्यात आलेल्या जागेवरील निवडणूक लढविण्यासाठी पात्र असेल.[६][आणि समितीच्या निवडणुकीमध्ये मतदान करण्यास हक्कदार असलेली प्रत्येक व्यक्ती, अशा कोणत्याही राखून ठेवण्यात आलेल्या जागेकरिता असलेल्या निवडणुकीत मतदान करण्यास हक्कदार असेल.]

(४) कोणतीही महिला सदस्य किंवा यथास्थिति, कोणत्याही महिला सदस्या राखीव जागांवर निवडून आलेल्या नसतील त्याबाबतीत,—

(क) खंड (ख) आणि (ग) मध्ये नमूद केलेल्या संस्थेव्यतिरिक्त इतर संस्थेच्या बाबतीत सभापती, सचिव किंवा व्यवस्थापक अथवा इतर कोणत्याही पदनामाने संबोधण्यात येणारा इतर कोणताही अधिकारी (या कलमात यापुढे सामुदायिकरीत्या ज्याचा निर्देश "सभापती" असा करण्यात आला आहे) यासारखा मुख्य कार्यकारी अधिकारी ;

(ख) कलम ७३ एक ग अन्वये अधिसूचित करण्यात आलेल्या संस्थेच्या बाबतीत निबंधक ; आणि

(ग) कलम ७३ छ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, जिल्हाधिकारी, पोट-कलम (३) अन्वये निवडणूक लढविण्यास पात्र असणा-या व्यक्तींमधून समितीवर महिला सदस्याला किंवा यथास्थिति, महिला सदस्यांना स्वीकृत करून घेण्यासाठी, समितीच्या निवडून आलेल्या सदस्यांची बैठक बोलावील, आणि ती संस्था, खंड (क) मध्ये निर्दिष्ट केलेली संस्था असल्यास अशा बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी सभापती असेल किंवा ती अधिसूचित संस्था असल्यास अशा बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी निबंधक किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला अन्य कोणताही अधिकारी असेल किंवा ती विनिर्दिष्ट संस्था असल्यास अशा बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी, जिल्हाधिकारी किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला अन्य कोणताही अधिकारी असेल, अशा बैठकीत कोणत्याही महिला सदस्यास स्वीकृत करण्यात आले नसेल त्याबाबतीत सभापती किंवा जिल्हाधिकारी किंवा असा बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी निबंधकाने किंवा जिल्हाधिका-याने प्राधिकृत केलेला एखादा अधिकारी असेल तर यथास्थिति, असा अधिकारी, ही गोष्ट, अशा बैठकीच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत निबंधकाला कळवील आणि त्यानंतर निबंधक, त्यास असा अहवाल मिळाल्याच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत किंवा निबंधकाने स्वतःच अशा बैठकीचे अध्यक्षपद भूषविले असेल त्या बाबतीत अशा बैठकीच्या दिनांकापासून सात दिवसांच्या आत त्या समितीवर, पोट-कलम (३) अन्वये राखीव जागांसाठी निवडणूक लढविण्यास पात्र असणा-या महिला सदस्यांमधून, यथास्थिति, एका किंवा अनेक महिला सदस्यांची नियुक्ती करील.

(५) या कलमातील कोणतीही गोष्ट कोणत्याही संस्थेच्या, केवळ पुरुष सदस्य असणा-या किंवा यथास्थिति, केवळ महिला सदस्य असणा-या समितीला लागू होणार नाही.

[१][(६) अशा अतिरिक्त राखीव जागांसाठी निवडणूक न घेता कोणत्याही संस्थेच्या समितीची निवडणूक घेण्यात आली असेल, त्याबाबतीत किंवा कलम १५७ अन्वये काढण्यात आलेल्या कोणत्याही निदेशांमुळे ३० सप्टेंबर १९९२ रोजी किंवा त्यापूर्वी अशा अतिरिक्त जागांसाठी निवडणूक घेणे शक्य झाले नसेल, तर, महिला सदस्यांकरिता राखीव ठेवण्यात आलेल्या अशा अतिरिक्त जागांसह, समितीच्या निवडणुकीची प्रक्रिया सुरू झालेली नसेल तर किंवा समितीची निवडणूक होणार असेल किंवा व्हावयाची असेल आणि महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, १९९२ याच्या प्रारंभानंतर ती घेतली जाणार असेल तर समितीच्या अशा राखून ठेवलेल्या अतिरिक्त जागा, संस्थेच्या समितीकडून महिला सदस्यांना स्वीकृत करून घेऊन भरण्यात येतील.]

(७) पोट-कलम (६) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, महाराष्ट्र सहकारी संख्या (सुधारणा) अधिनियम, १९९१ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत एकाद्या संस्थेच्या समितीची मुदत समाप्त व्हावयाची असले त्याबाबतीत अशा अतिरिक्त राखीव जागांसाठीची कोणतीही निवडणूक घेण्यात येणार नाही.

(८) संस्थेच्या उपविधींद्वारे तरतूद करण्यात आल्याप्रमाणे समितीच्या मुदतीबरोबरच समितीवर निवडून आलेल्या स्वीकृत करण्यात आलेल्या किंवा, यथास्थिति, नियुक्त करण्यात आलेल्या अशा महिला सदस्यांचा पदावधी समाप्त होईल व त्यानंतरच्या प्रत्येक नवीन निवडणुकीच्या वेळी, या कलमाच्या तरतुदींनुसार महिला सदस्यांसाठी असलेल्या अतिरिक्त राखीव जागांसाठी निवडणूक घेण्यात येईल.]

७३ ग. (१) एखाद्या जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या किंवा जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या, शिखर सहकारी बँकेच्या बाबतीत, अशा बँकेच्या समितीवर व्यक्तिगत सदस्यांनी आपल्यामधून निवडून द्यावयाचे एकाहून अधिक प्रतिनिधी असणार नाहीत आणि असा प्रतिनिधी पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास किंवा नेमला जाण्यास पात्र असणार नाही.

विवक्षित संस्थांच्या समित्यांवर सदस्यांच्या विवक्षित वर्गाने प्रतिनिधित्व करण्यावर व पदनिर्देशित अधिकारी होण्यावर निर्बंध.

(२) जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या किंवा राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या बाबतीत ज्या सदस्यांनी त्या बँकेकडून कोणतेही कर्ज घेतलेले नाही, अशा सदस्यांचे अशा बँकेच्या समितीवर एकाहून अधिक प्रतिनिधी असणार नाहीत आणि असा प्रतिनिधी पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास किंवा नेमला जाण्यास पात्र असणार नाही.

(३) व्यक्तींना पिके काढण्याकरिता कर्जे देणा-या कृषिविषयक पत संस्थेच्या बाबतीत ज्या सदस्यांनी त्या संस्थेकडून कोणतेही कर्ज घेतलेले नाही अशा सदस्यांचे संस्थेच्या समितीवर एकाहून अधिक प्रतिनिधी असणार नाहीत आणि ज्या सदस्यांनी कर्जे घेतलेली नाहीत, अशा सदस्यांकडून तो प्रतिनिधी निवडला पाहिजे. असा प्रतिनिधी पदनिर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास पात्र असणार नाही.

७३ घ. ** ** ** **

७३ इ. राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, विनिर्दिष्ट करील अशा संस्थेच्या किंवा संस्थांच्या वर्गाच्या बाबतीत कोणताही सदस्य, अशा अधिसूचनेत वेळोवेळी घालून देण्यात येतील अशा आर्थिक मर्यादांपर्यंत संस्थेशी असलेल्या त्यांच्या व्यवहारासंबंधीच्या किमान शर्ती पूर्ण करीत नसेल तर, पद निर्देशित अधिकारी म्हणून निवडून येण्यास किंवा नेमला जाण्यास पात्र असणार नाही.

विवक्षित आर्थिक मर्यादांचे किमान संख्येइतके व्यवहार नसलेल्या सदस्यांना विनिर्दिष्ट संस्थांमध्ये पदनिर्देशित अधिकारी होण्याचा हक्क नसणे.

७३ ड. क. समितीचा सदस्य असण्याच्या निरर्हतेसंबंधातील या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली असलेल्या नियमांच्या तरतुदींना बाध न आणता, जर एखादी व्यक्ती,—

(एक) जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या किंवा राज्य सहकारी बँकेच्या मंडळावर प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेखेरीज अन्य संस्थेचे प्रतिनिधित्व करीत असेल आणि अशा संस्थेने अशा बँकेस नव्वद दिवसांपेक्षा अधिक कालावधीसाठी देणी चुकती करण्यात कसूर केलेली असेल ;

(दोन) प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेची कसूरदार असेल किंवा कसूरदार प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेची पदाधिकारी असेल ;

(तीन) ज्या संस्थेची व्यवस्थापन समिती बरखास्त करण्यात आली असेल अशा संस्थेचे प्रतिनिधित्व करीत असेल ;

तर, अशी कोणतीही व्यक्ती जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचा किंवा राज्य सहकारी बँकेचा संचालक म्हणून नियुक्त केली जाण्यास, नामनिर्देशित केली जाण्यास, स्वीकृत केली जाण्यास, किंवा संचालक होण्यास पात्र असणार नाही.

जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचा किंवा राज्य सहकारी बँकेचा संचालक असण्यासाठी निरर्हता.

७३ फ. (१) यंत्रसामग्री, अवजारे, सामग्री, विक्रेय वस्तू किंवा इतर माल खरेदी करण्यासाठी सदस्यांना कर्ज देणा-या संस्थेच्या बाबतीत, किंवा अशा मालाचा धंदा करणा-या संस्थेच्या बाबतीत, संस्थेच्या कार्यक्षेत्रात जो सदस्य अशा मालाचा विक्रेता असेल किंवा अशा मालाचा धंदा करणा-या कंपनीचा संचालक किंवा अशा भागीदारी संस्थेचा भागीदार असेल, असा कोणताही सदस्य अशा संस्थेच्या समितीवर सदस्य म्हणून निवडून येण्यास किंवा नेमला जाण्यास पात्र असणार नाही.

संस्थेकडून ज्या मालाच्या खरेदीसाठी कर्ज देण्यात येत असेल, त्या मालाचा व्यापार जो सदस्य करतो तो सदस्य, अशा संस्थेच्या समितीवर राहण्यास पात्र नसणे.

(२) संस्था जो धंदा चालवीत असेल तो धंदा संस्थेच्या कार्यक्षेत्राबाहेर चालवण्याची इच्छा असलेल्या कोणत्याही सदस्यास, असा धंदा चालविण्यासाठी परवानगी मिळविण्याकरिता संस्थेकडे अर्ज करता येईल. संस्थेस, विहित करण्यात येतील अशा शर्तींना अधीन राहून, अशी परवानगी देता येईल.

समितीच्या सदस्यत्वासाठी निरर्हता.

७३ फफ. (१) या अधिनियमाच्या अन्य तरतुदींना किंवा समितीच्या सदस्यत्वेविषयक निरर्हतेसंबंधी त्याखाली केलेल्या नियमांना बाध न येता, कोणतीही व्यक्ती पुढील बाबतीत समितीचा सदस्य म्हणून नेमणूक होण्यास, नामनिर्दिष्ट होण्यास, निवडून येण्यास, स्वीकृत केली जाण्यास किंवा सदस्य म्हणून राहण्यास पात्र असणार नाही, जर,—

(एक) ती व्यक्ती कोणत्याही संस्थेची कसूरदार असेल तर ;

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनासाठी, ''कसूरदार'' या संज्ञेत पुढील व्यक्तींचा समावेश आहे :—

(अ) प्राथमिक कृषि पत संस्थेच्या बाबतीत पीक कर्जाची नियत दिनांकास परतफेड करण्यात कसूर करणारा सदस्य ;

(ब) मुदती कर्ज देणा-या संस्थेच्या बाबतीत, देण्यात आलेल्या कर्जाचा कोणताही हप्ता देण्यात कसूर करणारा सदस्य ;

(क) कोणत्याही संस्थेच्या बाबतीत—

(एक) ज्याने अनामत किंवा अग्रिम घेतले असेल ; किंवा

(दोन) ज्याने संस्थेकडून कोणताही माल किंवा विक्रेय वस्तू उधारीवर खरेदी केल्या असतील किंवा ज्यासाठी आकार द्यावा लागत असेल, अशा कोणत्याही सेवा स्वतःसाठी उपलब्ध करून घेतल्या असतील आणि संबंधित संस्थेकडून त्याला मागणीची नोटीस मिळाल्यानंतर अथवा त्याने अनामत किंवा अग्रिम घेतल्यापासून अगर त्याच्याकडे माल सुपूर्द करण्यात आल्यापासून अगर त्याने सेवांचा उपभोग घेतल्यापासून तीस दिवस संपण्याच्या आत, यापैकी जी घटना आधी घडेल त्या घटनेच्या दिनांकापर्यंत अशा अनामतीची किंवा अग्रिमाची संपूर्ण रक्कम परत करण्यास अथवा मालाची किंवा विक्रेय वस्तुंची किंमत किंवा अशा सेवेचा आकार चुकता करण्यास चुकला असेल, असा सदस्य ;

(ड) बिगर कृषि पत संस्थेच्या बाबतीत, देण्यात आलेल्या कर्जाचा कोणताही हप्ता फेडण्यात ज्याने कसूर केली असेल, असा सदस्य ;

(इ) (एक) गृहनिर्माण संस्थांच्या बाबतीत, संस्थांना देणे असलेल्या रकमांच्या प्रदानाची मागणी करणारी टपाल दाखला पाठविलेली लेखी नोटीस बजावण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत देय रकमा चुकत्या करण्यात ज्याने कसूर केली असेल असा सदस्य ;

(दोन) निबंधकाच्या मते, जर त्या व्यक्तीने पत कर्जाची सहकारी पणन किंवा सहकारी प्रक्रिया यांच्याशी सांगड घालण्याच्या संदर्भात सहकारी संस्थांविषयक अनुशासनाचा जाणूनबुजून भंग केला असेल तर ; किंवा

(तीन) जर त्या व्यक्तीला कलम ७९ किंवा ८८ खाली जबाबदार धरण्यात आले असेल किंवा कलम ८५ खाली चौकशीचा खर्च देण्यास जबाबदार धरण्यात आले असेल तर ; किंवा

(चार) जर त्या व्यक्तीवर या अधिनियामाखाली किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांखाली कोणतीही निरर्हता ओढवली असेल तर ; किंवा

(पाच) संस्था जो धंदा चालवीत असेल तो धंदा, एकतर संस्थेच्या कार्यक्षेत्रात चालवीत असेल किंवा कलम ७३फ च्या पोट-कलम (२) च्या तरतुदींचे उल्लंघन करून चालवीत असेल ; किंवा ;

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ, कुटुंबीय या शब्दप्रयोगाचा अर्थ पत्नी, पती, वडील, आई, भाऊ, बहीण, मुलगा, मुलगी, जावई किंवा सून असा असेल ; किंवा

(सहा) जर ती व्यक्ती कोणत्याही संस्थेची (खुद्द कर्मचा-यांची संस्था असेल त्याहून अन्य संस्था) पगारी कर्मचारी असेल अथवा ती कोणत्याही संस्थेच्या अखत्याराखालील कोणतेही लाभपद धारण करीत असेल तर, मात्र ती व्यवस्थापन संचालकाचे अधिकारपद किंवा ज्या अधिकारपदामुळे तिचा धारक

त्याबाबतीत निरर्ह ठरत नाही, असे राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे घोषित केलेले असेल, असे इतर कोणतेही अधिकारपद धारण करीत असेल किंवा त्या अधिकारपदावर तिची नेमणूक करण्यात आली असेल, तर, अथवा कलम ७३ खख खाली संस्थेच्या समितीवरील कोणत्याही राखीव जागेवर निवड होण्याचा किंवा निवडून येण्याचा तिला हक्क असेल किंवा तिची तशी निवड झाली असेल किंवा ती तशी निवडून आली असेल तर तेवढी बाब याला अपवाद राहील.

(सात) दोनपेक्षा अधिक मुले असतील तर :

परंतु, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, २००१ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास, (यापुढे या खंडात ज्याचा निर्देश ''अशा प्रारंभाचा दिनांक'' असा करण्यात आला आहे), दोन मुलांपेक्षा अधिक मुले असणारी व्यक्ती अशा प्रारंभाच्या दिनांकास तिला असणा-या मुलांच्या संख्येत वाढ होत नाही तोपर्यंत या खंडान्वये ती निरर्ह ठरणार नाही :

परंतु आणखी असे की, अशा प्रारंभाच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत, एकाच प्रसूतीमध्ये जन्माला आलेले एक मूल किंवा एकापेक्षा अधिक मुले या खंडात नमूद केलेल्या निरर्हतेच्या प्रयोजनाकरिता विचारात घेतली जाणार नाहीत.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ,—

(अ) ज्या वेळी एखाद्या जोडप्याला, अशा प्रारंभाच्या दिनांकाला किंवा त्यानंतर, फक्त एकच मूल असेल आणि त्यानंतरच्या एकाच प्रसूतीमध्ये कितीही मुलांचा जन्म झाला तरी ते एकच मूल असल्याचे समजण्यात येईल ;

(ब) ''मूल'' या संज्ञेत, दत्तक घेतलेले मूल किंवा मुले यांचा समावेश होत नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये कोणतीही निरर्हता ओढवली असेल तर, तो सदस्य समितीचा सदस्य असण्याचे बंद होईल आणि त्याची जागा यानंतर रिकामी झाल्याचे मानण्यात येईल.

समितीता सदस्य म्हणून पुन्हा नेमणूक होण्यासाठी किंवा पुन्हा निवडून येण्यासाठी पात्रता.

७३ फफफ. (१) कलम ७३ चच याच्या पोट-कलम (१), खंड (दोन) खाली निरर्हता ओढवल्याच्या कारणाने सदस्यत्व बंद झालेला समितीचा सदस्य, ज्या दिनांकाला त्याचे समितीवरील सदस्यत्व याप्रमाणे बंद झाले असेल, त्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी संपल्यानंतर समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा नेमणूक केली जाण्यास अथवा पुन्हा नामनिर्देशित केला जाण्यास किंवा स्वीकृत होण्यास किंवा पुन्हा निवडून येण्यास पात्र असेल.

(२) कलम ७३ चच याच्या पोट-कलम (१) खंड (तीन) खाली निरर्हता ओढवल्याच्या कारणाने सदस्यत्व बंद झालेला समितीचा सदस्य, ज्या दिनांकाला त्याचे समितीवरील सदस्यत्व याप्रमाणे बंद झाले त्या दिनांकापासून पाच वर्षांचा कालावधी संपल्यानंतर समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा नेमणूक केली जाण्यास किंवा पुन्हा नामनिर्देशित केला जाण्यास किंवा पुन्हा स्वीकृत होण्यास किंवा पुन्हा निवडून येण्यास पात्र राहील.

(३) पोट-कलमे (१) आणि (२) यांमध्ये निर्देश केलेल्या निरर्हतेहून अन्य कोणतीही निरर्हता ओढवल्याच्या कारणाने सदस्यत्व बंद झालेला समितीचा सदस्य, या अधिनियमात अन्यथा विनिर्देशपूर्वक तरतूद केलेली नसेल तर, एरव्ही अशी निरर्हता संपताच समितीचा सदस्य म्हणून पुन्हा नामनिर्देशित केला जाण्यास किंवा स्वीकृत केला जाण्यास किंवा पुन्हा नेमणूक केली जाण्यास किंवा पुन्हा निवडून येण्यास पात्र असेल.

विवक्षित संस्थांच्या समित्यांच्या सदस्यांच्या व अधिका-यांच्या निवडणुका घेण्याकरिता तरतूद आणि अशा समित्यांच्या सदस्यांचा पदावधी.

७३ ग. (१) खाली नमूद केलेल्या प्रवर्गातील संस्थांच्या समित्यांच्या सदस्यांची आणि अशा संस्थांच्या समित्यांनी करावयाची पदाधिका-यांची निवडणूक, प्रकरण ११क च्या तरतुदींच्या अधीन असेल आणि त्या प्रकरणाद्वारे किंवा तद्न्वये घालून दिलेल्या रीतीने ती घेण्यात येईल :—

(एक) शिखर, संस्थांची आर्थिक परिस्थिती व भाग भांडवल लक्षात घेऊन, राज्य शासन, **राजपत्रातील** सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे वेळोवेळी याबाबतीत विनिर्दिष्ट करील अशा शिखर संस्था ;

(दोन) सर्व जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका ;

(तीन) सर्व जिल्हा सहकारी कृषि ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँका ;

(चार) (क) सर्व जिल्हा सहकारी विक्री व खरेदी संघटना ;

(ख) सर्व तालुका विक्री व खरेदी संघटना ;

(पाच) सर्व सहकारी साखर कराखाने ;

(सहा) सर्व सहकारी सूत गिरण्या ;

(सात) संस्था किंवा संस्थावर्ग यांची आर्थिक परिस्थिती व भाग भांडवल लक्षात घेऊन, राज्य शासन **शासकीय राजपत्रातील** सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे याबाबतीत वेळोवेळी विनिर्दिष्ट करील अशी इतर कोणतीही संस्था किंवा संस्थावर्ग.

(२) अशा कोणत्याही संस्थेच्या समितीच्या सर्व सदस्यांची निवडणूक एकाच वेळी घेण्यात येईल तेव्हा, अशा सार्वजनिक निवडणुकीत समितीवर निवडून आलेले सदस्य पहिली बैठक ज्या दिनांकास घेण्यात येईल त्या दिनांकापासून पाच वर्षांच्या कालावधीपर्यंत अधिकारपद धारण करतील, मात्र, राज्य शासनाने हा कालावधी एका वर्षापेक्षा अधिक नसेल इतका, परंतु एकूण कालावधी सहा वर्षांपेक्षा अधिक होणार नाही अशा प्रकारे, त्याबद्दलची कारणे नमूद करून, त्या कारणास्तव वाढवला असेल तर ती बाब वेगळी.

(२क) समितीवर नेमणूक केलेले किंवा नामनिर्देशित केलेले किंवा स्वीकृत केलेले किंवा निवड केलेले किंवा निवडून दिलेले सदस्य-रिकामी जागा भरण्यासाठी नेमलेले सदस्यसुद्धा यांचा पदावधी पोट-कलम (१) अन्वये निवडून आलेल्या सदस्यांच्या पदावधींबरोबरच समाप्त होईल-मग त्यांची नेमणूक, नामनिर्देशन, स्वीकृती किंवा निवड किंवा निवडणूक-रिकामी जागा भरण्यासाठी झालेली नेमणूक धरून, झाल्याचा दिनांक कोणताही असला तरी हरकत नाही.

(२ख) विद्यमान समितीच्या सदस्यांची निवडणूक कोणत्याही कारणास्तव का होईना यथास्थिति, अवधी संपण्यापूर्वी किंवा वाढीव अवधी संपण्यापूर्वी घेण्यात आलेली नसेल किंवा घेता आली नसेल, तर समितीचे सदस्य (पदाधिकारीसुद्धा) यथास्थिति, समितीचा अवधी किंवा वाढीव अवधी संपताच पद धारण करण्याचे बंद होतील आणि त्यांची पदे रिकामी झालेली आहेत असे मानण्यात येईल :

परंतु अशा कोणत्याही संस्थेच्या समितीची निवडणूक घेण्यात जिल्हाधिका-याने कसूर केली असेल, त्या बाबतीत त्या संस्थेच्या समितीच्या सदस्यांचा पदावधी हा नव्याने रचना करण्यात आलेल्या समितीची पहिली सभा ज्या तारखेस भरेल, त्या तारखेच्या लगतपूर्वीच्या तारखेपर्यंत वाढविण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) अशा कोणत्याही संस्थेच्या उपविधीमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, केवळ व्यवस्थापन समितीच संस्थेच्या सदस्यांच्या अधिमंडळाद्वारे निवडण्यात येईल आणि उपविधीद्वारे किंवा तद्न्वये प्राधिकृत करण्यात आलेल्या इतर सर्व समित्यांची रचना व्यवस्थापन समितीचे सदस्यत्व असलेल्या व्यक्तींमधून निवड किंवा नेमणूक करून करता येईल आणि अशा सर्व समित्या व्यवस्थापन समितीच्या उपसमित्या असतील आणि त्या व्यवस्थापन समितीस दुय्यम असतील.

(४) (क) जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या आणि राज्य सहकारी बँकेच्या संचालक मंडळावर भारतीय रिझर्व बँकेने किंवा राष्ट्रीय बँकेने विहित केलेली अर्हता धारण करणारे दोन व्यावसायिक असतील.

(ख) निबंधक, त्या बँकेला, त्याने निदेशात नमूद केलेल्या कालमर्यादेच्या आत अशा व्यावसायिकांना अशा संचालक मंडळावर स्वीकृत करण्याचा निदेश देईल. जर बँकेने पूर्वोक्त निदेशांचे अनुपालन करण्यात कसूर केली तर निबंधक स्वतः अशा व्यवसायिक संचालकांची नियुक्ती करील आणि अशी नियुक्ती उक्त बँकेवर बंधनकारक असेल. व्यावसायिक संचालकास मतदानाच्या अधिकारासह सर्व अधिकार असतील.

७३ ह. (१) प्रत्येक संस्थेच्या समितीने तिचा अवधी संपण्यापूर्वी तिच्या सदस्यांची निवडणूक घेण्याची व्यवस्था करणे, हे तिचे कर्तव्य असेल. अवधी संपण्यापूर्वी निवडणूक घेण्याची समिचीची जबाबदारी.

(२) समितीने आपला पदावधी संपण्यापूर्वी आपली निवडणूक घेण्यात बुद्धिपुरस्सर कसूर केली असेल, त्या बाबतीत समिती तिचा पदावधी संपल्यानंतर काम करण्याचे बंद करील आणि तिचे सदस्य अधिकापद धारण करण्याचे बंद करतील आणि निबंधकास संस्थेचे व्यवस्थापन आपल्याकडे घेता येईल किंवा प्रशासकाची (जिचा पदावधी संपला आहे अशा समितीच्या सदस्यांमधील नसलेला) नेमणूक करता येईल आणि निबंधक किंवा प्रशासक सहा महिन्यांच्या आत निवडणूक घेईल आणि तो कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी समितीची रचना करता येईल :

परंतु असे की, सहकारी पतसंरचना संस्थेच्या बाबतीत निबंधक किंवा प्रशासक, त्या संस्थेच्या व्यवस्थापनाचा कार्यभार स्वीकारल्याच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत निवडणूक घेईल.

७४. ** ** ** **

७५. (१) प्रत्येक संस्था त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या नियमानुसार त्या संस्थेचे वर्षाचे हिशेब पुरे करण्यासाठी नेमलेल्या दिनांकानंतर येणा-या पुढील तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत आपल्या सदस्यांची एक सर्वसाधारण बैठक बोलवील : वार्षिक सर्वसाधारण बैठक.

परंतु, निबंधकास सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे अशी बैठक बोलवण्याचा पुढील कालावधी जास्तीत जास्त तीन महिन्यांपर्यंत वाढविता येईल. तथापि विनिर्दिष्ट संस्था आणि नागरी सहकारी बँका यांच्या बाबतीत, असा कालावधी वाढवून देण्यासंबंधीची कारणे अभिलिखित केल्यानंतर, तसेच त्यासाठी शासनाची पूर्वमान्यता मिळविल्यानंतरच फक्त असा कालावधी वाढवून देण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की, निबंधकाच्या मते अशा प्रकारची मुदतवाढ आवश्यक नसेल किंवा मंजुरी दिलेल्या वाजवी कालावधीत (तसा असल्यास), संस्थेने अशी बैठक बोलविली नसेल तर निबंधकास किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस विहित केलेल्या रीतीने अशी बैठक बोलविता येईल आणि अशी बैठकही संस्थेने योग्य रीतीने बोलाविलेली सर्वसाधारण बैठक असल्याचे समजले जाईल आणि अशी बैठक बोलविण्यासाठी आलेला खर्च संस्थेच्या निधीतून किंवा निबंधकाच्या मते सर्वसाधारण बैठक बोलविण्यास नकार दिल्याबद्दल किंवा कसूर केल्याबद्दल जो व्यक्ती किंवा ज्या व्यक्ती जबाबदार असेल/असतील ती व्यक्ती किंवा त्या व्यक्ती देतील, असा आदेश निबंधकास देता येईल.

(२) समितीने संस्थेच्या प्रत्येक वार्षिक सर्वसाधारण बैठकीत, निबंधक सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे संस्थेच्या कोणत्याही वर्गासाठी किंवा कोणत्याही वर्गांसाठी विहित करील अशा रीतीने समितीच्या सदस्यांपैकी कोणत्याही सदस्यास किंवा लगतपूर्व वर्षात कोणत्याही समिती-सदस्याच्या कलम ७३-चच, पोट-कलम (१), खंड (पाच) च्या स्पष्टीकरणात व्याख्या केल्याप्रमाणे कोणत्याही कुटुंबियास (असा सदस्य किंवा त्याचा कुटुंबीय ज्या संस्थेचा, भागीदारी संस्थेचा किंवा यथास्थिती, कंपनीचा सदस्य, भागीदार किंवा संचालक असेल, अशी संस्था, भागीदारी संस्था किंवा कंपनी धरून) दिलेल्या कर्जाचा (कोणताही असल्यास) तपशील दर्शविणारे विवरणपत्र आणि झालेल्या कर्जफेडीच्या आणि त्या वर्षअखेरीस येणे राहिलेल्या रकमेचा तपशील आणि त्या वर्षाचा ताळेबंद आणि नफ्या-तोट्याचा हिशेब ठेवील.

स्पष्टीकरण.—जी संस्था नफ्यासाठी व्यवहार करीत नसेल, त्या संस्थेच्या बाबतीत, संस्थेच्या वार्षिक सर्वसाधारण बैठकीत नफ्या तोट्याच्या हिशेबाऐवजी प्राप्तीचा आणि खर्चाचा हिशेब ठेवण्यात येईल आणि या अधिनियमातील नफ्या तोट्याचा हिशेब व ''नफा किंवा तोटा'' यासंबंधीच्या सर्व उल्लेखांचा अर्थ, अशा संस्थेच्या संबंधात अनुक्रमे ''खर्चाहून अधिक झालेली प्राप्ती'' आणि ''प्राप्तीहून अधिक झालेला खर्च'' असा लावण्यात येईल.

(३) ** ** ** **

(४) प्रत्येक वार्षिक सर्वसाधारण बैठकीत ताळेबंद, नफ्यातोट्याचा हिशेब, कलम ८१ अन्वये नेमलेल्या लेखापरीक्षकाने सादर केलेले लेखापरीक्षेचे ज्ञापन व समितीचा अहवाल मान्यतेसाठी ठेवण्यात येईल आणि उपविधीत

नमूद करण्यात येईल असे आणि ज्याबद्दल योग्य नोटीस देण्यात आली असेल, असे इतर कामकाज करण्यात येईल.

(५) वर पोट-कलम (१) मध्ये विहित केलेल्या कालावधीत किंवा, यथास्थिति, वाढविलेल्या कालावधीत सर्वसाधारण बैठक बोलविण्यात किंवा पोट-कलमे (२), (३) किंवा (४) यांचे पालन करण्यात कसूर करण्यात आली तर, निबंधकास आदेशाद्वारे अशी बैठक बोलाविणे किंवा पोट-कलमे (२), (३) किंवा (४) चे अनुपालन करणे, हे ज्या कोणत्याही अधिका-याचे किंवा समितीच्या सदस्याचे कर्तव्य होते व ज्याने वाजवी सबबीवाचून उपरिनिर्दिष्ट पोट-कलमांपैकी कोणत्याही पोट-कलमाचे अनुपालन करण्यात कसूर केली तो अधिकारी किंवा समितीचा सदस्य उक्त आदेशात निबंधक विनिर्दिष्ट करील अशा तीन वर्षांहून अधिक नसलेल्या कालावधीसाठी अधिकारी म्हणून किंवा समितीचा सदस्य म्हणून निवडला जाण्यास किंवा राहण्यास अनर्ह आहे, असे जाहीर करता येईल व जर तो अधिकारी संस्थेचा कर्मचारी असेल तर त्याला शंभर रुपयांहून अधिक नाही इतकी रक्कम दंडादाखल भरण्याविषयी फर्मावता येईल. या पोट-कलमान्वये आदेश देण्यापूर्वी, निबंधक संबंधित व्यक्तीस, तसेच तिच्या बाबतीत जी कारवाई करण्याचे योजिले असेल तिच्याविरुद्ध कारण दर्शविण्यास वाजवी संधी देईल किंवा अशा संधी देण्याची व्यवस्था करील.

(६) ** ** ** **

विशेष सर्वसाधारण बैठक.

७६. (१) सभापतीस किंवा समितीच्या बहुमताने कोणत्याही वेळी विशेष सर्वसाधारण बैठक बोलाविता येईल, आणि ती—

(एक) अशा संस्थेच्या सदस्यांपैकी एक-पंचमांश सदस्य किंवा उप विधीमध्ये त्या प्रयोजनासाठी जी संख्या विनिर्दिष्ट करण्यात आली असेल, त्या संख्येइतके सदस्य, या दोहोंपैकी जी संख्या कमी असेल तेवढ्या सदस्यांनी लेखी मागणी केली असता, किंवा

(दोन) निबंधकाच्या सूचनेवरून, किंवा

(तीन) जी संस्था संघीय संस्थेची सदस्य आहे तिच्या बाबतीत, अशा संघीय संस्थेच्या समितीच्या सूचनेवरुन,

एक महिन्याच्या आत बोलाविली जाईल.

(२) अशी बैठक बोलविणे हे ज्या समितीच्या अधिका-याचे किंवा सदस्यांचे कर्तव्य असेल त्या कोणत्याही अधिका-याने किंवा समितींच्या सदस्याने, वाजवी सबबीवाचून, अशी बैठक बोलविण्यात कसूर केली असेल त्याबाबतीत, निबंधकास आदेशाद्वारे अशा आदेशात तो निर्दिष्ट करील अशा तीन वर्षांहून अधिक नसलेल्या कालावधींसाठी असा अधिकारी किंवा सदस्य हा, समितीचा सदस्य म्हणून राहण्यास अनर्ह असल्याचे जाहिर करता येईल, आणि जर तो अधिकारी संस्थेचा कर्माचारी असेल तर त्याला शंभर रुपयांहून अधिक नाही इतक्या रकमेपर्यंताचा दंड करता येईल. या पोट-कलमान्वये आदेश देण्यापूर्वी, निबंधक संबंधित व्यक्तीस, तिच्या बाबतीत जी कारवाई करण्याचे योजिले असेल तिच्याविरुद्ध कारण दर्शविण्यास वाजवी संधी देईल किंवा अशी संधी देण्याची व्यवस्था करील.

(३) पोट-कलम (१) मध्ये उल्लेखिलेल्या मागणीनुसार संस्थेची विशेष सर्वसाधारण बैठक बोलाविण्यात आली नसेल तर, निबंधकास किंवा त्याने याबाबतीत प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस अशी बैठक बोलाविण्याचा अधिकार असेल आणि अशी बैठक ही समितीने योग्य रीतीने बोलाविलेली बैठक आहे, असे समजण्यात येईल.

(४) ** ** ** **

७७. ** ** ** **

७७अ. (१) जर निबंधकाची खात्री होईल की,—

समितीची रचना करण्यासाठी सदस्यांची निवड करण्यात कसूर झाली असेल किंवा समितीने पदग्रहण केले नसेल त्या बाबतीत समितीच्या सदस्याची, नवीन समितीची, किंवा प्रशासकाची नेमणूक.

(१क) ** ** ** **

(ख) कोणत्याही संस्थेच्या समितीचा किंवा तिच्या कोणत्याही सदस्याचा पदावधी [3][किंवा यथास्थिति, वाढीव पदावधी] संपला म्हणून किंवा इतर कोणत्याही कारणासाठी निवडणूक घेण्यात आली व त्यावेळी रिकाम्या जागा भरण्यासाठी आवश्यक असलेले सर्व किंवा कोणतेही सदस्य निवडण्यात कसूर झाली आहे ;

(ग) ** ** ** **

(च) संस्थेतील व्यक्तींचे एकापेक्षा अधिक गट समिती-सदस्य म्हणून निवडून आल्याचा दावा करीत असतील आणि त्या संबंधातील कार्यवाही सहकारी न्यायालयात दाखल करण्यात आली असेल ; तर निबंधकास, स्वाधिकारे किंवा संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याच्या अर्जावरून आदेशाद्वारे,—

(एक) रिकाम्या जागा भरण्यासाठी संस्थेच्या कोणत्याही सदस्याला किंवा सदस्यांना समितीचा सदस्य किंवा समितीचे सदस्य म्हणून नेमता येईल ;

(दोन) नवीन समिती पदग्रहण करीपर्यंत संस्थेचे कामकाज पाहण्यासाठी संस्थेचे तीनपेक्षा अधिक सदस्य मिळून बनलेली समिती किंवा एक किंवा अधिक प्रशासक नेमता येतील, प्रशासक हे संस्थेचे सदस्य असणे आवश्यक असणार नाही :

परंतु, असा आदेश काढण्यापूर्वी, निबंधक, संस्थेच्या मुख्य कार्यालयातील सूचना फलकावर प्रस्तावित आदेशाच्या संबंधातील हरकती व सूचना नोटिशीत विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीच्या आत मागविण्यासाठी नोटीस लावील आणि त्या कालावधीत त्याच्याकडे आलेल्या सर्व हरकती व सूचना यांवर विचार करील :

परंतु, आणखी असे की, त्वरित कार्यवाही करणे आवश्यक आहे किंवा अशी नोटीस प्रसिद्ध करणे, वाजवीरीत्या व्यवहार्य नाही, याबद्दल निबंधकाची खात्री होईल, अशा कोणत्याही प्रकरणी अशी नोटीस प्रसिद्ध करणे आवश्यक असणार नाही.

(२) अशा प्रकारे नेमण्यात आलेल्या समितीस किंवा प्रशासकास निबंधकाच्या नियंत्रणास आणि तो वेळोवेळी देईल, अशा अनुदेशास अधीन राहून, समितीची सर्व किंवा कोणतीही कामे किंवा संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-यांची कामे पार पाडण्याचा आणि संस्थेच्या हितासाठी आवश्यक असेल अशी कोणतीही कार्यवाही करण्याचा अधिकार असेल.

(३) याप्रमाणे नेमण्यात आलेली समिती किंवा प्रशासक संस्थेचे व्यवस्थापन हाती घेतल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीकरिता अधिकारपद धारण करील आणि उक्त कालावधीत नवीन समितीची रचना करण्याच्या दृष्टीने आणि नवीन समितीला यामध्ये कायदेशीररीत्या निवडून येण्यासाठी न्यायालय निर्धारित करील, अशा पोट-कलम (१), खंड (च) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही नवीन समितीचा अंतर्भाव होतो–अधिकारपद ग्रहण करता येण्याच्या दृष्टीने आवश्यक ती व्यवस्था करील :

परंतु असे की, अशा प्रकारे नियुक्त करण्यात आलेली समिती किंवा प्रशासक हा, संस्थेचे व्यवस्थापन हाती घेतल्याच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आत सहकारी पतसंरचना संस्थेची नवीन समिती घटित करण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था करील :

परंतु आणखी असे की, समितीचा किंवा प्रशासकाचा पदावधी पूर्ण झाल्यानंतर किंवा समाप्त झाल्यानंतर जर समिती घटित झाली नाही किंवा घटित होऊ शकली नाही तर, समिताचा किंवा यथास्थिती, प्रशासकाचा पदावधी, जोपर्यंत नवीन समिती यथोचितरीत्या घटित होत नाही तोपर्यंत वाढविण्यात आल्याचे मानण्यात येईल :

परंतु आणखी असे की, कोणत्याही परिस्थितीत, सहकारी पतसंरचना संस्थेच्या समितीचा किंवा प्रशासकाचा वाढविण्यात आलेला हा कालावधी त्या समितीची मुदत समाप्त झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांपेक्षा अधिक असणार नाही.

(४) निबंधकास, पोट-कलम (१) खाली नेमलेली कोणतीही समिती किंवा तिचे कोणतेही किंवा सर्व सदस्य किंवा कोणतेही किंवा सर्व प्रशासक पोट-कलम (१) खाली काढलेल्या आदेशात विनिर्दिष्ट केलेला कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी स्वविवेकानुसार बदलण्याचा अधिकार असेल.

(५) कलम ७८, पोट-कलम (२अ) च्या तरतुदी, पोट-कलम (१) अन्वये नेमलेल्या सदस्यांना किंवा प्रशासकांना द्यावयाचे पारिश्रमिक निश्चित करण्यासाठी योग्य त्या फेरफारांसह लागू होती.

समितीस किंवा तिच्या सदस्यास दूर करण्याचा अधिकार.

७८. (१) निबंधकाच्या मते, कोणत्याही संस्थेची समिती किंवा असा समितीचा कोणताही सदस्य कसूर करीत असेल अथवा या अधिनियमान्वये किंवा नियमान्वये किंवा उपविधि अन्वये तिला किंवा त्याला नेमून देण्यात आलेली कर्तव्ये पार पाडण्यात कसूर किंवा हयगय करीत असेल अथवा संस्थेच्या अथवा तिच्या सदस्यांच्या हितास बाधक अशी कोणतीही कृती करीत असेल अथवा राज्य शासनाने मान्य केलेले किंवा अवलंबिलेले सहकारविषयक धोरण किंवा विकास कार्यक्रम याची समुचितरित्या अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी राज्य शासनाने किंवा निबंधकाने काढलेल्या निदेशांची जाणून-बुजून अवज्ञा करीत असेल अथवा अन्यथा तिची किंवा त्याची कामे उचितरीत्या आणि साक्षेपाने पार पाडत नसेल किंवा जेथे समिती किंवा अशा समितीचा कोणताही सदस्य तिची किंवा त्याची कार्ये पार पाडण्याचे नाकारीत असेल किंवा तिने किंवा त्याने ती पार पाडणे थांबवले असेल अशी परिस्थिती उद्‌भवली असेल आणि संस्थेचे कामकाज ठप्प झाले असेल किंवा होण्याची शक्यता असेल अथवा जेथे अशा समितीचा कोणताही सदस्य, या अधिनियमाखाली सदस्य म्हणून राहण्यास निरर्ह झाला असेल तेथे, निबंधक, समितीला किंवा यथास्थिति, सदस्याला नोटीस मिळाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत तिचे किंवा त्याचे कोणतेही आक्षेप असल्यास, अशा आक्षेपांविषयी निवेदन करण्याची संधी दिल्यानंतर आणि ती संस्था जिच्याशी संलग्न असेल, त्यासंबंधी संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर आदेशाद्वारे—

(अ) (एक) त्या समितील दूर करू शकेल, आणि

(दोन) सहा महिन्यांहून अधिक असणार नाही एवढ्या कालावधीकरिता संस्थेचा कारभार चालविण्यासाठी त्या समितीच्या जागी संस्थेच्या तीन किंवा अधिक सदस्यांचा (हे सदस्य याप्रमाणे दूर केलेल्या समितीचे सदस्य असणार नाहीत) समावेश असलेली एक समिती नेमू शकेल किंवा एक किंवा अधिक प्रशासक नेमू शकेल. हे प्रशासक संस्थेचे सदस्य असण्याची आवश्यकता असणार नाही ; मात्र ते अशा प्रकारे दूर केलेल्या समितीचे सदस्य असणार नाहीत. हा कालावधी, निबंधकाच्या स्वेच्छाधिकाराने तीन महिन्यांहून अधिक नसेल एवढ्या कालावधीकरिता आणखी वाढविता येईल. तथापि, हा कालावधी सर्व मिळून नऊ महिन्यांपेक्षा अधिक असणार नाही :

परंतु, या पोट-कलमाखाली काढलेल्या आदेशांत विनिर्दिष्ट केलेला कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी सुद्धा निबंधकाला समिती किंवा तिचा कोणताही सदस्य किंवा परिच्छेद (दोन) अन्वये नेमलेला किंवा नेमलेले प्रशासक स्वेच्छाधिकाराने बदलण्याचा अधिकार असेल ;

(ब) सदस्याला काढून टाकू शकेल व त्याच्या जागी कोणत्याही व्यक्तीची अशा समितीचा सदस्य म्हणून नेमणूक करू शकेल किंवा याप्रमाणे काढून टाकलेल्या सदस्यांच्या अधिकारपदाच्या उर्वरित कालावधीसाठी त्याच्या जागी एखाद्या सदस्याची निवडणूक करणे किंवा नेमणूक करणे यासाठी संस्थेला निदेश देऊ शकेल :

परंतु, अशा प्रकारे ज्याला दूर करण्यात आलेले असेल तो सदस्य, त्याला अशा प्रकारे दूर करण्यात आल्याच्या दिनांकापासून समितीच्या पुढच्या एका संपूर्ण कालावधीची मुदत समाप्त होईपर्यंत किंवा यथास्थिति, कलम ७३-वचच किंवा १४४ ङ यांच्या तरतुदींअन्वये ठरवून देण्यात येईल अशा कमी मुदतीपर्यंत, पुन्हा निवडून येण्यास, पुनर्नियुक्त होण्यास, पुन्हा नामनिर्देशन केले जाण्यास किंवा पुन्हा स्वीकृत केला जाण्यास पात्र असणार नाही :

" परंतु, आणखी असे की, भारतीय रिझर्व बँकेशी अगोदर विचारविनिमय केल्याशिवाय या पोट-कलमान्वये जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेशी किंवा राज्य सहकारी बँकेची समिती बरखास्त करण्यात येणार नाही किंवा ती दूर करण्यात येणार नाही :

परंतु असेही की, निबंधकाला, पुढील परिस्थिती असल्याखेरीज, प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेची समिती बरखास्त करता येणार नाही :—

(एक) संस्थेला लागोपाठच्या तीन वर्षांमध्ये तोटा झालेला असेल, किंवा

(दोन) गंभीर वित्तीय नियमबाह्य बाबी किंवा अफरातफरी उघडकीस आल्या असतील ; किंवा

(तीन) अशा आशयाचे न्यायीक निदेश देण्यात आलेले असतील ; किंवा

(चार) सतत गणपूर्ती होत नसेल :

परंतु असेही की, बरखास्त झालेल्या प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्थेच्या मंडळाचे सदस्य हे, मंडळ बरखास्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी समितीचे सदस्य म्हणून पुन्हा निवडून येण्यासाठी, पुन्हा नियुक्त होण्यासाठी, पुन्हा नामनिर्देशित होण्यासाठी किंवा पुन्हा स्वीकृत केले जाण्यासाठी पात्र असणार नाहीत. " ;

(१-अ) पोट-कलम (१) अन्वये कोणत्याही समितीविरुद्ध किंवा सदस्यांविरुद्ध नोटीस देण्यात आली असेल तेव्हा, समितीने किंवा सदस्याने कोणत्याही पदाचा राजीनामा सादर केला असेल तर ती नोटीस दिल्याच्या दिनांकापासून दोन महिने निघून जाईपर्यंत किंवा तो स्वीकारण्यास निबंधकाकडून परवानगी देण्यात येईपर्यंत यापैकी जो कालावधी अगोदरचा असेल त्या कालावधीपर्यंत विधीग्राह्य किंवा परिणामक असणार नाही.

(२) अशा रीतीने नेमण्यात आलेल्या समितीस किंवा प्रशासकीय निबंधकाच्या नियंत्रणास आणि तो वेळोवेळी देईल अशा अनुदेशास अधीन राहून समितीच्या किंवा संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-यांच्या कामांपैकी सर्व किंवा कोणतेही काम पार पाडण्याचा अधिकार राहील आणि (ती/तो) संस्थेच्या हिताच्या दृष्टीने आवश्यक असेल अशी सर्व प्रकारची कारवाई करील.

पूर्वोक्तप्रमाणे नेमण्यात आलेल्या समितीस किंवा प्रशासकास, उपविधित काहीही अंतर्भूत असले तरी, पूर्वीच्या समितीने बोलाविलेल्या सर्वसाधारण बैठकीमध्ये घेतलेला निर्णय किंवा संमत केलेला ठराव यांचे पुनर्विलोकन किंवा त्यावर पुनर्विचार करण्यासाठी किंवा तिने केलेल्या कारवाईस पृष्टी देण्यासाठी संस्थेची सर्वसाधारण बैठक बोलाविण्याचा अधिकार राहील.

(२अ) निबंधक निश्चित करील त्यावेळी व त्या कालांतराने संस्थेच्या निधीतून प्रशासकांना देय असलेले पारिश्रमिक किंवा द्यावयाचा व्यवस्थापनाचा कोणताही खर्च निबंधकास निश्चित करता येईल आणि दर अशा अवधित किंवा अशा कालांतराने असे पारिश्रमिक किंवा खर्च देण्यात आला नाही तर निबंधकास संस्थेचा निधी ज्या व्यक्तीच्या अभिरक्षेत असेल त्या व्यक्तीस (जमीन महसूल, जमीन महसुलाची कोणतीही थकबाकी म्हणून संस्थेकडून वसुलीयोग्य असलेली कोणतीही रक्कम वगळता) इतर रकमा देण्यापेक्षा प्रशासकास असे पारिश्रमिक आणि असा खर्च प्राथम्याने देण्याविषयी निर्देश देता येईल आणि अशा व्यक्तीने संस्थेकडे जमा असलेल्या निधीतून हा खर्च भागविणे शक्य असेल तेथवर निबंधकाच्या आदेशाचे पालन करण्यात येईल.

(३) पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कोणत्याही कालावधीत किंवा वाढविलेल्या कालावधीत कोणत्याही वेळी वर म्हटल्याप्रमाणे संस्थेचे कामकाज चालू ठेवण्याची शक्यता नाही, असे निबंधकास आढळून येईल तर त्यास (* * *) आदेशाद्वारे व्यवस्थापन समाप्त करण्याचा निदेश देता येईल आणि असा आदेश देण्यात आल्यानंतर संस्थेचे व्यवस्थापन रीतसर रचना केलेल्या नवीन समितीकडे सोपविण्यात येईल.

(४) समितीचा कालावधी समाप्त झाल्यावर किंवा प्रशासकाचा पदावधी संपल्यानंतर समिती किंवा प्रशासक संस्थेच्या उपविधिनुसार नवीन समितीच्या रचनेची व्यवस्था करील :

" परंतु असे की, समिती किंवा प्रशासक सहकारी पतसंरचना संस्थेच्या मंडळाच्या बरखास्तीच्या आदेशाच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत, सहकारी पतसंरचना संस्थेची नवीन समिती घटित करण्याची व्यवस्था करील ;".

परंतु समितीचा कालावधी अथवा प्रशासकाचा पदावधी समाप्त झाल्यानंतर किंवा समाप्त करण्यात आल्यावर समितीच्या किंवा प्रशासकाच्या नियंत्रणांबाहेरच्या कोणत्याही कारणास्तव, नवीन समितीची रचना

करण्यात आली नाही किंवा तसे करणे शक्य होत नसेल तर समितीचा किंवा यथास्थिति, प्रशासकाचा पदावधी नवीन समितीची रीतसर रचना करण्यात येईपर्यंत वाढविण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल :

" परंतु आणखी असे की, कोणत्याही परिस्थितीत सहकारी पत संरचना संस्थेच्या समितीचा किंवा प्रशासकाचा वाढविण्यात आलेला हा कालावधी, ती समिती बरखास्त झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांपेक्षा अधिक असणार नाही." ;

(५) ज्या कालावधीत संस्थेचे कामकाज पोट-कलम (१) अन्वये नेमण्यात आलेल्या समितीतर्फे किंवा प्रशासकातर्फे चालविण्यात येत असेल, त्या कालावधीत त्या समितीने किंवा प्रशासकाने केलेल्या किंवा केली असल्याचे अभिप्रेत असलेल्या सर्व कृती या नवीन समितीवर बंधनकारक असतील.

आबंधने पार पाडण्यास फर्मविण्याचा निबंधकाचा अधिकार.

७९. (१) निबंधकास, कोणत्याही संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास, संस्थेला मिळालेल्या आणि तिने खर्च केलेल्या सर्व रकमा आणि ज्या बाबीसंबंधी रकमा मिळतील आणि खर्च होतील, अशा बाबी, संस्थेने केलेल्या मालाची सर्व विक्री व खरेदी आणि संस्थेची मत्ता आणि दायित्वे याबाबत हिशोबांची योग्य पुस्तके ठेवण्याबद्दल आणि निबंधकास वेळोवेळी आवश्यक वाटतील, अशी विवरणपत्रे व विवरणे प्रस्तुत करण्याबद्दल आणि असे अभिलेख सादर करण्याबद्दल निदेश देता येईल आणि संस्थेच्या अधिका-यावर किंवा अधिका-यांवर त्यांच्या आदेशाचे त्यात विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत पालन करणे, बंधनकारक राहील.

(२) या अधिनियमान्वये, नियमान्वये किंवा उपविधिन्वये कोणत्याही संस्थेस कोणतीही कारवाइ करण्यास किंवा पूर्वगामी पोट-कलमान्वये दिलेल्या आदेशाचे पालन करण्यास फर्माविण्यात आले असेल आणि अशी कारवाई,—

(क) या अधिनियमात, नियमात किंवा यथास्थिति, उपविधीत किंवा आदेशात तरतूद केलेल्या अवधीत, किंवा

(ख) अशा कोणत्याही मुदतीची तरतूद करण्यात आली नसेल, त्याबाबतीत करावयाच्या कारवाईचे स्वरूप आणि तिची व्याप्ती विचारात घेऊन, निबंधक लेखी नोटिशीद्वारे विनिर्दिष्ट करील त्या अवधीत करण्यात आली नसेल तर, निबंधकास स्वतः किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीमार्फत संस्थेच्या खर्चाने अशी कारवाई करता येईल आणि असा खर्च जणू ती जमीन महसूलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे संस्थेकडून वसुलीयोग्य असेल.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये निबंधक कारवाई करील, त्याबाबतीत त्यास, त्याच्या मते या अधिनियमांच्या नियमाच्या किंवा उपविधीच्या किंवा, पोट-कलम (१) अन्वये दिलेल्या आदेशाचे पालन न करण्यास संस्थेचा जो अधिकारी किंवा संस्थेचे जे अधिकारी जबाबदार असतील त्यात किंवा त्यांना बोलाविता येईल आणि अशा अधिका-यास किंवा अधिका-यांना आपली बाजू मांडण्याची संधी देण्यात आल्यावर कारवाई करण्यात त्याने किंवा त्यांनी कसूर केल्यामुळे संस्थेने राज्य शासनास, दिलेला किंवा द्यावयाचा खर्च संस्थेस देण्याबद्दल आणि निबंधकाच्या निदेशाचे पालन करण्यात येईपर्यंत प्रत्येक दिवसासाठी निबंधकास योग्य वाटेल अशी पंचवीस रुपयांहून अधिक नसेल इतकी रक्कम संस्थेच्या मत्तेत देण्याबद्दल त्यास किंवा त्यांना फर्मविता येईल.

लोकहिताच्या दृष्टीने निदेश देण्याचा शासनाचा अधिकार.

७९अ. (१) आणि (२) * * * * * *

(३) पोट-कलम (१) व (२) अन्वये संस्थेस दिलेले किंवा फेरबदल करून दिलेले निदेश पाळण्यास जबाबदार असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने सबळ कारणाशिवाय किंवा समर्थनाखेरीज त्या निदेशांचे पालन करण्यात कसूर केली आहे, याबद्दल निबंधकाची खात्री झाली असेल, त्या बाबतीत निबंधकास आदेशाद्वारे,—

(अ) ती व्यक्ती संस्थेच्या समितीची सदस्य असल्यास, त्या सदस्यास समितीतून काढून टाकता येईल व तिच्या उर्वरित पदावधीसाठी अन्य कोणत्याही व्यक्तीची समितीचा सदस्य म्हणून नेमणूक करता येईल आणि आदेशाच्या दिनांकापासून सहा वर्षाच्या कालावधीसाठी ती व्यक्ती असा सदस्य होण्यास अनर्ह असल्याचे घोषित करता येईल ;

(ब) ती व्यक्ती संस्थेचा सेवक असल्यास, तिला संस्थेच्या सेवेतून ताबडतोब काढून टाकण्याबद्दल समितीस निदेश देता येईल आणि समितीच्या कोणत्याही सदस्याने किंवा सदस्यांनी कोणत्याही सबळ कारणाशिवाय

किंवा समर्थनाशिवाय या आदेशाचे पालन करण्यात कसूर केल्यास, त्या सदस्यांना काढून टाकून इतर व्यक्तीची सदस्य म्हणून नेमणूक करता येईल आणि वरील खंड (क) मध्ये तरतूद केल्यानुसार कसूर करणा-या सदस्यांना अनर्ह ठरविता येईल.

परंतु, या पोट-कलमान्वये कोणताही आदेश काढण्यापूर्वी, निबंधक संबंधित व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी देईल आणि ज्या संधीय संस्थेशी ती संस्था संलग्न असेल तिच्याशी विचारविनिमय करील.

निबंधकाकडून या कलमान्वये देण्यात आलेला कोणताही आदेश अंतिम असेल.

७९अ. * * * * * *

एखाद्या सदस्याने आपल्या शेतकी उत्पादनाचा संस्करण संस्थेस पुरवठा करण्यात कसूर केल्यास त्या सदस्यास काढून टाकण्याचा निबंधकाचा अधिकार.

७९ब. (१) एखाद्या संस्करण संस्थेचा कोणताही उत्पादक-सदस्य संस्थेच्या उप विधीच्या तरतुदीस अनुसरून आपल्या शेतकी उत्पादनाचा संस्थेस पुरवठा करण्यात कसूर करील, त्याबाबतीत निबंधकास संस्थेने तक्रार केल्यावर किंवा स्वाधिकारे, सदस्यांच्या नावे नोटीस काढता येईल व त्याला अशा कसुरीबद्दल संस्थेच्या सदस्यत्वामधून का काढण्यात येऊ नये. याबद्दलचे कारण तीत विनिर्दिष्ट येईल करण्यात अशा कालावधीत दाखवण्यास सांगता येईल.

(२) त्यास योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर आणि सदस्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात आल्यानंतर, जर निबंधकाची अशी खात्री होईल की, सदस्याने कोणत्याही सबळ कारणाशिवाय किंवा समर्थनाशिवाय उप विधीच्या तरतुदींनुसार संस्थेस आपल्या शेतकी उत्पादनाचा पुरवठा करण्यात कसूर केली आहे, तर त्यास आदेशाद्वारे तो विनिर्दिष्ट करील अशा दिनांकापासून संस्थेचा सदस्य म्हणून संबंधित व्यक्तीस काढून टाकता येईल आणि लागोलाग ती व्यक्ती त्या दिनांकास किंवा त्या दिनांकापासून संस्थेचा सदस्य असण्याचे बंद होईल. या कलमान्वये निबंधकाने दिलेला कोणताही आदेश अंतिम असेल.

८०. * * * * * *

प्रकरण आठ

लेखापरीक्षा, चौकशी, निरीक्षण आणि पर्यवेक्षण

लेखापरीक्षा.

८१. (१)(**अ**) ज्या ज्या संस्थेला राज्य शासन किंवा शासकीय उपक्रम यांच्याकडून वेळोवेळी देण्यात आलेल्या हमीसह वित्त सहाय्य देण्यात आले असेल, आणि शिखर संस्था, राज्य व जिल्हास्तरावरील संधीय संस्था, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका, सहकारी साखर कारखाने, नागरी सहकारी बँका, सहाकारी सूत गिरण्या, जिल्हा आणि तालुका सहकारी विक्री व खरेदी संघटना आणि राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे वेळोवेळी विनिर्दिष्ट करील अशी कोणतीही संस्था किंवा संस्थावर्ग यांच्या बाबतीत निबंधक, प्रत्येक सहकारी वर्षात निदान एकदा हिशेबांची लेखापरीक्षा करील किंवा याबाबतीत त्याने लेखी दिलेल्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तींद्वारे ती करवून घेईल.

परंतु, असे की, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक आणि राज्य सहकारी बँक यांची लेखापरीक्षा, राष्ट्रीय बँकेने मान्यता दिलेल्या सनदी लेखापालाकडून करण्यात येईल.

(ब) खंड (अ) मध्ये निर्दिष्ट करण्यात आलेल्या संस्थाहून अन्य संस्था, प्रत्येक सहकारी वर्षात निदान एकदा निबंधकाने ठेवलेल्या लेखापरीक्षक नामिकेतील लेखापरीक्षकाद्वारे किंवा " इन्स्टिट्युट ऑफ चार्टड अकाऊंटस ऑफ इंडिया " या संस्थेने दिलेले सहकार लेखापरीक्षा प्रमाणपत्र धारण करणा-या एखाद्या सनदी लेखापालाद्वारे आपल्या हिशेबाची लेखापरीक्षा करण्याची तजवीज करतील :

परंतु, निबंधक कारणे लेखी नमूद करून त्या कारणास्तव अशा कोणत्याही संस्थेची कोणत्याही वर्षीच्या लेख्याची कोणत्याही वेळी लेखापरीक्षा करू शकेल किंवा करवून घेऊ शकेल.

परंतु आणखी असे की, प्राथमिक सहकारी कृषि पतसंस्था, प्रत्येक सहकारी वर्षात निदान एकदा तरी, निबंधकाने ठेवलेल्या लेखापरीक्षक नामिकेतील लेखापरीक्षकाद्वारे ; किंवा भारतीय सनदी लेखापाल संस्थेने दिलेले सहकारी संस्था लेखापरीक्षा प्रमाणपत्र धारण करणा-या एखाद्या सनदी लेखापालाद्वारे आपल्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्याची

व्यवस्था करील. जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक आणि राज्य सहकारी बँक, प्रत्येक सहकारी वर्षात निदान एकदा तरी, राष्ट्रीय बँकेने मान्यता दिलेल्या लेखापरीक्षकांच्या नामिकेतील एखाद्या सनदी लेखापालाकडून आपल्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्याची व्यवस्था करील.

(२) पोट-कलम (१) खालील लेखापरीक्षेत खालील बाबींची, तपासणी किंवा पडताळणी या गोष्टी अंतर्भूत असतील त्या अशा,—

(एक) कोणतीही ऋणे असल्यास, त्यांच्या बराच काळ थकलेल्या रकमा ;

(दोन) रोख शिल्लक व कर्जरोखे आणि संस्थेच्या मत्ता व दायित्वे यांचे मूल्यांकन ;

(२) पोट-कलम (१) खालील लेखापरीक्षेत खालील बाबींची, तपासणी किंवा पडताळणी या गोष्टी अंतर्भूत असतील त्या अशा,—

(एक) कोणतीही ऋणे असल्यास, त्यांच्या बराच काळ थकलेल्या रकमा ;

(दोन) रोख शिल्लक व कर्जरोखे आणि संस्थेच्या मत्ता व दायित्वे यांचे मूल्यांकन ;

(तीन) प्रतिभूतींच्या आधारे संस्थेने दिलेले कर्ज व आगाऊ रकमा आणि घेतलेली ऋणे योग्य प्रकारे प्रतिभूत करण्यात आलेली आहेत किंवा कसे आणि अशा त-हेने दिलेली कर्जे किंवा आगाऊ रकमा किंवा घेतलेली ऋणे ज्या अटीवर देण्यात वा घेण्यात आली असतील, त्या अटी संस्थेला व तिच्या सदस्यांच्या हितसंबंधांना बाधक ठरणा-या आहेत किंवा कसे ;

(चार) केवळ पुस्तक नोंदीद्वारे संस्थेकडून केले जाणारे व्यवहार संस्थेच्या हितसंबंधाला बाधक ठरणारे आहेत किंवा कसे ;

(पाच) संस्थेने दिलेली कर्जे व आगाऊ रकमा ठेवी म्हणून दाखविण्यात आल्या आहेत काय ;

(सहा) वैयक्तिक खर्च महसूली लेख्यावर भारित करण्यात आला आहे काय ;

(सात) आपल्या उद्दिष्टांच्या पुर:सरणार्थ संस्थेला काही खर्च आला आहे काय ;

(आठ) शासन किंवा शासकीय उपक्रम अथवा वित्त संस्था यांनी संस्थेला ज्या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी सहाय्य दिले असेल, त्यांच्यासाठीच त्या सहाय्यांचा योग्यप्रकारे वापर संस्थेने केला आहे काय ;

(नऊ) संस्था सदस्यांबाबतची आपली उद्दिष्टे व आबंधने योग्यप्रकारे पार पाडत आहे किंवा कसे.

(२अ) राज्य शासनाच्या मते सुयोग्य व्यापारी तत्वे किंवा योग्य वाणिज्यिक प्रथा यांना अनुसरून कोणत्याही संस्थेचे किंवा संस्था वर्गाचे व्यवस्थापन होण्याची खात्रीशीर तजवीज करण्यासाठी सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने तसे आवश्यक असल्यास राज्य शासन आदेशाद्वारे, अशी संस्था किंवा असा संस्थावर्ग, राज्य शासन वेळोवेळी निश्चित करील अशा नमुन्यात लेखे तयार करील व ठेवील आणि त्या आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा संस्थेची किंवा संस्थावर्गाची परिव्यय लेखापरीक्षा किंवा कार्य लेखापरीक्षा किंवा दोन्ही परीक्षा करण्यात याव्यात असा निर्देश देऊ शकेल.

(२ब) पोट-कलम (२अ) खाली कोणताही आदेश काढण्यात आला असेल त्याबाबतीत, निबंधक अशा संस्थेची किंवा संस्थावर्गाची लेखापरीक्षा, परिव्यय आणि कार्य लेखापाल अधिनियम, १९५९ च्या कलम ३ खाली स्थापन करण्यात आलेल्या भारतीय परिव्यय आणि कार्य लेखापाल संस्थेचा जो सदस्य असेल अशा परिव्यय लेखापालांद्वारे करवून घेईल.

(३) (अ) निबंधकास किंवा प्राधिकृत व्यक्तीस, लेखापरीक्षेच्या प्रयोजनासाठी संस्थेच्या मालकीची किंवा संस्थेच्या अभिरक्षेत असतील अशी पुस्तके, लेखा, दस्तऐवज, कागदपत्रे, रोखे, रोख रक्कम किंवा इतर मालमत्ता ही सर्व वेळी पहायला मिळतील आणि त्यास, अशी कोणतीही पुस्तके, लेखे, दस्तऐवज, कागदपत्र, रोखे, रोख रक्कम किंवा इतर मालमत्ता ही ज्या व्यक्तीच्या ताब्यात असेल किंवा त्यांच्या अभिरक्षेबद्दल जी व्यक्ती जबाबदार असेल, त्या कोणत्याही व्यक्तीस, संस्थेच्या मुख्यालयाच्या किंवा तिच्या कोणत्याही शाखेच्या कोणत्याही जागी ती प्रस्तुत करण्याकरिता बोलाविता येईल.

(ब) संस्थेची किंवा संस्थांची पुस्तके, अभिलेख, लेखे आणि अशी इतर कागदपत्रे यांची तपासणी करण्यासाठी व रोख रकमेची पडताळणी करण्यासाठी वायुवेगी पथक पाठवण्यास निबंधक सक्षम असेल. पुढील कार्यवाही करणे आवश्यक झाल्यास त्या प्रयोजनास्तव वायुवेगी पथकाचा अहवाल हा लेखापरीक्षेचा अहवाल आहे असे मानण्यात येईल.

(क) निबंधकाला किंवा याबाबतीत त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीला कोणत्याही संस्थेच्या लेख्यांची चाचणी लेखापरीक्षा करता येईल किंवा करवून घेता येईल. या चाचणी लेखापरीक्षेत विहित करण्यात येतील अशा बाबींच्या तपासणीचा समावेश असेल.

(४) ते (५अ) * * * * * *

(५ब) लेखापरीक्षक त्याने तपासलेल्या लेख्यांवर आणि ज्या दिनांकास व ज्या कालावधीपर्यंत लेखापरीक्षा करण्यात आलेली आहे. त्या दिनांकास व त्या कालावधीपर्यंत असलेल्या स्थितीप्रमाणे ताळेबंद आणि नफा-तोटा पत्रक यावर निबंधकाने विनिर्दिष्ट केलेल्या स्वरूपातील लेखापरीक्षाविषयक ज्ञापनावर रितसर सही करून संस्थेला आणि निबंधकाला सादर करील आणि त्याच्या मते व त्याच्या अद्ययावत माहितीप्रमाणे आणि त्याला संस्थेने दिलेल्या खुलाशानुसार, उक्त लेख्यावरून, अधिनियमांद्वारे किंवा त्याखालील आवश्यक केलेली सर्व माहिती मिळते काय आणि संस्थेच्या वित्तीय व्यवहाराबाबत यथातथ्य व स्वच्छ दृष्टीकोन होता किंवा कसे, याबाबत निवेदन करील.

(६) आणि (७) * * * * * *

८२. लगतपूर्ववर्ती कलमान्वये केलेल्या लेखापरीक्षेवरून संस्थेच्या कामकाजात कोणतेही दोष असल्याचे उघडकीस आले तर, संस्थेने, लेखापरीक्षेच्या अहवालाच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत लेखापरीक्षकाने निदर्शनास आणलेले दोष किंवा नियमबाह्यता याबाबत निबंधकाकडे स्पष्टीकरण देईल आणि दोष दुरुस्त करण्यासाठी किंवा नियमबाह्यता दूर करण्यासाठी उपाययोजना करील आणि त्यावर तिने केलेली कार्यवाही निबंधकाला कळवील. तसेच निबंधकास आदेशाद्वारे असे दोष सुधारणासाठी अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी उपाययोजना त्यात विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीच्या आत करण्याविषयी अशा संस्थेस किंवा तिच्या पदाधिका-यास निदेश देता येईल. संबंधित संस्था ही एखाद्या संघीय संस्थेची सदस्य असेल त्याबाबतीत, असा आदेश अशा संघीय संस्थेशी विचारविनिमय केल्यानंतर देण्यात येईल.

लेख्यातील दोषांची दुरुस्ती.

८३. (१) निबंधकास, वैयक्तिकरीत्या किंवा त्याने यथोचितरीत्या लेखी प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीद्वारे एखाद्या संस्थेची रचना, तिचे कामकाज व तिची आर्थिक स्थिती याची चौकशी स्वतः होऊन करता येईल आणि संस्थेच्या एक-तृतीयांश सदस्यांनी तसा अर्ज केल्यावर, तो वरील पद्धतीनुसार अशी चौकशी करील.

निबंधकाने चौकशी करणे.

(२) * * * * * *

(३)(क) ज्या संस्थेच्या संबंधास चौकशी करण्यात येत असेल. अशा संस्थेचे सर्व अधिकारी सदस्य आणि माजी सदस्य आणि चौकशी करणा-या अधिका-यांच्या मते संस्थेबाबत माहिती पुस्तके आणि कागदपत्रे ज्या व्यक्तींच्या ताब्यात आहेत, अशा इतर कोणत्याही व्यक्ती आपल्याजवळ असेल अशी कोणतीही माहिती ती माहिती पुरवतील आणि त्यांच्या अभिरक्षेत किंवा अधिकाराखाली असतील अशी संस्थेबाबतची सर्व पुस्तके आमि कागदपत्रे प्रस्तुत करतील, आणि अन्यप्रकारे चौकशीसंबंधी त्यांना वाजवीरित्या देता येईल असे सर्व सहाय्य चौकशी करणा-या अधिका-यास देतील.

(ख) जर अशी कोणतीही व्यक्ती, जी पुस्तके आणि कागदपत्रे खंड (क) अन्वये प्रस्तुत करणे, तिचे कर्तव्य असेल, अशी कोणतीही पुस्तेक किंवा कागदपत्रे, निबंधकाकडे किंवा पोट-कलम (१) अन्वये त्याने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडे प्रस्तुत करण्यास किंवा निबंधकाने किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने उप खंड (क) अनुसार तिला विचारलेल्या कोणत्याही प्रश्नांचे उत्तर देण्यास नकार देईल तर, निबंधकास किंवा निबंधकाने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीस पुस्तके व कागदपत्रे प्रस्तुत करण्यास व उत्तर देण्यास तिने नकार दिला आहे, असे प्रमाणित करता येईल आणि बचावासाठी तिने दिलेले कोणतेही निवेदन ऐकून घेतल्यानंतर निबंधकास, कसूर करणा-यास पाचशे रुपयांहून अधिक नसेल इतक्या दंडाची शिक्षा देता येईल. या कलमान्वये दंड म्हणून लादलेली कोणतीही

रक्कम निबंधकाने किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने, अधिकारिता असणा-या दंडाधिका-यांकडे अर्ज केल्यानंतर उक्त दंडाधिका-यांकडून जणूकाही तो त्याने स्वतः बसविलेलाच दंड असल्याप्रमाणे वसूल करण्यायोग्य असेल.

(४) आणि (५) * * * * * *

८४. * * * * * *

चौकशीचा आणि निरीक्षणाचा खर्च.

८५. (१) कलम ८३ अन्वये चौकशी करण्यात येईल त्याबाबतीत किंवा निकटपूर्ववर्ती कलमान्वये निरीक्षण करण्यात येईल तेव्हा, निबंधकास अशा चौकशीचा किंवा निरीक्षणाचा खर्च किंवा त्यास योग्य वाटेल असा त्या खर्चाचा भाग, चौकशीची किंवा निरीक्षणाची मागणी करणारी संस्था, सदस्य किंवा घनको, संस्थेने अधिकारी किंवा माजी अधिकारी आणि संस्थेचे सदस्य किंवा माजी सदस्य किंवा मृत सदस्य यांच्या संपदेमध्ये संविभाजित करता येईल :

परंतु,—

(क) या कलमान्वये खर्च संविभाजित करण्याबाबतचा कोणताही आदेश, अशा आदेशान्वये खर्च देण्याचे दायित्व असलेल्या संस्थेचे किंवा व्यक्तीचे किंवा मृत व्यक्तीच्या कायदेशीर प्रतिनिधींचे म्हणणे ऐकून घेतल्याशिवाय किंवा तिला किंवा त्यांना आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिलेली असल्याशिवाय देता येणार नाही ;

(ख) निबंधकाने असा खर्च ज्या कारणांसाठी संविभाजित केला असेल ती कारणे तो लेखी नमूद करील.

(२) * * * * * *

८६. आणि **८७.** * * * * * *

अपचारी प्रवर्तक वगैरे विरुद्ध नुकसानी आकारण्याचा निबंधकाचा अधिकार.

८८. (१) एखाद्या संस्थेची कलम ८१ अन्वये लेखा परीक्षा किंवा कलम ८३ अन्वये चौकशी किंवा कलम ८४ अन्वये निरीक्षण चालू असताना किंवा त्या संस्थेचे समापन होत असताना किंवा अशा लेखापरीक्षेच्या, चौकशीच्या, निरीक्षणाच्या किंवा समापनाच्या परिणामी लेखापरीक्षकाने किंवा कलम ८३ अन्वये चौकशी करण्यास प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने किंवा कलम ८४ अन्वये पुस्तकांचे निरीक्षण करण्यास प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने किंवा कलम १०५ अन्वये परिसमापकाने दिलेल्या अहवालाच्या आधारे किंवा अन्यथा, संस्थेच्या रचनेत किंवा व्यवस्थापनात जिने कोणताही भाग घेतला होता, अशा कोणत्याही व्यक्तीने किंवा संस्थेच्या कोणत्याही, मृत किंवा माजी किंवा विद्यमान अधिका-याने अशा लेखापरीक्षेच्या किंवा चौकशीच्या, निरीक्षणाच्या किंवा समापनाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापूर्वी पाच वर्षांच्या कालावधीत संस्थेच्या कोणत्याही पैशाचे किंवा मालमत्तेवर अपयोजन केले आहे किंवा त्याने असा पैसा किंवा मालमत्ता ठेवून घेतली आहे किंवा त्याच्या संबंधात, तो उत्तरदायी किंवा जबाबदार झाला आहे किंवा संस्थेच्या बाबतीत कोणतेही अपकार्य किंवा विश्वासघात केल्याबद्दल तो दोषी झाला आहे, याबद्दल निबंधकाची खात्री होईल तर, निबंधकास किंवा त्याबाबत त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीस अशा व्यक्तीविरूद्द किंवा व्यक्तींविरूद्ध आरोप ठेवता येईल आणि संबंधित व्यक्तीस आणि मृत व्यक्तीच्या बाबतीत तिची मालमत्ता ज्याला वारसाने मिळाली असेल, अशा तिच्या प्रतिनिधीस आरोपाबाबत उत्तर देण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, निबंधक किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्ती या कलमानुसार ठरवतील त्या दराने जे व्याज होईल त्या व्याजासह, तो पैसा किंवा ती मालमत्ता किंवा त्या पैशाचा किंवा मालमत्तेचा कोणताही भाग, याची परतफेड करण्यास किंवा तो परत करण्यास किंवा असे अपयोजन केल्याबद्दल, ठेवून घेतल्याबद्दल, अपकार्याबद्दल किंवा विश्वासघात केल्याबद्दल भरपाई म्हणून निबंधक किंवा अशी व्यक्ती ठरवील, ती रक्कम संस्थेच्या मत्तेत भरण्याविषयी आदेश देता येईल.

(२) आणि (३) * * * * * *

८८अ. * * * * * *

८९. * * * * * *

८९अ. (१) (अ) अधिनियम, नियम आणि संस्थेचे उपविधी यांच्या तरतुदींचे संस्था योग्य रीतीने अनुपालन करीत आहे ; संस्थेच्या कामकाजाचे निरीक्षण करण्याचा अधिकार.

(ब) अभिलेख आणि लेखापुस्तक योग्य नमुन्यात ठेवलेली आहेत ;

(क) संस्थेचा कारभार सुयोग्य व्यापारी तत्त्वानुसार चालवला जात आहे ;

(ड) संस्था सहकारी तत्वाचे आणि या अधिनियमांच्या तरतुदी आणि त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम या अनुसार राज्य शासनाने दिलेल्या निदेशक तत्वांचे आणि निदेशाचे अनुपालन करीत आहे :

याची खात्री करून घेण्यासाठी निबंधक संस्थेच्या कामकाजाचे निरीक्षण करण्यास सक्षम असेल ;

परंतु, कलम ७३छ खाली विनिर्दिष्ट केलेल्या संस्थेचे निरीक्षण करण्याचे काम, निबंधक किंवा त्याने याबाबतीत प्राधिकृत केलेला उप निबंधक, सहकारी संस्था यांच्यापेक्षा खालच्या दर्जाचा नसेल असा अधिकारी हाती घेईल.

(२) ते (५) * * * * * *

९०. ** ** ** ** **

प्रकरण नऊ

विवाद मिटवणे

९१. (१) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही अंतर्भूत असले तरी संस्थेची रचना, विनिर्दिष्ट संस्थांच्या समित्या किंवा त्यांचे अधिकारी यांहून अन्य समित्यांच्या किंवा त्यांच्या अधिका-यांच्या निवडणुका सर्वसाधारण बैठकीचे संचालन किंवा संस्थेचे व्यवस्थापन किंवा धंदा ह्या संबंधातील कोणताही विवाद, विवादातील दोन्ही पक्षकारांपैकी कोणत्याही पक्षकाराकडून किंवा संस्था ज्या संघीय संस्थेशी संलग्न असेल, त्या संस्थेकडून किंवा संस्थेच्या धनकोकडून सहकारी न्यायालयाकडे विचारांचे निर्देशन करण्यात येईल. मात्र विविदामधील दोन्ही पक्षकार हे खालीलपैकी एक किंवा दुसरे असले पाहिजेत :— विवाद.

(क) संस्था, तिची समिती, पूर्वीची कोणतीही समिती, कोणताही माजी किंवा विद्यमान अधिकारी, कोणताही माजी किंवा विद्यमान अभिकर्ता, कोणताही माजी किंवा विद्यमान कर्मचारी किंवा संस्थेच्या कोणत्याही मृत अधिका-याची किंवा मृत कर्मचा-याची नामनिर्देशित व्यक्ती, वारस किंवा कायदेशीर प्रतिनिधी किंवा संस्थेचा परिसमापक किंवा एखाद्या नोंदणी काढून घेतलेल्या संस्थेचा शासकीय अभिहस्तांकिती ;

(ख) संस्थेचा सदस्य , माजी सदस्य अथवा संस्थेचा सदस्य, माजी सदस्य किंवा मृत सदस्य यांच्यामार्फत दावा सांगणारी व्यक्ती किंवा संस्थेची सदस्य असलेली संस्था, किंवा संस्थेचा सदस्य म्हणून दावा सांगणारी व्यक्ती ;

(ग) कद ४३, ४४ किंवा ४५ अन्वये लादलेले, केलेले किंवा विहित केलेले कोणतेही निर्बंध किंवा विनियम ज्या कोणत्याही व्यवहारासंबंधी असतील ते व्यवहार संस्थेने, संस्थेची सदस्य नसेल अशा ज्या व्यक्तीशी केले असतील, ती व्यक्ती व अशा व्यक्तीमार्फत दावा सांगणारी कोणतीही व्यक्ती ;

(घ) सदस्याचा, माजी सदस्याचा किंवा मृत सदस्याचा जामीनदार किंवा कलम ४५ अन्वये ज्या व्यवहारासंबंधी कोणतेही निर्बंध विहित करण्यात आले असतील ते व्यवहार, संस्थेने संस्थेची सदस्य नसेल, अशा व्यक्तीशी केले असतील, अशा इतर व्यक्तीचा जामीनदार, मग असा जामीनदार किंवा अशी व्यक्ती सदर संस्थेची सदस्य असो वा नसो ;

(ङ) इतर कोणताही संस्था किंवा अशा संस्थेचा परिसमापक किंवा एखाद्या नोंदणी काढून घेतलेल्या संस्थेचा शासकीय अभिहस्तांकिती :

परंतु औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ याच्या कलम २ खंड (ट) मध्ये व्याख्या केलेला एखादा औद्योगिक विवाद किंवा कलम ७३ एक ग खाली अधिसूचित केलेल्या संस्थेहून अन्य कोणत्याही संस्थेचा किंवा कलम ७३ छ अन्वये किंवा त्याखाली विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या एखाद्या संस्थेच्या समितीच्या निवडणुकीचे नामनिर्देशनपत्र फेटाळणे किंवा सदस्यत्वासाठी अर्हता असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचा अर्ज

संस्थेने नाकारणे किंवा कलम १०१ च्या पोट-कलम (१) किंवा (२) अन्वये किंवा कलम १३७ च्या पोट-कलम (१) अन्वये निबंधकांने दिलेल्या प्रमाणपत्रावर नमूद केलेली रक्कम जमीन महसुलाची थकबाकी म्हणून वसूल करण्यासाठी केलेली कोणतीही कार्यवाही किंवा निबंधकाने किंवा त्याला दुय्यम असलेल्या कोणत्याही अधिका-याने किंवा राज्य शासनाने अधिसूचित केलेल्या व ज्याला कलम १५६ च्या पोट-कलम (१) अन्वये निबंधकाने अधिकार प्रदान केलेले आहेत अशा संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याने वसुलीसाठी केलेली कोणतीही कार्यवाही किंवा ज्याच्या विरूद्ध कलम १५२ किंवा १५२ क अन्वये अपील करण्याची आणि अधिनियमाच्या कलम १५४ खालील पुनरिक्षण करण्याची तरतूद केली आहे असे निबंधकाचे कोणतेही आदेश, निर्णय, निवाडा, व कार्यवाही हे या कलमाच्या प्रयोजनार्थ विवाद विषय म्हणून मानण्यात येणार नाहीत.

(३) ** ** ** ** **

९१अ. ** ** ** ** **

मुदत.

९२. (१) मुदत अधिनियम, १९६३ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, परंतु या अधिनियमात केलेल्या विनिर्दिष्ट तरतुदींच्या अधीन राहून निकटपूर्ववर्ती कलमान्वये सहकारी न्यायालयाकडे निर्देशित केलेल्या विवादांच्या बाबतीतील मुदतमर्यादा,–

(अ) जेव्हा विवाद हा संस्थेस तिच्या सदस्यांकडून व्याजासह येणे असलेल्या कोणत्याही रकमेच्या वसुलीसंबंधातील असेल तेंव्हा ज्या दिनांकास असा सदस्य मरण पावला असेल किंवा संस्थेचा सदस्य असण्याचे बंद झाला असेल, त्या दिनांकापासून संगणित करण्यात येईल ;

(ब) जेव्हा संस्था किंवा तिची समिती आणि कोणतीही माजी समिती, कोणताही माजी अथवा विद्यमान अधिकारी, किंवा माजी अथवा विद्यमान अभिकर्ता किंवा माजी अथवा विद्यमान नोकर किंवा संस्थेचा मृत अधिकारी, मृत अभिकर्ता किंवा मृत नोकर याची नामनिर्देशित व्यक्ती, वारस किंवा कायदेशीर प्रतिनिधी किंवा सदस्य किंवा माजी सदस्य किंवा मृत सदस्यांची न्यायनिर्देशित व्यक्ती, वारस किंवा कायदेशीर प्रतिनिधी या मधील विवाद. आणि जेव्हा तो विवाद, त्या मधील कोणत्याही पक्षकाराच्या कोणत्याही कृतीच्या किंवा अकृतीच्या संबंधातील असेल तेंव्हा ज्या संबंधात विवाद उद्‌भवला असेल ती कृती किंवा अकृती ज्या दिनांकाला घडली असेल त्या दिनांकापासून सहा वर्षे राहील ;

(क) कलम १०२ अन्वये ज्या संस्थेचे समापन करण्याबद्दल आदेश देण्यात आला असेल किंवा ज्याच्या संबंधात ७७अ किंवा ७८ अन्वये नामनिर्देशित समिती किंवा प्रशासक नेमण्यात आला असेल त्या संस्थेची रचना, व्यवस्थापन किंवा कामकाज या संबंधातील कोणत्याही गोष्टीबाबत विवाद असेल तेव्हा, कलम १०२ किंवा यथास्थिति, कलम ७७ क किंवा ७८ अन्वये ज्या दिनांकास आदेश देण्यात आला असेल त्या दिनांकापासून सहा वर्षे असेल ;

(ड) जेव्हा असा विवाद संस्थेच्या एखाद्या समितीच्या किंवा अधिका-याच्या निवडणुकीबाबतीत असेल तेव्हा निवडणुकीचा निकाल जाहीर करण्यात आल्याच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांची असेल.

(२) आणि (३) ** ** ** **

९३. ** ** ** ** **

विवादाची तडजोड करण्याची कार्यरिती आणि सहकारी न्यायालयाचे अधिकार.

९४. (१) ते (३) ** ** ** **

(३अ) सहकारी न्यायालयाने एखाद्या विवादात कोणत्याही व्यक्तीविरूद्ध एकतर्फी निर्णय दिला असेल अशा कोणत्याही प्रकरणात त्या व्यक्तीला अशा निर्णयाच्या दिनांकापासून ३० दिवसांच्या आत तो रद्द करण्यासाठी न्यायालयाकडे अर्ज करता येईल. विवाद सुनावणीसाठी घेण्यात येऊन त्याची सुनावणी ज्यावेळी करण्यात आली, त्यावेळी त्या व्यक्तीला हजर न राहण्यास पुरेसे कारण होते याबद्दल तिने न्यायालयाची खात्री पटविली तर, न्यायालय त्या व्यक्तीविरूद्धचा निर्णय रद्द करणारा आदेश काढील आणि त्यासाठीचा खर्च, न्यायालयात किंवा अन्यथा भरणा

करण्याबाबत त्याला योग्य वाटणा-या अटी घालील आणि विवादाचा जिच्याशी संबंध येत असेल तेथवर त्या विवादाची सुनावणी व निर्णय करण्यासाठी दिवस निश्चित करील.

(४) ** ** ** ** **

९५. (१) एखादा विवाद कलम ९३ अन्वये किंवा कलम १०५ अन्वये सहकारी न्यायालयाकडे निर्देशित करण्यात आले असेल किंवा कलम ८ अन्वये जिच्याविरूद्ध दोषारोप करण्यात आले असतील अशा व्यक्तीचे म्हणणे निबंधक किंवा त्या कलमान्वये प्राधिकृत केलेली व्यक्ती (या कलमात यापुढे जिचा निर्देश "प्राधिकृत व्यक्ती" असा करण्यात आला आहे) ऐकून घेईल त्याबाबतीत चौकशी केल्यावर किंवा अन्यथा यथास्थिति, सहकारी न्यायालय किंवा निबंधक किंवा प्राधिकृत व्यक्ती यांची अशी खात्री होईल की, अशा विवादातील पक्षकार किंवा कलम ८८ अन्वये जिच्याविरूद्धची कार्यवाही प्रलंबित आहे अशी व्यक्ती, कोणत्याही निवाड्याची किंवा कोणत्याही आदेशाची अंमलबाजावणी विफल करण्याच्या, त्यात विलंब लावण्याच्या किंवा त्यात अडथळे आणण्याच्या हेतूने,—

निवाड्यापूर्वीची किंवा आदेशापूर्वीची जप्ती आणि अंतर्वादिक आदेश.

(अ) आपल्या संपूर्ण मालमत्तेची किंवा तिच्या कोणत्याही भागाची विल्हेवाट लावण्याच्या बेतात आहे, अथवा

(ब) सहकारी न्यायालयाच्या वा निबंधकाच्या वा प्राधिकृत व्यक्तीच्या अधिकारितेबाहेर आपली संपूर्ण मालमत्ता किंवा तिचा कोणताही भाग हलवण्याच्या बेतात आहे, तर सहकारी न्यायालयास, निबंधकास किंवा यथास्थिति, प्राधिकृत व्यक्तीस अशी मालमत्ता पुरेशी तारण देण्यात न आल्यास सशर्त जप्त करण्याविषयी नोटीस देता येईल आणि अशी जप्ती, जणू ती एखाद्या सक्षम दिवाणी न्यायालयानेच केली असल्याप्रमाणे परिणामक्षम असेल.

(२) ते (४) ** ** ** **

९६. एखादा विवाद लवादाकडे निर्देशित करण्यात येईल तेव्हा, विवादातील पक्षकारांना आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यावर, सहकारी न्यायालय त्या विवादावरील कार्यवाहीच्या संबंधात विवादातील पक्षकारांना कराव्या लागलेल्या खर्चावर व सहकारी न्यायालयाला द्यावयाची फी आणि खर्च याबात निवाडा देऊ शकेल. एखाद्या सदस्याविरूद्ध संस्थेने दाखल केलेल्या पैशाच्या हक्क मागणीच्या बाबतीत निवाड्यात दिलेली रक्कम ही त्यावर व्याजाच्या संविदामान्य दरानुसार उपर्जित होणा-या व्याजाच्या रकमेपेक्षा कमी असणार नाही. मात्र अशा पैशाच्या हक्क मागणीच्या कलम ४४ क मध्ये निर्देशित करण्यात आलेल्या कोणत्याही कर्जाशी संबंध असेल त्याबाबतीत त्या कलमाच्या तरतुदी कलम ४४ क खालील कर्जाच्या रकमांना त्या जशा लागू होतात, तशाच त्या अशा पैशांच्या हक्क मागण्यांना लागू होतील.

सहकारी न्यायालयाचा निर्णय.

९७. पूर्ववर्ती कलमान्वये सहकारी न्यायालयाने दिलेल्या कोणत्याही निर्णयामुळे किंवा कलम ९५ अन्वये सहकारी न्यायालयाने किंवा निबंधकाने किंवा प्राधिकृत व्यक्तीने दिलेल्या कोणत्याही आदेशामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही पक्षकारास अशा निर्णयाच्या किंवा आदेशाच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आत सहकारी अपील न्यायालयाकडे अपील करता येईल.

कलम ९६ खालील निर्णय व कलम ९५ खालील आदेश याविरुद्ध अपील.

९८. कलम २१अ, पोट-कलम (३) अन्वये नोंदणी काढून घेतलेल्या संस्थेच्या शासकीय अभिहस्तांकितीने दिलेला प्रत्येक आदेश किंवा निबंधकाने किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने कलम ८८ खाली किंवा निबंधकाने किंवा सहकारी न्यायालयाने कलम९५ खाली किंवा सहकारी न्यायालयाने कलम ९६ खाली दिलेला प्रत्येक आदेश निकटपूर्वीच्या कलमान्वये अपिलात दिलेला प्रत्येक आदेश, कलम १०५ खाली परिसमापकाने दिलेला प्रत्येक आदेश कलम १०५ खाली दिलेल्या आदेशाविरूद्ध राज्य शासनाने दिलेला प्रत्येक आदेश आणि कलम १५४ खाली पुनरीक्षणात दिलेला प्रत्येक आदेश यांची अंमलबजावणी झाली नाही तर,—

पैसे वसूल कसे करावेत.

(अ) शासकीय अभिहस्तांकितीने किंवा निबंधकाने किंवा सहकारी न्यायालयाने किंवा परिसमापकाने सही करून प्रमाणपत्र दिले असता असा आदेश एखाद्या दिवाणी न्यायालयाचा हुकुमनामा म्हणून समजण्यात येईल आणि अशा न्यायालयाच्या हुकुमनाम्याची अंमलबजावणी ज्या रीतीने करण्यात येते त्याच रीतीने त्याची अंमलबजावणी करण्यात येईल, किंवा

(ब) जमीन महसुलाची थकबाकी वसूल करण्याबाबत त्या त्या वेळी जो कायदा व जे नियम अंमलात असतील त्या कायद्यानुसार व त्या नियमांखाली अशा आदेशाची अंमलबजावणी करण्यात येईल :

परंतु, अशी कोणतीही रक्कम अशा रीतीने वसूल करण्यासाठी करावयाचा कोणताही अर्ज जिल्हाधिकारी करील व त्यासोबत निबंधकाने सही केलेले प्रमाणपत्र जोडील. असा अर्ज आदेशात निश्चित केलल्या दिनांकापासून आणि असा कोणताही दिनांक निश्चित केलेला नसेल तर आदेशाच्या दिनांकापासून १२ वर्षाच्या आत करील.

९९. आणि **१००.** ** ** ** **

विवक्षित सहकारी संस्थेची देय थकबाकी जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करणे.

१०१. (१) कलमे ९१, ९३ आणि ९८ यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, मुंबई कर्जदार शेतकरी सहाय्य अधिनियम, १९४७ यात व्याख्या केल्याप्रमाणे पिकांसाठी वित्त व्यवस्था व हंगामी वित्त व्यवस्था करण्याचे काम हाती घेतलेल्या किंवा अठरा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल आणि पाच वर्षापेक्षा अधिक नसेल, अशा मुदतीमध्ये परतफेड करण्याजोगी, शेतीच्या इतर प्रयोजनांसाठी कर्जे देणा-या साधन संस्थेने आपल्या सदस्यांना पिकांसाठी केलेली वित्त व्यवस्था किंवा हंगामी वित्त व्यवस्था यासाठी किंवा पूर्वोक्तप्रमाणे शेतीच्या इतर प्रयोजनासाठी आगाऊ दिलेल्या कोणत्याही रकमेच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी अर्ज केल्यावर किंवा पीक संरक्षण संस्थेने आपल्या सदस्यांकडून किंवा ज्यांनी सदस्य होण्यास नकार दिला असेल अशा प्रस्तावात समाविष्ट असलेल्या जमिनींच्या मालकाकडून देय असेल अशा प्रारंभिक खर्चाच्या किंवा पीक संरक्षणासाठी आवश्यक असलेल्या सेवा मिळविण्यासाठीच्या कोणत्याही अंशदानाच्या वसुलीसाठी अर्ज केल्यावर किंवा उद्धरण सिंचन सहकारी संस्थेने आपल्या संदस्यांकडून त्यांना पाणी पुरविण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सेवा त्यांनी मिळविल्याबद्दल देय असलेल्या कोणत्याही वर्गणीच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी अर्ज केल्यावर किंवा तालुका किंवा गटपातळीवरील कारागिरांना कर्ज देणा-या किंवा त्यांच्यासाठी रोख पतपुरवठ्याची सोय करणा-या ग्रामीण कारागीर बहुउद्देशीय संस्थेने आपल्या येणे रकमाच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी किंवा सहकारी गृहनिर्माण संस्थेने तिच्या येणे असलेल्या रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी किंवा कर्जे देणा-या एखाद्या सहकारी दुग्ध व्यवसाय संस्थेने तिच्या कोणत्याही सदस्याला दिलेल्या रकमेच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी किंवा एखाद्या नागरी सहकारी बँकेने तिच्या येणे रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी किंवा एखाद्या वेतनधारीच्या सहकारी संस्थेने तिच्या येणे रकमांच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी किंवा एखाद्या सहकारी मत्स्यव्यवसाय संस्थेने तिच्या येणे रकमांच्या वसुलीसाठी किंवा राज्य शासन, वेळोवेळी राजपत्रात अधिसूचित करील अशा कोणत्याही संस्थेने किंवा संस्थावर्गाने अशा प्रकारे अधिसूचित केलेल्या संस्थेच्या किंवा संस्थावर्गाच्या सदस्यांना दिलेल्या कोणत्याही आगाऊ रकमेच्या किंवा त्यांच्याकडून येणे असलेल्या कोणत्याही वर्गणीच्या किंवा अन्य कोणत्याही रकमेच्या, वसुलीसाठी अर्ज केल्यावर आणि संबंधित सहकारी संस्थेने थकबाकीच्या संबंधातील लेख्यांचे विवरणपत्र सादर केल्यावर निबंधकास, विहित करण्यात येईल अशा रीतीने चौकशी केल्यानंतर, थकबाकी म्हणून देय असलेली रक्कम प्रमाणपत्रात नमूद करून त्या रकमेच्या वसुलीसाठी एक प्रमाणपत्र देता येईल. असे प्रमाणपत्र प्राप्त करण्याकरिता करावयाचा अर्ज विहित करण्यात येईल अशा नमुन्यात व अशी कार्यपद्धती अनुसरून करण्यात येईल आणि अशा अर्जासोबत विहित करण्यात येईल अशी फी व दस्तऐवज जोडण्यात येतील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनांसाठी “ इतर शेतकी प्रयोजने ” या शब्दप्रयोगामध्ये दुग्धव्यवसाय, मत्स्यसंवर्धन व कुक्कुटपालन यांचा समावेश होतो.

(२) ** ** ** **

(३) पोट-कलम (१) किंवा (२) अन्वये निबंधकाने दिलेले प्रमाणपत्र अंतिम असेल व ते त्यात देय म्हणून नमूद केलेल्या थकबाकीच्या संबंधात अंतिम आणि निर्णायक पुरावा असेल, आणि ही थकबाकीची रक्कम जमीन महसूल वसूल करण्यासाठी त्या त्या वेळी जो कायदा अंमलात असेल त्यास अनसरून वसूल करण्यायोग्य असेल.

(४) ** ** ** ** **

प्रकरण दहा

परिसमापन

१०२. (१) जर निबंधकास,— समापन.

(अ) कलम ८३ अन्वये चौकशी केल्यावर किंवा कलम ८४ अन्वये निरीक्षण केल्यावर किंवा संस्थेच्या लेख्यांची लेखा परीक्षा करणा-या लेखा परीक्षकांचा अहवाल मिळाल्यावर, किंवा

(ब) त्या प्रयोजनासाठी बोलावलेल्या विशेष सर्वसाधारण बैठकीत उपस्थित असलेल्या संस्थेच्या सदस्यांपैकी तीन चतुर्थांश सदस्यांनी ठराव संमत करून केलेला अर्ज मिळाल्यावर किवा

(ग) ज्या संस्थेने,—

(एक) काम सुरू केलेले नाही, किंवा

(दोन) काम करण्याचे बंद केले आहे, किंवा

(तीन) पाचशे रुपयांपेक्षा अधिक नाही इतक्या किंमतीचे भाग किंवा सदस्यांच्या अनामत रकमा अशा संस्थेच्या ताब्यात आहे, किंवा

(चार) या अधिनियमातील किंवा नियमांतील किंवा उपविधीतील नोंदणी व व्यवस्थापन यांबाबतच्या कोणत्याही शर्तींचे अनुपालन करणे बंद केले आहे ;

अशा संस्थेच्या बाबतीत, स्वतः होऊन संस्थेचे समापन करण्यात येईल, असे निबंधकास वाटत असेल तर त्यास अंतरिम आदेश देऊन अशा संस्थेस समापन करण्यास सांगता येईल.

(२) ** ** ** ** **

१०३. आणि **१०८.** ** ** ** **

१०९. (१) निबंधकाने मुदतवाढ केली नसेल तर, कलम १०३, पोट-कलम (२) खाली ज्यासाठी संस्था हक्कदार असेल किंवा हक्कदार असल्याचे दिसून येईल, ती सर्व मालमत्ता,चीजवस्तू आणि कारवाईयोग्य दावे आणि संस्थेच्या कामकाजाशी संबंधित असलेली पुस्तके, अभिलेख आणि इतर दस्तऐवज परिसमापक आपल्या अभिरक्षेत आणि नियंत्रणाखाली ठेवील त्या दिनांकापासून सहा वर्षांच्या आत वाढ व्यवहार्य होईल तितक्या लवकर संस्थेच्या समापनाची कार्यवाही बंद करण्यात येईल : परिसमापनाची कार्यवाही बंद करणे.

परंतु, निबंधक एकाच वेळी एक वर्षाहून आणि एकूण चार वर्षांहून अधिक होईल इतकी मुदतवाढ मंजूर करणार नाही आणि पूर्वोक्त दिनांकापासून दहा वर्षांची मुदत संपल्यावर लगेच परिसमापनाची कार्यवाही समाप्त झाली आहे, असे समजून तो परिसमापनाची कार्यवाही समाप्त करण्याविषयी आदेश देईल.

स्पष्टीकरण.—महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, १९८५ च्या प्रारंभास जी संस्था समापनाखाली असेल, त्या संस्थेच्या बाबतीतील सहा वर्षांचा कालावधी परिसमापक ज्या दिनांकास उपरोक्तप्रमाणे दावा घेईल किंवा नियंत्रण ठेवील त्या दिनांकापासून सुरू झाल्याचे समजण्यात येईल.

(२) आणि (३) ** ** ** **

११०. ** ** ** ** **

प्रकरण दहा-क

विमा उतरविलेली सहकारी बँक

विमा उतरविलेल्या सहकारी बँकेचे समापन करणे, तिची पुनर्रचना करणे, तिची समिती निष्प्रभावित करणे वगैरे संबंधीचा आदेश भारतीय रिझर्व्ह बँकेची मंजुरी किंवा मागणी या वाचून न देणे.

११० अ. (१) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरीही विमा उतरविलेल्या सहकारी बँकेच्या बाबतीत,—

(एक) बँकेच्या समापनाचा आदेश किंवा तडजोड अथवा व्यवस्था अथवा एकत्रीकरण किंवा (विभागणी अथवा पुनर्रचना धरून) त्यांची पुनर्निर्मिती यासंबंधीची योजना मंजूर करणारा आदेश भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या लेखी पूर्वमंजुरीने करता येईल ;

(दोन) ठेव विमा महामंडळ अधिनियम, १९६१ यांच्या कलम १३ घ मध्ये उल्लेखिलेल्या परिस्थितीत भारतीय रिझर्व्ह बँकेने तसे फर्माविले असेल तर निबंधकांकडून बँकेच्या समापनाचा आदेश देण्यात येईल ;

(तीन) लोकहितासाठी किंवा ठेवीदारांच्या हितसंबंधास हानिकारक असेल अशा रीतीने बँकेचा कारभार चालविला जाण्यास प्रतिबंध करण्यासाठी किंवा बँकेचे समुचित व्यवस्थापन सुनिश्चत करण्यासाठी भारतीय रिझर्व्ह बँकेने तसे फर्मावविले असेल तर निबंधकांकडून समिती निष्प्रभावित करण्यासाठी (काढून टाकण्यासाठी) व भारतीय रिझर्व्ह बँक वेळोवेळी विनिर्दिष्ट करील अशा एकूण पाच वर्षापेक्षा अधिक नसलेल्या मुदतीसाठी किंवा मुदतींसाठी तिच्याऐवजी प्रशासकाची नेमणूक करण्याचा आदेश देण्यात येईल आणि अशा रीतीने नेमलेला प्रशासक, त्याचा पदावधी संपल्यानंतर नवीन समितीच्या पहिल्या बैठकीच्या दिनांकाच्या लगतपूर्वीच्या दिवसापर्यंत त्या पदावर काम करण्याचे चालू ठेवील ;

(चार) भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या पूर्वमंजुरीने किंवा तिच्या मगणीवरून दिलेला बँकेच्या समापनाचा आदेश किंवा तडजोड अथवा व्यवस्था अथवा एकत्रीकरण किवा (विभागणी किंवा पुनर्रचना धरून) पुनर्निर्मिती, यासंबंधी योजना मंजूर करणारा आदेश किंवा समिती निष्प्रभावित करण्याचा (काढून टाकण्याचा व तिच्या ऐवजी प्रशासकाची नेमणूक करणारा आदेश कोणत्याही रीतीने हरकत घेतली जाण्यास पात्र ठरणार नाही,) आणि ;

(पाच) परिसमापक किंवा विमा उतरविलेली सहकारी बँक किंवा यथास्थिति, हस्तांतरिती बँक ही, ठेव विमा महामंडळ अधिनियम, १९६१ याच्या कलम २१ मध्ये निर्दिष्ट करण्यात येईल अशा परिस्थितीत, अशा मर्यादेपर्यंत व अशा रीतीने त्या अधिनियमाखाली प्रस्थापित केलेल्या ठेव विमा महामंडळाला अधिदान करण्यास बांधलेली असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमात,—

(अ) " विमा उतरविलेली सहकारी बँक " या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, ठेव विमा महामंडळ अधिनियम, १९६१ च्या तरतुदीखाली जी विमा उतरविलेली बँक असेल ती संस्था ;

(ब) " हस्तांतरित बँक " या शब्दप्रयोगास त्या अधिनियमामध्ये नेमून दिलेला तोच अर्थ असेल.

२. ** ** ** ** **

प्रकरण अकरा

कृषि आणि ग्रामीण विकास बँका

१११. ** ** ** ** **

राज्य व इतर सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक.

११२. (१) महाराष्ट्र राज्यासाठी एक राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक असेल. राज्य शासनास लोकहिताच्या दृष्टीने किंवा सहकारी चळवळीच्या हिताच्या दृष्टीने आवश्यक वाटल्यास एक किंवा अधिक जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक असू शकतील. परंतु या पोट-कलमातील कोणत्याही मजकुरामुळे कोणत्याही जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक प्रस्थापित करणे किंवा त्या चालू ठेवणे भाग आहे असे समजण्यात येणार नाही.

(२) आणि (३) ** ** ** **

११२अ. (१) या अधिनियमात किंवा त्याखाली करण्यात आलेल्या नियमांत किंवा राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या उपविधींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी— जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक, तिची रचना, प्रतिनिधींचा पदावधी, नैमित्तिक रिकाम्या जागा, अशा समितीचे अधिकार इत्यादी.

(अ) ** ** **

(ब) प्रत्येक जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँक ही पुढील सदस्यांची मिळून बनलेली असेल, जसे—

(एक) जिल्ह्यातील प्रत्येक तालुक्यामधून प्रत्येकी एक याप्रमाणे निवडून द्यावयाचे प्रतिनिधी ;

(एक-अ) जिल्ह्यामधून निवडून देण्यात येतील असे, अनुसुचित जातीतील किंवा अनुसूचित जमातीतील व्यक्तींमधून एक सदस्य आणि दुर्बल घटकातील व्यक्तींमधून एक सदस्य याप्रमाणे दोन सदस्य ;

(दोन) संबंधित जिल्ह्याचा जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था-पदसिद्ध ;

(तीन) संबंधित विभागाचा राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण उद्देशीय विकास बँकेचा विभागीय अधिकारी-पदसिद्ध ;

(चार) संबंधित जिल्हाचा राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण उद्देशीय विकास बँकेचा शाखा व्यवस्थापक-पदसिद्ध ; तो जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण उद्देशीय विकास बँकेचा सचिव म्हणून देखील काम करील.

परंतु, जिल्ह्यामध्ये सातपेक्षा अधिक तालुके असतील व महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, १९९३ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापूर्वी, उप-खंड (एक) ज्या स्वरुपात अस्तित्वात होता त्या स्वरुपातील त्या उपखंडाद्वारे तरतूद केल्याप्रमाणे, जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेवर सात प्रतिनिधी निवडून देण्यासाठी घ्यावयाच्या निवडणुका, अगोदरच घेण्यात आलेल्या असतील त्या बाबतीत, राज्य शासन अशा प्रतिनिधींची एकूण संख्या अशा जिल्ह्यातील तालुक्यांच्या संख्येइतकी करण्यासाठी, जेथून कोणतेही प्रतिनिधी निवडून देण्यात आलेले नसतील अशा तालुक्यांमधून आवश्यक असेल त्याप्रमाणे अशा समितीवर नामनिर्देशित करील :

परंतु आणखी असे की, पूर्वोक्तानुसार निवडणूक घेतल्यानंतर, उप-खंड (एक-क) त्यावेळी ज्या स्वरूपात अस्तित्वात होता त्या स्वरुपातील त्या उप-खंडान्वये निबंधकाने नामनिर्देशित करावयाचे दोन सदस्य तोपर्यंत निबंधकाने नामनिर्देशित केलेले नसतील तर निबंधक असे दोन सदस्य नामनिर्देशित करील ;

परंतु आणखी असेही की, अशा सर्व नामनिर्देशित सदस्यांच्या पदावधीची मर्यादा अशा प्रकारे निवडून देण्यात आलेल्या अशा सात प्रतिनिधीच्या पदावधी इतकीच असेल :

परंतु तसेच, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, १९९३ याच्या प्रारंभानंतर घेण्यात आलेल्या कोणत्याही निवडणुकीच्या वेळी जिल्ह्यातल्या राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेचा अनुसूचित जातीमधील किंवा अनुसुचित जमातीमधील किंवा, यथास्थिति, दुर्बल गटातील कोणताही सदस्य अशी निवडणूक लढण्यास पात्र असेल ;

स्पष्टीकरण.—–उप-खंड (एक-अ) च्या प्रयोजनासाठी, खंड (ख) च्या तरतुदी आणि कलम ७३ ख च्या स्पष्टीकरणाच्या खंड (ग) अन्वये काढलेल्या कोणत्याही आदेशाच्या तरतुदी त्याअन्वये निवडून द्यावयाच्या सदस्यांच्या संबंधात लागू होतील ;

(क) खंड (ब) च्या उप-खंड (एक) व (एक-अ) अन्वये निवडून द्यावयाचे प्रतिनिधी व सदस्य हे राज्य कृषि व ग्रामीण विकास बँकेच्या सदस्यांद्वारे प्रत्यक्ष निवडणुकीद्वारे निवडून देण्यात येतील.

(ड) या कलमात अन्यथा तरतूद करण्यात आली असेल तेवढे खेरीज करून प्रतिनिधी आणि सदस्य निवडून देण्यासाठी होणारी प्रत्येक निवडणूक प्रकरण ११ क च्या तरतुदींना अधीन असेल आणि ती त्या प्रकरणान्वये किंवा त्याखाली नेमून देण्यात आलेल्या रीतीने घेण्यात येईल :

परंतु, त्या प्रकरणात किंवा त्याखाली करण्यात आलेल्या नियमात आलेला विनिर्दिष्ट संस्थेच्या समितीच्या सदस्याच्या किंवा सदस्यांच्या निवडणुकीबाबतचा एखादा निर्देश हा, खंड (ब) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रतिनिधीच्या किंवा सदस्यांच्या निवडणुकीबाबतचा निर्देश असल्याचे मानण्यात येईल.

(२) ** ** **

(३) प्रतिनिधींच्या आणि पोट-कलम (१) खालील सदस्यांच्या निवडणुकीच्या दिनांकापासून १५ दिवसांच्या आत त्याबाबतीत जिल्हाधिका-याने प्राधिकृत केलेला अधिकारी, सभापतीच्या निवडणुकीकरिता प्रतिनिधींची आणि सदस्यांची पहिली बैठक बोलावील. याप्रमाणे प्राधिकृत करण्यात आलेला अधिकारी अशा बैठकीचा अध्यक्ष राहील, मात्र त्यास मतदान करण्याचा हक्क असणार नाही.

(४) जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेचे पदसिद्ध सदस्य सोडून इतर सदस्यांचा पदावधी पाच वर्षांचा असेल व पोटकलम (३) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या पहिल्या बैठकीच्या दिनांकापासून त्याचा प्रारंभ झाला असल्याचे मानण्यात येईल आणि सभापतीचा पदावधी अशा सदस्यांच्या पदावधीबरोबर समाप्त होईल व त्यांचा पदावधी संपल्यावर त्यांनी आपली अधिकारपदे रिकामी केली असल्याचे मानण्यात येईल.

(५) जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेत निवडून आलेल्या प्रतिनिधींची, सदस्यांची किंवा सभापतींची जागा नैमित्तिकरित्या रिकामी होईल. त्याबाबतीत, मग ती कोणत्याही कारणाने रिकामी झालेली असो, रिकामी झाल्यानंतर शक्य असेल तितक्या लवकर अशी जागा निवडणुकीद्वारे भरण्यात येईल :

परंतु, अशा प्रतिनिधीचा किंवा यथास्थिति, सदस्याचा पदावधी संपण्याच्या दिनांकाच्या चार महिने आधी अशी जागा रिकामी झाली तर निबंधकाने अन्यथा निदेश दिला नसेल तर, अशी रिकामी जागा भरण्यात येणार नाही.

परंतु आणखी असे की, एखादी रिकामी जागा भरण्यासाठी निवडून देण्यात आलेला प्रतिनिधी, सदस्य किंवा सभापती हा ज्याच्या जागी त्याला निवडून देण्यात आले असेल, त्या प्रतिनिधीने सदस्याने, किंवा सभापतीने रिक्त झाले नसते तर किंवा सभापतीने जितक्या काळापर्यंत ते अधिकारपद धारण केले असते, तेवढ्याच काळापर्यंत ते अधिकारपद धारण करील.

(६) ** ** **

(७) कलमे ७३-एक-ड, ७३-अ, ७३-फफ, ७७-अ, ७८, कलम १४६ चे खंड (ज) व (के), कलम १४७ चे खंड (ज) व (के) कलमे १६०-अ व १६०(ब) यांच्या तरतुदी, त्या ज्याप्रमाणे एखाद्या संख्येच्या समितीला लागू होतात त्याचप्रमाणे योग्य त्या फेरफारासह जिल्हा कर्ज समितीला लागू होतील.

११२अअ ** ** **

राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेचे अधिमंडळ व समिती.

११२ ब. (१) या अधिनियमामध्ये किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांमध्ये किंवा राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या उपविधींमध्ये काहीही अंतर्भूत असेल तरी,

(अ) कलम ११२ क चे पोट-कलम (१) च्या खंड (क) व (ड) आणि कलम ११२ क क च्या पोटकलम (१) च्या तरतुदींअनुसार निवडून दिलेले प्रतिनिधी आणि सदस्य मिळून कलम ७२च्या प्रयोजनार्थ राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या सदस्यांचे एक अधिमंडळ तयार होईल.

(ब) राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेची समिती पुढील सदस्यांची मिळून बनलेली असेल :—

(एक) सर्व जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकांचे सभापती ;

(दोन) जिल्हाधिकारी किंवा त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी यांनी बोलाविलेल्या पहिल्या बैठकीमध्ये समितीकडून स्वीकृत करण्यात यावयाचे, राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या सदस्यांमधील,—

(क) अनुसूचित जाती किंवा अनुसूचित जमाती व दुर्बल घटक यांमधून प्रत्येकी एक याप्रमाणे, दोन सदस्य, आणि

(ख) तीन महिला सदस्य,

मात्र जिल्हाधिकारी किंवा असा अधिकारी यांना अशा बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी असताना मतदान करण्याचा हक्क असणार नाही, आणि जर अशा प्रकारे सदस्याला किंवा सदस्यांना स्वीकृत करून घेण्यात समितीने कसूर केली असेल तर, जिल्हाधिकारी किंवा त्याने प्राधिकृत केलेला अधिकारी अशा बैठकीच्या

दिनांकापासून सात दिवसांच्या कालावधीमध्ये अशा कसूरीबाबत निबंधकाला कळवील आणि लोगालाग निबंधक त्यास असे वृत्त मिळाल्यापासून सात दिवसांच्या कालावधीमध्ये स्वीकृत केले जाण्यास पात्र असलेल्या सदस्यांमधून अशा सदस्याची किंवा सदस्यांची समितीवर नेमणूक करील;

स्पष्टीकरण.—या उपखंडाच्या प्रयोजनासाठी कलम ७३ख च्या स्पष्टीकरणामधील खंड (ब) आणि (क) यांच्या तरतुदी आणि खंड (क) अनुसार काढलेले कोणतेही आदेश या खंडाखाली स्वीकृत करावयाच्या किंवा नेमावयाच्या सदस्यांच्याबाबतीत लागू होतील ;

(तीन) महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँकेचा सभापती (किंवा त्याचा प्रतिनिधी)—पदसिद्ध ;

(चार) राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या कर्मचा-यांच्या मान्यताप्राप्त संघाने किंवा संघांनी अशा कर्मचा-यांमधून निवड करावयाचे दोन प्रतिनिधी जिथे मान्यताप्राप्त संघ नसेल किंवा नसतील किंवा जेथे संघच नसेल तेथे कर्मचारी, त्यांच्यामधून प्रतिनिधी निवडतील या अधिनियमाच्या प्रकरण अकरा क मध्ये नमूद केलेल्या रीतीने जिल्हाधिकारी निवडणूक घेईल ;

(पाच) सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य (किंवा त्यांचा प्रतिनिधी)—पदसिद्ध ;

(सहा) ज्याने विशेष कार्य अधिका-याचे किंवा शासनाच्या उपसचिवाच्या पदापेक्षा कमी दर्जाचे नसलेले कोणतेही अन्य पद धारण केलेले असेल असा, राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचा कृषि व सहकार विभागाचा अधिकारी—पदसिद्ध ;

(सात) राज्य सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेच्या व्यवस्थापन संचालक,—पदसिद्ध, तो समितीचा सचिव म्हणूनही काम पाहील.

(२) पोट-कलम (१), खंड (ब), उपखंड (एक) मध्ये निर्देशिलेले सदस्य हे जिल्हा सहकारी कृषी व ग्रामीण बहुउद्देशीय विकास बँकेचे सभापती म्हणून त्यांच्या पदावधी संपण्याच्या दिनांकास, समितीचे सदस्य असण्याचे बंद होईल आणि त्यांनी आपली अधिकारपदे रिकामी केली असल्याचे मानण्यात येईल आणि पोट-कलम (१), खंड (ख) च्या उपखंड (दोन) व (चार) यांमध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांच्या पदावधी हा पोट-कलम (१) च्या खंड (ब) च्या उपखंड (एक) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांच्या पदावधीबरोबरच समाप्त होईल आणि त्याचप्रमाणे त्याचा पदावधी समाप्त होताच ते समितीचे सदस्य असण्याचे बंद होईल आणि त्यांनी आपली अधिकारपदे रिकामी केली असल्याचे मानण्यात येईल.

(३) (अ) समितीचा एक सभापती व एक उप सभापती असेल. जिल्हाधिकारी किंवा त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी, पोट-कलम (१), खंड (ख), उपखंड (दोन) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या दोन सदस्यांना स्वीकृत केल्यानंतर किंवा नेमल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत पोट-कलम (१), खंड (ब), उपखंड (एक) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांमधून सभापतीची आणि उप सभापतीची निवड करण्यासाठी समितीच्या सदस्यांची बैठक बोलावील आणि अशा बैठकीत जिल्हाधिकारी किंवा असा प्राधिकृत अधिकारी अध्यक्षस्थानी राहील, मात्र असा अधिकारी आणि पोट-कलम (१), खंड (ब), उपखंड (तीन), (चार), (पाच), (सहा) आणि (सात) यांमध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांना अशा बैठकीत मतदान करण्याचा हक्क असणार नाही.

(ब) खंड (अ) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरीही, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) अधिनियम, १९८८ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून १५ दिवसांच्या आत, जिल्हाधिकारी किंवा त्याने त्याबाबतीत प्राधिकृत केलेला अधिकारी, उप सभापतीची निवड करण्यासाठी समितीच्या सदस्यांची एक बैठक बोलावील व हा उप सभापती पोट-कलम (१) च्या खंड (ब) च्या उपखंड (एक) मध्ये निर्दिष्ट करण्यात आलेल्या सदस्यांपैकी असेल व जिल्हाधिकारी किंवा असा प्राधिकृत अधिकारी हा त्या बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी असेल, परंतू, असा अध्यक्षस्थानी असलेला अधिकारी व पोट-कलम (१) च्या खंड (ब) चे उपखंड (तीन ते सात) यांमध्ये निर्दिष्ट केलले सदस्य यांना अशा बैठकीत मत देण्याचा अधिकार असणार नाही. अशा रीतीने निवड करण्यात आलेला उप सभापती पोट-कलम (४) च्या तरतुदींना अधीन राहून असा उप सभापती म्हणून पद धारण करील.

स्पष्टीकरण.—या पोटकलमाच्या प्रयोजनांकरिता ''जिल्हाधिकारी'' या शब्दप्रयोगाला कलम १४४क च्या पोट-कलम (२), खंड (अ) मध्ये त्यास जो अर्थ नेमून दिलेला असेल तोच अर्थ असेल.

(४) पोट-कलम (३) च्या तरतुदींना बाध न आणता, जिल्हाधिकारी किंवा त्याबाबतीत त्याने प्राधिकृत केलेला अधिकारी सहकार वर्षाच्या समाप्तीनंतर एक महिन्याच्या आत बोलावील अशा समितीच्या पहिल्या बैठकीमध्ये प्रत्येक वर्षी सभापतीची व उपसभापतीची निवड करण्यात येईल, आणि कोणत्याही कारणामुळे निर्माण झालेली रिकामी जागा भरण्यासाठी सभापती किंवा उपसभापती निवडून देण्यात यावयाचा असेल तर जिल्हाधिकारी किंवा त्याबाबतीत त्याने प्राधिकृत केलेला अधिकारी, रिकामी जागा निर्माण झाल्याच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत समितीची बैठक बोलावील आणि पोट-कलम (३) च्या तरतुदी अशा बैठकींना योग्य त्या फेरबदलांसह लागू असतील.

पोट-कलम (३) किंवा पोट-कलम (४) खाली निवडून देण्यात आलेला सभापती अणि उपसभापती सहकार वर्षाच्या समाप्तीनंतर सभापती अशी उपसभापती यांच्या निवडीसाठी भरणा-या समितीच्या बैठकीच्या दिनांकाच्या लगतपूर्वीच्या दिनांकास सभापती अणि उपसभापती असण्याचे बंद होईल व तो आपले पद रिकामे करील.

(५) कोणत्याही कारणास्तव पोट-कलम (१), खंड (ख), उपखंड (दोन) व (चार) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांची नैमित्तिक रिकामी जागा ही असी रिकामी जागा झाल्यापासून दोन महिन्याच्या आत समितीने सदस्य स्वीकृत करून किंवा यथास्थिती, कर्मचा-यांच्या मान्यताप्राप्त संघटनेने अथवा, अनेक संघटनांनी निवड करून भरण्यात येईल, आणि असे करण्यात समितीने किंवा यथास्थिति, अशा संघटनेने अथवा संघटनांनी कसूर केल्यास निबंधक ती रिकामी जागा नेमणुकीने भरील :

परंतु, अशा सदस्यांचा पदावधी ज्या तारखेस संपत असेल त्याच्या लगतपूर्वीच्या चार महिन्यांत एखादी जागा रिकामी झाल्यास, निबंधकाने अन्यथा निदेश दिलेले नसतील तर ती रिकामी जागा भरण्यात येणार नाही :

परंतू आणखी असे की, एखादी रिकामी जागा भरण्यासाठी स्वीकृत केलेला, निवड करण्यात आलेला किंवा नेमलेला सदस्य हा, ज्याच्या जागी त्यास स्वीकृत करण्यात आले असेल, त्याची निवड करण्यात आली असेल किंवा नेमणूक करण्यात आली असेल त्याची जागा रिकामी झाली नसती तर, त्या सदस्यांनी जितक्या काळापर्यंत ते अधिकारपद धारण केले असते, तेवढ्याच काळापर्यंत ते अधिकारपद धारण करील.

(६) कोणतेही अधिकारपद धारण केल्यामुळे किंवा स्वतः कर्मचारी असल्यामुळे एखादी व्यक्ती समितीचा सदस्य झाल्यास, यथास्थिती, ती त्या अधिकारपदाचा धारक असण्याचे बंद झाल्याबरोबर किंवा असा कर्मचारी असण्याचे बंद झाल्याबरोबर, समितीचा सदस्य असण्याचे बंद होईल.

(७) आणि (८) ** ** **

११३ ते **११४-१क** ** ** **

प्रकरण अकरा - अ

विवक्षित संस्थांच्या समित्यांच्या व अधिका-यांच्या निवडणुका

हे प्रकरण लागू होणे व व्याख्या. **१४४ अ** (१) हे प्रकरण फक्त कलम ७३ छ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रवर्गातील संस्थांच्या समित्यांवरील निवडणुकांस लागू असेल.

(२) संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर, या प्रकरणातील—

(अ) ''जिल्हाधिकारी'' याचा अर्थ, संबंधित संस्थेची नोंदणीकृत कार्यालय ज्या स्थानिक क्षेत्रात स्थित असेल त्या स्थानिक क्षेत्रावर अधिकारिता असणारा जिल्हाधिकारी असा होतो, आणि त्यामध्ये, अपर जिल्हाधिका-याचा आणि या प्रकरणाखालील जिल्हाधिका-यांच्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि त्यांची कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी राज्य शासनाकडून नियुक्ती करण्यात येईल अशा उपजिल्हाधिका-याच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाच्या नसणा-या कोणत्याही अधिका-याचासुद्धा समावेश होतो ;

(ब) ''निवडणूक'' याचा अर्थ, विनिर्दिष्ट संस्थेच्या समितीच्या सदस्यांची किंवा सदस्यांची किंवा अधिका-याची किंवा अधिका-यांची निवडणूक असा होतो;

(क) ''विनिर्दिष्ट संस्था'' याचा अर्थ कलम ७३ छ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रवर्गापैकी कोणत्याही प्रवर्गाची संस्था असा होतो.

१४४ ब. निवृत्त होणा-या सदस्यांच्या किंवा सदस्यांच्या पदाची मुदत ज्या दिनांकास समाप्त होणार असेल त्या दिनांकाच्या पूर्वी शक्य हेईल तेव्हा, प्रत्येक निवडणूक घेण्यात येईल. इतर कोणत्याही कारणास्तव एखादी जागा रिकामी झाली तर तो व्यवहार्य होईल तितक्या लवकर भरण्यात येईल. निवडणुका केव्हा घ्याव्यात.

१४४ क. (१) अन्यथा तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, जिल्हाधिकारी निश्चित करील अशा दिनांकास किंवा दिनांकांस प्रत्येक निवडणूक घेण्यात येईल आणि जिल्हाधिकारी याबाबत नेमील अशा निर्वाचन अधिका-यांकडून व इतर अधिका-यांकडून त्यांच्या नियंत्रणाखाली निवडणुका घेण्यात येतील. निवडणुका पार पाडणे.

(२) एखाद्या संस्थेस कोणत्याही विनिर्दिष्ट संस्थेच्या समितीचा सदस्य म्हणून एकाद्या नामनिर्देशित व्यक्तीस पाठवावयाचे असेल अशा सर्व प्रकरणी, अशा नामनिर्देशित व्यक्तीच्या निवडणुकीचे कामकाज हे नामनिर्देशित व्यक्ती पाठविणा-या संस्थेचे नोंदणीकृत कार्यालय ज्या जिल्ह्यात असेल त्या जिल्ह्याच्या जिल्हाधिका-याच्या नियंत्रणाखाली चालविण्यात येईल.

(३) एखाद्या विनिर्दिष्ट संस्थेच्या उपविधीअन्वये शासनाने नामनिर्देशित केलेली किंवा वित्तव्यवस्था संस्थेने नामनिर्देशित केलेली व्यक्ती संस्थेच्या समितीची सदस्य म्हणून प्राधिकृत करण्यात आली असेल अशा सर्व प्रकरणी, अशा प्रयोजनासाठी कोणतीही निवडणूक घेणे आवश्यक असणार नाही.

(४) प्रत्येक निवडणुकीतील मतदान हे गुप्त मतदान पद्धतीने घेण्यात येईल.

१४४ ड. (१) निवडणुकीसंबंधातील अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि निवडणुकीसंबंधीची कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी नेमलेल्या व्यक्तीचे प्रवास भत्ते, दैनिक भत्ते व इतर परिश्रमिक, तसे असल्यास देणे या गोष्टी धरून, कोणतीही निवडणूक घेण्याचा परिव्यय, संबंधित विनिर्दिष्ट संस्थेकडून करण्यात येईल. निवडणुका घेण्याचा खर्च.

(२) या प्रयोजनार्थ जिल्हाधिका-यास निवडणुका पार पाडण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटेल अशी रक्कम त्यांच्याकडे अनामत ठेवण्याबद्दल विनिर्दिष्ट संस्थेस फर्माविता येईल. जिल्हाधिका-याकडून असा निदेश मिळाल्यापासून आठ दिवसांच्या आत ती संस्था विनिर्दिष्ट रक्कम जिल्हाधिका-याकडे अनामत ठेवील.

(३) जिल्हाधिकारी निवडणुकीसंबंधात असलेल्या खर्चाचा हिशेब ठेवील आणि निवडणुकीचे निकाल जाहीर झाल्यापासून सहा महिन्यांच्या आत, तो संबंधित संस्थेस देईल, आणि खर्च न झालेली कोणतीही शिल्लक रक्कम असल्यास, ती संस्थेस परत करील. जर खर्च अनामत रकमेपेक्षा अधिक झाला असेल तर जिल्हाधिकारी, त्यांच्याकडून निदेश मिळाल्यापासून आठ दिवसांच्या आत ती विनिर्दिष्ट करील अशी जादा रक्कम देण्याबद्दल संस्थेस फर्माविल आणि संस्था अशा निदेशाचे पालन करील.

(४) विनिर्दिष्ट संस्थेने, पूर्वोक्त अनामत रक्कम किंवा जादा रक्कम देण्यात कसूर केल्यास, जिल्हाधिका-यास, ती रक्कम तोवरील दरसाल १२ टक्के दरांच्या व्याजासह जमीन महसूलाच्या थकबाकीप्रमाणे संस्थेकडून वसूल करता येईल.

१४४ इ. (१) जी कोणतीही व्यक्ती,— सदस्यत्वाकरिता अनर्हता.

(अ) (खुद्द कर्मचा-यांचीच असलेली संस्था वगळून) कोणत्याही संस्थेचा वेतनी कर्मचारी असेल किंवा राज्य शासनाने सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे ज्या पदावरील पदधारकास अनर्ह ठरत नसल्याचे घोषित केले असेल असे, व्यवस्थापन संचालकाचे किंवा इतर कोणतेही पद जेव्हा ती धारण करीत असेल किंवा तिची उक्त पदावर नेमणूक झाली असेल किंवा कलम ७३खख अन्वये एखाद्या संस्थेच्या समितीवरील राखीव जागेवर निवडून येण्याचा, नेमणूक होण्याचा किंवा स्वीकृत केले जाण्याचा तिला अधिकार असेल किंवा ती अशा रीतीने निवडून आली असेल, तिची नेमणूक झाली असेल किंवा तिला स्वीकृत करून घेण्यात आले असेल त्याशिवाय, कोणत्याही संस्थेच्या अधीन कोणतेही लाभपद धारण करीत असेल ;

(ब) भारतीय दंड संहितेचे कलम १५३क किंवा कलम १७१ङ किंवा कलम १७१च किंवा कलम ५०५ च्या पोट-कलम (२) अन्वये किंवा पोट-कलम (३) अन्वये किवा या अधिनियमाचे कलम १४४थ किंवा १४४द चे पोट-कलम (२), खंड (क) खालील शिक्षापात्र अपराधांबद्दल जिला सिद्धापराध ठरविण्यात आले असेल व जिला सिद्धापराध ठरविण्यात आल्याच्या दिनांकापासून सहा वर्षांची मुदत समाप्त झालेली नसेल ;

(क) भारतातील कोणत्याही न्यायालयाकडून कोणत्याही अपराधांबद्दल जिला सिद्धापराध ठरविण्यात येऊन कमीत कमी दोन वर्षांच्या कैदेची शिक्षा झाली असेल व ती मुक्त होऊन पाच वर्षांची मुदत समाप्त झालेली नसेल ;

(ड) भ्रष्टाचाराबद्दल दोषी असल्याचे विभागाच्या आयुक्तास आढळून आले असल्यास आयुक्ताचा निर्णय अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून सहा वर्षांची मुदत समाप्त झालेली नसेल ;

(ड-१) तिला दोनपेक्षा अधिक मुले असतील तर :

परंतु, महाराष्ट्र सहकारी संस्था (दुसरी सुधारणा) अधिनियम, २००१ याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास (यापुढे या खंडात ज्याचा निर्देश " अशा प्रारंभाचा दिनांक " असा करण्यात आहे), दोन मुलांपेक्षा अधिक मुले असणारी व्यक्ती, अशा प्रारंभाच्या दिनांकास तिला असणा-या मुलांच्या संख्येत वाढ होत नाही तो पर्यंत या खंडाअन्वये ती निरर्ह ठरणार नाही :

परंतु आणखी असे की, अशा प्रारंभाच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत, एकाच प्रसूतीमध्ये जन्माला आलेले एक मूल किवा एकापेक्षा अधिक मुले या खंडात नमूद केलेल्या निरर्हतेच्या प्रयोजनाकरिता विचारात घेतली जाणार नाहीत.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनार्थ,—

(एक) ज्या वेळी एखाद्या जोडप्याला, अशा प्रारंभाच्या दिनांकाला किंवा त्यानंतर फक्त एकच मूल असेल आणि त्यानंतरच्या एकाच प्रसूतीमध्ये कितीही मुलांचा जन्म झाला तरी ते एकच मूल असल्याचे समजण्यात येईल ;

(दोन) " मूल " या संज्ञेत, दत्तक घेतलेले मूल किवा मुले यांचा समावेश होत नाही.

(ड.) या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदीद्वारे किंवा तद्न्वये ती अशा रीतीने अनर्ह ठरविण्यात आला असेल तर ;

ती व्यक्ती कोणत्याही विनिर्दिष्ट संस्थेच्या समितीवर सदस्य म्हणून निवडून येण्यास किंवा राहण्यास अनर्ह ठरेल.

(२) पोट-कलम (१), खंड (क) च्या प्रयोजनासाठी एखाद्या व्यक्तीस पूरक भत्ता किंवा दरवर्षी सहा हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतके, कलम ६५ पोट-कलम (२) अन्वये देय असलेले मानधन या व्यतिरिक्त कोणतेही पारिश्रमिक मिळत नसेल तर, ती व्यक्ती एखाद्या संस्थेच्या अधीन असलेले लाभपद धारण करीत असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमातील, " पूरक भत्ता " या संज्ञेचा अर्थ, उक्त पदधारक म्हणून कामे करताना वैयक्तिक खर्च भागविण्याच्या प्रयोजनार्थ पदधारकास देण्यात येतो असा प्रवास भत्ता, दैनिक भत्ता किंवा इतर भत्ते, असा होतो.

(३) पोट-कलम (१) च्या खंड (ख) किंवा (ग) यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, जी व्यक्ती अपराधसिद्धीच्या दिनांकास कोणत्याही विनिर्दिष्ट संस्थेची सदस्य असेल त्या व्यक्तीच्या बाबतीत, वरीलपैकी कोणत्याही एका खंडाखालील अनर्हता, उक्त दिनांकापासून तीन महिन्यांची मुदत संपेपर्यंत किंवा जर अपराधासिद्धी अथवा शिक्षादेश यांच्या संबंधात उक्त मुदतीत अपील किवा पुनरीक्षणासाठी अर्ज सादर करण्यात आला असेल तर न्यायालयाकडून ते अपील किंवा तो अर्ज निकालात काढण्यात येईल तोपर्यंत अंमलात येणार नाही.

निवडणुकीच्या खर्चाचा हिशेब, त्याची कमाल मर्यादा व हिशेब सादर करणे.

१४४फ. (१) निवडणुकीतील प्रत्येक उमेदवार, निवडणुकीच्या संबंधात केलेल्या किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या सर्व खर्चाचा स्वतंत्र व अचुक हिशेब ठेवील.

(२) हिशेबामध्ये विहित करण्यात येईल असा तपशील असेल.

(३) उक्त एकूण खर्च, राज्य शासन, **राजपत्रातील** सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा रकमेपेक्षा अधिक होणार नाही.

(४) निवडणूक लढविणारा प्रत्येक उमेदवार, निवडून आलेल्या उमेदवाराच्या निवडणुकीच्या दिनांकापासून किंवा निवडणुकीमध्ये एकापेक्षा अधिक निवडून आलेले उमेदवार असतील व त्यांच्या निवडणुकीचे दिनांक वेगवेगळे असतील, तर उक्त दोन दिनांकापैकी नंतरच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत आपल्या निवडणुकीच्या खर्चाचा हिशेब जिल्हाधिका-याकडे सादर करील. हा हिशेब, त्याने पोट-कलम (१) अन्वये ठेवलेल्या हिशेबाची खरी प्रत असेल.

(५) प्रत्येक निर्वाचन अधिकारी निवडणुकीच्या वेळी निवडणुकीच्या संबंधात करण्यात आलेल्या किंवा त्याने प्राधिकृत केलेल्या सर्व खर्चाचा स्वतंत्र आणि अचूक हिशेब ठेवील.

(६) हिशेबामध्ये, निवडणूक घेण्यासाठी होणा-या खर्चासंबंधीच्या सर्व तपशिलांचा अंतर्भाव असेल.

(७) निवडणुक खर्चाची एकूण रक्कम, राज्य शासनाकडून **राजपत्रात** सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेश प्रसिद्ध करुन विनिर्दिष्ट केलेल्या रकमेपेक्षा अधिक असणार नाही.

(८) प्रत्येक निर्वाचन अधिकारी निवडणुकीच्या वेळी निर्वाचित उमेदवाराच्या निवडणुकीच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या आत, पोट-कलम (५) अन्वये त्याने ठेवलेल्या निवडणूक हिशेबाची सत्य प्रत असेल असा निवडणूक खर्चाचा हिशेब यथास्थिती, जिल्हाधिका-यांकडे, निबंधकाकडे किंवा संबंधित संस्थेकडे दाखल करील. जिल्हाधिकारी किंवा यथास्थिती, निबंधक, निर्वाचन अधिका-यांकडून निवडणुक खर्चाचा हिशेब त्यास मिळाल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत, संबंधित संस्थेकडे असा निवडणूक खर्च अभिहस्तांतरित करील.

(९) निर्वाचित अधिकारी पोट-कलम (८) मध्ये तरतूद केलेली कर्तव्ये पार पाडण्यात कसूर करीत असेल तर तो, निवडणुक घेण्यासाठीच्या पारिश्रमिकाची मागणी करण्यास हक्कदार असणार नाही आणि निकाल घोषित झाल्याच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या आत, निवडणुकीसाठी संस्थेकडून अग्रिम म्हणून त्याने घेतलेली सर्व रक्कम परत करण्यास देखील तो पात्र असेल :

परंतु, निर्वाचन अधिका-यांविरूद्ध, निवडणूक घेण्यासाठीचे पारिश्रमिक ऩाकारनारा आणि निवडणुक घेण्याकरिता अग्रिम म्हणून घेतलेली रक्कम परत करण्याचा निर्देश त्याला देणार असा आदेश काढण्यापूर्वी संबंधित प्राधिकारी त्यास आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

१४४ (ग). एखाद्या व्यक्तीने,— निवडणुकीच्या खर्चाचा हिशेब सादर करण्यात कसूर केल्याबद्दल अनर्हता.

(अ) पूर्ववर्ती कलमान्वये आवश्यक असेल अशा वेळात आणि अशा रीतीने निवडणुकीच्या खर्चाचा हिशेब सादर करण्यात कसूर केली आहे, आणि

(ब) अशा कसूरीबद्दल तिच्याकडे संयुक्तिक किंवा समर्थनीय कारण नाही, याबद्दल जिल्हाधिका-याची खात्री झाल्यास तो, **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे उक्त व्यक्ती कोणत्याही विनिर्दिष्ट संस्थेची सदस्य म्हणून निवडली जाण्यास किंवा अशी सदस्य राहण्यास अनर्ह असल्याचे घोषित करील, आणि अशी कोणतीही व्यक्ती, आदेशाच्या दिनांकापासून तीन वर्षांच्या मुदतीकरिता अनर्ह ठरेल.

१४४ (ह). राज्य शासनास, लेखी नमूद करावयाच्या कारणास्तव, या प्रकारणातील कोणतीही अनर्हता दूर करता येईल किंवा अशा अनर्हतेचा कालावधी कमी करता येईल. अनर्हता दूर करणे किंवा अनर्हतेचा कालावधी कमी करणे.

१४४ (आय). या प्रकारणाच्या प्रयोजनार्थ, पुढील गोष्टी भ्रष्टाचार असल्याचे समजण्यात येईलः— भ्रष्टाचार.

(१) ''लाचलुचपत'' याचा अर्थ,—

(अ) उमेदवाराने किंवा त्याच्या प्रतिनिधीने किंवा उमेदवाराच्या किंवा त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधीच्या संमतीने इतर कोणत्याही व्यक्तीने, प्रत्यक्षपणे किंवा अप्रत्यक्षपणे,—

(अ) निवडणुकीत उमेदवार म्हणून उभे राहण्याविषयी किंवा उभे न राहण्याविषयी किंवा निवडणुकीतून उमेदवारी मागे घेण्याविषयी किंवा उमेदवारी मागे न घेण्याविषयी एखाद्या व्यक्तीस प्रवृत्त करण्याच्या उद्देशाने, किंवा

(ब) निवडणुकीत मत देण्याविषयी किंवा मत न देण्याविषयी एखाद्या मतदारास प्रवृत्त करण्याच्या उद्देशाने, किंवा

(एक) एखाद्या व्यक्तीस, निवडणुकीत अशा प्रकारे उभे राहिल्याबद्दल किंवा न राहिल्याबद्दल किंवा आपली उमेदवारी मागे घेतल्याबद्दल किंवा मागे न घेतल्याबद्दल; किंवा

(दोन) एखाद्या मतदारास मत दिल्याबद्दल किंवा मत न दिल्याबद्दल बक्षीस म्हणून कोणतीही देणगी देणे, देऊ करणे किंवा कोणतेही परितोष देण्याचे अभिवचन देणे;

(ख) (अ) एखाद्या व्यक्तीने, उमेदवार म्हणून उभे राहण्यासाठी किंवा न राहण्यासाठी किंवा उमेदवारी मागे घेण्यासाठी किंवा उमेदवारी मागे न घेण्यासाठी; किंवा

(ब) कोणत्याही व्यक्तीने स्वतः किंवा दुस-या कोणत्याही व्यक्तीने मत देण्याविषयी किंवा मत न देण्याविषयी किंवा कोणत्याही मतदारास मत देण्याविषयी किंवा मत न देण्याविषयी किंवा कोणत्याही उमेदवारास आपली उमेदवारी मागे घेण्याविषयी किंवा आपली उमेदवारी मागे न घेण्याविषयी प्रवृत्त करण्यासाठी किंवा प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करण्यासाठी,

प्रेरणा किंवा बक्षीस म्हणून कोणताही परीतोष घेणे किंवा परितोष घेण्याविषयी करार करणे असा होतो.

स्पष्टीकरण.—या खंडाच्या प्रयोजनासाठी "परितोष" ही संज्ञा, आर्थिक परितोष किंवा पैशाच्या स्वरुपात ठरविण्यात येण्याजोगा परितोष यापुरतीच मर्यादित नाही आणि तीस बक्षीस म्हणून केलेल्या सर्वप्रकारच्या सरबराईचा व सेवायोजनांच्या सर्व प्रकारांचा समावेश होतो. परंतु तीस कोणत्याही निवडणुकीत किंवा निवडणुकीसाठी खरोखर केलेल्या व कलम १४४च मध्ये उल्लेखिलेल्या निवडणूक खर्चाच्या हिशेबात ज्यांची यथोचित रीतीने नोंद करण्यात आली आहे अशा प्रदान केलेल्या रकमांचा समावेश होत नाही.

(२) गैरवाजवी दडपण म्हणजे उमेदवाराने किंवा त्याच्या प्रतिनिधीने किंवा उमेदवाराच्या किंवा त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधीच्या संमतीने इतर कोणत्याही व्यक्तीने कोणत्याही निवडणूक अधिकाराचा मुक्त वापर करण्याच्या कामी प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष रीतीने केलेला कोणताही हस्तक्षेप किंवा हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न होय; परंतु,–

(अ) या खंडाच्या तरतुदींच्या सर्वसाधारणतेस बाध न येऊ देता त्यात विनिर्दिष्ट केलेली जी कोणतेही व्यक्ती,—

(एक) कोणत्याही उमेदवारास किंवा मतदारास किंवा ज्या कोणत्याही व्यक्तीविषयी उमेदवारास किंवा मतदारास आस्था आहे अशा व्यक्तीस समाज बहिष्कृत व जाती बहीष्कृत करणे किंवा तिला जातीतून किंवा जमातीतून काढून टाकणे यासह कोणत्याही प्रकारची इजा पोचवण्याची धमकी देईल, किंवा

(दोन) उमेदवारावर किंवा मतदारावर किंवा तो ज्या व्यक्तीविषयी आस्था बाळगतो त्या व्यक्तीवर, दैवी अवकृपा हाईल किंवा तिला पाप लागेल किंवा ती अशा अवकृपेस पात्र ठरवली जाईल किंवा पापी ठरवली जाईल या गोष्टींवर विश्वास ठेवण्यास कोणत्याही उमेदवाराला किंवा मतदाराला प्रवृत्त करील किंवा प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न करील,

ती व्यक्ती, ह्या खंडाच्या अर्थांतर्गत उमेदवाराने किंवा मतदाराने निवडणूक अधिकाराचा मुक्त वापर करण्याच्या कामी हस्तक्षेप करीत असल्याचे मानण्यात येईल;

(ब) सार्वजनिक धोरण जाहीर करणे अथवा सार्वजनिक कृती करण्याचे अभिवचन देणे किंवा निवडणूक अधिकारात हस्तक्षेप करण्याच्या हेतूशिवाय केवळ एखाद्या कायदेशीर अधिकाराचा वापर करणे, हे या खंडाच्या अर्थांतर्गत हस्तक्षेप करणे असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

(३) उमेदवाराने किंवा त्याच्या प्रतिनिधीने किंवा उमेदवारांच्या किंवा त्यांच्या निवडणूक प्रतिनिधीच्या संमतीने इतर कोणत्याही व्यक्तीने, कोणतेही वाहन किंवा गलबत, पैसे देऊन किंवा अन्य रीतीने, भाडयाने घेणे किंवा

मिळवणे किंवा (स्वतः उमेदवार, त्याच्या कुटुंबातील व्यक्ती किंवा त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी याव्यतिरिक्त) इतर कोणत्याही मतदारास कोणत्याही मतदान केंद्रापर्यंत किंवा अशा केंद्रापासून मोफत ने-आणीसाठी अशा वाहनाचा किंवा गलबताचा उपयोग करणेः

परंतु, एखाद्या मतदाराने किंवा अनेक मतदारांनी त्यास किंवा त्यांना अशा कोणत्याही मतदान केंद्रापर्यंत किंवा मतदान केंद्रापासून ने-आणीच्या प्रयोजनासाठी त्याच्या किंवा त्यांच्या सामाईक खर्चाने एखादे वाहन किंवा गलबत भाड्याने घेणे हे या खंडान्वये भ्रष्टाचाराचे कृत्य समजले जाणार नाही;

परंतु आणखी असे की, कोणत्याही मतदाराने अशा कोणत्याही मतदान केंद्राकडे जाण्यांच्या किंवा मतदान केंद्रापासून येण्याच्या प्रयोजनासाठी स्वतःच्या खर्चाने, कोणतेही सार्वजनिक वाहतुकीचे वाहन किंवा गलबत किंवा कोणत्याही रेल्वेचा डबा यांचा उपयोग करणे हे या खंडान्वेय भ्रष्टाचाराचे कृत्य समजले जाणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या खंडात आणि लगत पुढच्या खंडात ''वाहन'' या संज्ञेचा अर्थ, रस्त्यावरील वाहतुकीच्या प्रयोजनासाठी उपयोगात आणलेले किंवा उपयोगात आणणे शक्य असलेले कोणतेही वाहन असा होतो—मग ते यांत्रिक शक्तीने चालणारे असो किंवा अन्य रीतीने चालणारे असो—आणि ते इतर वाहने ओढण्याकरिता वापरण्यात येत असो किंवा अन्य रीतीने वापरण्यात येत असो.

(४) कोणत्याही निवडणुकीच्या प्रयोजनार्थ विनिर्दिष्ट संस्थेच्या मालकीच्या वाहनाचा वापर.

(५) कलम १४४ च चे उल्लंघन करून खर्च करणे किंवा खर्च प्राधिकृत करणे.

(६) निवडणुकीसंबधीच्या कार्यक्रमांच्या घोषणेचा दिनांक आणि निवडणुकीच्या निकालाचा दिनांक या दरम्यानच्या काळात कोणत्याही मतदारास किंवा मतदारांच्या गटास विषेश आगाऊ कर्ज देणे किंवा त्यावर अन्यथा अनुग्रह करणे.

मतदानाची गुप्तता राखणे.

१४४ (जे). (१) एखाद्या निवडणुकीत मतनोंदणीचा किंवा मतमोजणीच्या संबंधातील कोणतेही कर्तव्य पार पाडीत असेल असा प्रत्येक अधिकारी, लिपिक, अभिकर्ता, किंवा झंर व्यक्ती मतदानासंबंधी गुप्तता राखील आणि ती राखण्यास सहाय्य करील. आणि त्याने किंवा त्या व्यक्तीने (कोणत्याही कायद्याने किंवा कायद्यान्वये प्रधिकृत केलेल्या कोणत्याही प्रयोजनाकरिता असेल त्याव्यतिरिक्त) ज्यामुळे अशा गुप्ततेचा भंग होईल अशी कोणतीही माहिती कोणत्याही व्यक्तीस कळविणार नाही.

(२) जी कोणतीही व्यक्ती पोट-कलम (१) च्या तरतुदीचे उल्लंघन करील तिला अपराधसिद्धीनतंर तीन महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

निवडणुकामधील अधिकारी इत्यादींना उमेदवारासाठी काम न करणे किंवा मतदानाबाबत दडपण न आणणे.

१४४ (के). (१) जी कोणतीही व्यक्ती, निवडणुकीत निवडणूक निर्णय अधिकारी किंवा सहायक निवडणूक निर्णय अधिकारी किंवा मतदान केंद्राध्यक्ष किंवा मतदान अधिकारी असेल किंवा निवडणुकीच्या संबंधात कोणतेही कर्तव्य पार पाडण्याकरिता निवडणूक निर्णय अधिकारी किंवा मतदान केंद्राध्यक्ष यांजकडून नेमण्यात आलेला एखादा अधिकारी किंवा लिपिक असेल अशी व्यक्ती निवडणुका घेत किंवा घेण्याची व्यवस्था करीत असताना, उमेदवाराच्या निवडणुकीतील यशाची संभाव्यता वाढविण्यासाठी कोणतेही कृत्य (मत देण्याखेरीज इतर) करणार नाही.

(२) वर निर्दिष्ट केलेली अशी कोणतीही व्यक्ती आणि पोलीस दलातील कोणतीही व्यक्ती—

(अ) निवडणुकीत आपले मत देण्याविषयी कोणत्याही व्यक्तीचे मन वळवण्याचा, किंवा

(ब) निवडणुकीत आपले मत न देण्याविषयी कोणत्याही व्यक्तीचे मन वळवण्याचा, किंवा

(क) निवडणुकीत कोणत्याही व्यक्तीच्या मतदानावर कोणत्याही रीतीने दडपण आणण्याचा प्रयत्न करणार नाही.

(३) जी कोणतीही व्यक्ती पोट-कलम (१) किंवा पोट-कलम (२) च्या तरतुदीचे उल्लंघन करील तिला अपराधसिद्धीनंतर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

मतदान केंद्रात किंवा मतदान केंद्रजवळ प्रचार करण्यात मनाई.

१४४. ल. (१) कोणत्याही व्यक्ती, कोणत्याही मतदान केंद्रात ज्या दिनांकास किंवा दिनांकास मतदान घेण्यात येईल त्या दिनांकास किंवा दिनाकास मतदान केंदात किंवा मतदान केंद्रापासून १०० मीटर अंतरातील कोणत्याही सार्वजनिक किंवा खाजगी जागेत पुढील कृयांपैकी कोणतेही कृत्य करणार नाही :–

(अ) मते मिळविण्यासाठी प्रचार करणे ; किंवा

(ब) कोणत्याही मतदारास मत देण्याची विनंती करणे ; किंवा

(क) कोणत्याही विशिष्ट उमेदवारास मत न देण्याविषयी कोणत्याही मतदाराचे मन वळविणे ; किंवा

(ड) निवडणुकीत मत न देण्याविषयी कोणत्याही मतदाराचे मन कळविणे ; किंवा

(इ) निवडणुकीसंबंधी कोणतीही नोटीस किंवा चिन्ह (अधिकृत नोटिशीखेरीज इतर) प्रदर्शित करणे ;

(२) जी कोणतेही व्यक्ती पोट-कलम (१) च्या तरतुदीचे उल्लंघन करील तिला अपराधसिध्दीनंतर अडीचशे रूपयापर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

मतदान केंद्रामध्ये किंवा मतदान केंद्राजवळ बेशिस्त वर्तणूक केल्या बद्दल शास्ती.

१४४. म. (१) कोणत्याही व्यक्ती ज्या दिनाकांस किंवा दिनाकांस कोणत्याही मतदान केंद्रात मतदान घेण्यात येईल त्या दिनाकांस किंवा दिनाकांस, मतदानाकरिता मतदान केंद्रावर येणा-या कोणत्याही व्यक्तीस त्रास होईल किंवा मतदान केंद्रात कामावर असलेल्या अधिका-यांच्या व इतर व्यक्तींच्या कामात हस्तक्षेप होईल अशा रीतीने,- —

(अ) मतदान केंद्रात किंवा मतदान केंद्राच्या प्रवेशद्वाराजवळ किंवा त्याच्या जवळपास असलेल्या कोणत्याही सार्वजनिक किंवा खाजगी जागेत, ध्वनिवर्धक किंवा ध्वनिक्षेपक यांसारखे, मनुष्याचा आवाज मोठा करण्यासाठी किंवा तो पुन्हा निर्माण करण्यासाठी कोणतेही साधन वापरणार नाही किंवा उपयोगात आणणार नाही ; किंवा

(ब) मतदान केंद्रात किंवा मतदान केंद्राच्या प्रवेशद्वाराजवळ किंवा त्याच्या जवळपास असलेल्या कोणत्याही सार्वजनिक किंवा खाजगी जागेत ओरडणार नाही किंवा इतर प्रकारे बेशिस्त रीतीने वागणार नाही.

(२) जी कोणतीही व्यक्ती, पोट-कलम (१) च्या तरतुदीचे उल्लंघन करील किंवा त्याचे उल्लंघन करण्यास जाणूनबुजून मदत करील किंवा अपरप्रेरणा देईल तिला, अपराधसिध्दी नंतर, दोन महिन्यापर्यंत असू शकेल. इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(३) जर एखादा मतदान केद्राच्या मतदान केंद्रध्याक्षास एखादी व्यक्ती ह्या कलमान्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध करीत आहे किंवा तिने केला आहे असे कारण वाटत असेल तर त्यास अशा व्यक्तीस अटक करण्याबद्दल कोणत्याही पोलीस अधिका-यास निदेश देता येईल. आणि लागोलाग तो पोलीस अधिकारी उक्त व्यक्तीस अटक करील.

(४) कोणत्याही पोलीस अधिका-यास, पोट-कलम (१) च्या तरतुदीच्या कोणत्याही उल्लंघनास प्रतिबंध करण्यासाठी वाजवीरीत्या आवश्यक असतील अशा उपाययोजना करता येतील व अशा बलाचा वापर करता येईल. आणि अशा उल्लंघनाकरिता वापरण्यात आलेले कोणतेही साधन जप्त करता येईल.

मतदान केंद्रावर गैरवर्तणूक केल्या बद्दल शास्ती.

१४४. न. (१) कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही मतदान केंद्रात मतदानासाठी निश्चित केलेल्या वेळेमध्ये गैरवर्तणूक करील किंवा मतदान केंद्राध्याक्षाच्या कायदेशिर निदेशांचे पालन करण्यात कसूर करील तर त्या व्यक्तीस, मतदान केंद्राध्याक्षाकडून किंवा कामावरील कोणत्याही पोलीस अधिका-याकडून किंवा अशा मतदान केंद्राध्यक्षाने याबाबतीत प्रधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडून मतदान केंद्रातून काढून टाकता येईल.

(२) ज्या मतदानरास मतदान केंद्रात मतदान करण्याचा अन्यथा हक्क असेल अशा कोणत्याही मतदारास, उक्त केंद्रात मतदान करण्याची संधी मिळण्ययास प्रतिबंध होईल अशा रीतीने पोट-कलम (१) अन्वये देण्यात आलेल्या अधिकाराचा वापर करता येणार नाही.

(३) जर मतदान केंद्रातून अशा रीतीने घालवून देण्यात आलेली कोणतीही व्यक्ती मतदान केंद्राध्याक्षाच्या परवानगीशिवाय मतदान केंद्रात पुन्हा प्रवेश करील तर, तिला अपराधसिद्वीनंतर, तीन महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावसाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल. किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

१४४. ओ. निवडणूकीत किंवा निवडणूकीच्या संबंधात कलम १४४ झ, खंड (३) किंवा (४) मध्ये विनिर्दष्ट केलेले कोणतेही भ्रष्टाचाराचे कृत्य केल्याबद्दल दोषी असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस अपराधसिध्दीनंतर एक हजार रूपयापर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.

निवडणुकीत बेकायदेशिर रीतीने वाहने भाडयाने घेणे किंवा मिळविणे या बद्दल शास्ती.

१४४. प. (१) हे कलम लागू असलेली जी कोणतीही व्यक्ती कोणत्याही वाजवी कारणाशिवाय आपल्या वार्तव्याचा भंग होईल असे एखादे कृत्य केल्याबध्दल किंवा न केल्याबद्दल दोषी असेल तिला अपराधसिध्दीनंतर, पाचशे रूपयापर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल.

निवडणुकीच्या संबंधातील अधिकृत कर्तव्याचा भंग.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये शिक्षापात्र असलेल्या अपराध हा दाखलपात्र अपराध असेल.

(३) वर म्हटल्याप्रमाणे असे कोणतेही कृत्य केल्यामुळे किंवा न केल्यामुळे झालेल्या नुकसानीबद्दल अशा कोणच्याही व्यक्तीविरुध्द कोणताही वाद किंवा इतर कायदेशिर कार्यवाही दाखल करता येणार नाही व्यक्ती म्हणेज निवडणूक निर्णय अधिकारी, सहाय्यक निवडणूक निर्णय अधिकारी, मतदान केंद्राध्यक्ष, मतदान अधिकारी आणि नामनिर्देशनपत्रे स्वीकारणे किंवा उमेदवारी मागे घेणे किंवा निवडणूकीच्या वेळी मतनोंदणी किंवा मतमोजणी करणे यासंबंधातील कोणतेही कर्तव्य पार पाडण्यासाठी नियुक्त केलेल्या इतर कोणत्याही व्यक्ती होत आणि या कलमाच्या प्रयोजनानार्थ, अधिकृत कर्तव्य या शब्दप्रयोगाचा अर्थ तद्नुसार लावण्यात येईल. परंतु त्यात या अधिनियामाद्वारे किंवा तदन्वये असेल त्या खेरीज अन्यथा लादण्यात आलेल्या कर्तव्यांचा समावेश होणार नाही.

१४४. क्यू. (१) जो कोणतोही व्यक्ती, कोणत्याही निवडणूकीच्या वेळी, मतदान केंद्रबाहेर मतपत्रिका लबाडीने घेऊन जाईल किंवा घेऊन जाण्याचा प्रत्यन करील किंवा असे कृत्य करण्यास जाणून बूजून मदत करील किंवा असे कृत्य करण्यास उपप्रेरणा देईल. तिला अपराधसिध्दीनंतर, एक वर्ष मुदतीपर्यंत असू शकेल इतक्या कारावसाची शिक्षा किंवा पाचशे रूपयापर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

मतदान केंद्रावरुन मतपत्रिका बाहेर नेणे हा अपराध असणे.

(२) जर कोणतीही व्यक्ती, पोट-कलम (१) अन्वये शिक्षापात्र असलेल्या कोणताही अपराध करीत आहे किंवा तिने तो केला आहे असे एखाद्या मतदान केंद्राध्याक्षास सकारण वाटत असेल तर अशा अधिका-यास अशा व्यक्तीस, तिने मतदान केंद्र सोडण्यापूर्वी अटक करतो येईल किंवा तिला अटक करण्याविषयी पोलीस अधिका-यास निदेश देता येईल आणि अशा व्यक्तीची झडती घेता येईल. किंवा पोलीस अधिका-याकडून तिची झडती घेवविता येईल.

परंतू जेव्हा एखाद्या स्त्रीची झडती घेण्याची आवश्यकता असेल तेव्हा सदर झडती दुस-या स्त्रीकडून सभ्यतेचे दक्षतापूर्वक पालन करुन घेण्यात येईल.

(३) अटक करण्यात आलेल्या व्यक्तीची झडती घेण्यात आल्यावर तिच्याजवळ कोणतीही मतपत्रिका सापडल्यास ती मतदान केंद्राध्यक्ष सुरक्षित अभिरक्षेसाठी पोलीस अधिका-याच्या स्वाधीन करील. किंवा सदर झडती पोलीस अधिका-याकडून घेण्यात आली असेल तेव्हा असा अधिकारी अशी मतपत्रिका सुरक्षित अभिरक्षेत ठेवील.

(४) पोट-कलम (१) अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

१४४. आर. (१) कोणत्याही निवडणूकीच्या वेळी पुढीलपैकी कोणतेही कृत्य करणारी कोणतीही व्यक्ती निवडणुकीबाबतच्या अपराधाबद्दल दोषी असेल,–

इतर अपराध व त्यांबध्दल शास्ती.

(अ) कोणतेही नामनिर्देशनपत्र लबाडीने खराब करणे किंवा लबाडीने त्याचा नाश करणे ; किंवा

(ब) निवडणूक निर्णय अधिकाराच्या प्राधिकाराद्वारे किंवा तद्न्वये लावलेली कोणतचीही यादी, नोटीस किंवा इतर कागदपत्र लबाडीने खराब करणे किंवा लबाडीने त्याचा नाश करणे, किंवा ते काढून टाकणे ; किंवा

(क) कोणतीही मतपत्रिका किंवा कोणत्याही मतपत्रिकेवरील अधिकृत चिन्ह किंवा ओळक पटवून देण्याबाबतचे प्रतिज्ञापन किंवा डाकेने मतपत्रिका पाठविण्यासंबंधात वापरलेले अधिकृत पाटीक लबाडीने खराब करणे किंवा लबाडीने त्याचा नाश करणे ; किंवा

(ड) योग्य प्राधिकाराशिवाय कोणत्याही व्यक्तीस मतपत्रिका पुरविणे किंवा कोणत्याही व्यक्तीकडून मतपत्रिका स्वीकारणे किंवा कोणतीही मतपत्रिका जवळ बाळगणे ; किंवा

(ई) मतपेटीत जी मतपत्रिका टाकण्याचा कायद्याने अधिकार असेल त्या मतपत्रिकेव्यतिरिक्त इतर कोणतीही वस्तू लबाडीने तीत टाकणे ; किंवा

(फ) निवडणुकीच्या प्रयोजनासाठी त्यावेळी उपयोगात आणलेल्या कोमत्याही मतपेट्यांचा किंवा मत पत्रिकांचा योग्य प्राधिकारावाचून नाश करणे किंवा त्या घेऊन जाणे किंवा उघडणे किंवा त्यात तिर रीतीने हस्तक्षेप करणे ; किंवा

(ग) लबाडीने किंवा यथास्थिति, योग्य प्राधिकारावाचून कोणतीही पूर्वोक्त कृत्ये करण्याचा प्रयत्न करणे किंवा अशी कृत्ये करण्यात जाणूनबुजून मदत करणे किंवा अशी कृत्ये करण्यास अपप्रेरणा देणे.

(२) या कलमान्वये निवडणुकीबाबतच्या अपराधाबद्दल दोषी असलेली कोणतीही व्यक्ती–

(अ) जर ती निवडणूक निर्णय अधिकारी किंवा सहाय्यक निवडणूक निर्णय अधिकारी किंवा मतदान केंद्रावरील मतदान केंद्राध्यक्ष किंवा निवडणूकीच्या संबंधातील कोणत्याही अधिकृत कामावर नेमलेल्या इतर कोणताही अधिकारी, किंवा लिपिक असेल तर तिला, अपराधसिद्धीनंतर, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(ब) जर ती इतर कोणतीही व्यक्ती असेल तर तिला, अपराधसिद्धिनंतर, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील.

(३) या कलमाच्या प्रयोजनाकरिता, मतमोजणी धरून निवडणुकीचे काम किंवा निवडणुकीच्या कामाचा भाग पार पाडताना त्यात भाग घेणे किंवा निवडणुकीनंतर अशा निवडणुकांच्या संबंधात वापरलेल्या मतपत्रिका व इतर कागदपत्रे यांच्याबद्दल जबाबदार राहणे हे एखाद्या व्यक्तीचे कर्तव्य असेल तर, ती व्यक्ती अधिकृत कामावर आहे असे मानण्यात येईल. परंतु ''अधिकृत काम'' या संज्ञेत या अधिनियमाद्वारे किंवा तद्न्वये असेल त्याखेरीज अन्यथा लादलेल्या कोणत्याही कामांचा समावेश होणार नाही.

(४) पोट-कलम (२) अन्वये शिक्षापात्र असलेला अपराध हा दखलपात्र अपराध असेल.

या प्रकरणाखालील अपराधांस विवक्षित फेरबदलांच्या अधीन, कलम १४८ लागू असणे.

१४४एस. जिल्हाधिका-याच्या पूर्वमंजुरीखेरीज या प्रकरणाखालील शिक्षापात्र अपराधाबदल कोणताही खटला दाखल करता येणार नाही, या फेरबदलास अधीन राहून, कलम १४८ च्या तरतुदी या प्रकरणाखालील अपराधास लागू होतील.

निवडणुकीसंबंधीचे विवाद आयुक्ताकडे किंवा इतर विनिर्दिष्ट अधिका-याकडे सादर करणे.

१४४टी. (१) या अधिनियमाचे कलम ९१ किंवा इतर कोणत्याही तरतुदी यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोमत्याही निवडणुकीसंबंधीचा कोणताही विवाद, जेथे अशी निवडणूक घेण्यात आली असेल त्या विभागाच्या आयुक्ताकडे किंवा याबाबतीत राज्य शासनाकडून प्राधिकृत करण्यात येईल अशा अतिरिक्त विभागीय आयुक्ताच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसेल अशा अधिका-याकडे (या कलमात यापुढे संदर्भानुसार आवश्यक असेल त्याप्रमाणे त्यांच्यापैकी प्रत्येकाला ''विनिर्दिष्ट अधिकारी'' असे संबोधण्यात आले आहे) निर्देशित करण्यात येईल.

(२) असा विवाद निवडणुकीचा निकाल जाहीर झाल्याच्या दिनांकापासून दोन महिन्यांच्या आत व्यथित पक्षकारात विनिर्दिष्ट अधिका-यांकडे, निवडणूकविषयक विनंतीअर्ज सादर करून निर्देशित करता येईल :

परंतु, असा अर्जदार, उक्त मुदतीत विनंतीअर्ज सादर न केल्याबद्दलतच्या वाजवी कारणासंबंधी विनिर्दिष्ट अधिका-याची खात्री पटवून देईल तर, विनिर्दिष्ट अधिका-यास उक्त मुदत संपल्यानंतरही कोणताही विनंती अर्ज दाखल करून घेता येईल.

(३) या प्रकरणाद्वारे किंवा तद्न्वये विनिर्दिष्ट अधिका-यास प्रदान करण्यात आलेली कामे पार पाडताना, त्यास पुढील गोष्टींच्या बाबतीत न्यायालयाकडे जे अधिकार निहित असतात ते अधिकार असतील,—

(अ) शपथपत्राद्वारे वस्तुस्थिती सिद्ध करणे ;

(ब) कोणत्याही व्यक्तीस समन्स काढून बोलावणे व हजर राहण्यास भाग पाडणे व तिची शपथेवर तपासणी करणे ;

(क) दस्तऐवज शोधून काढण्यास किंवा ते सादर करण्यास भाग पाडणे ; आणि

(ड) साक्षीदारांच्या तपासणीसाठी आयोगपत्रे काढणे.

अशा कोणत्याहीशपथपत्राच्या बाबतीत, विनिर्दिष्ट अधिका-याने याबाबत नेमलेल्या कोणत्याही अधिका-यास जबानीदारास शपथ देवविता येईल.

(४) राज्य शासनाने याबाबतीत केलेल्या कोणत्याही नियमांना अधीन राहून, अशा कोणत्याही विनंती अर्जाची विनिर्दिष्ट अधिका-याद्वारे शक्य तितक्या त्वरेने सुनावणी केली जाईल व तो निकालात काढला जाईल. अशा विनंती अर्जावर विनिर्दिष्ट अधिका-याने दिलेला आदेश हा अंतिम व निर्णायक असेल व कोणत्याही न्यायालयात त्यावर आक्षेप घेता येणार नाही.

सुनावणीच्या खर्चाबाबत ठेवावयाची अनामत रक्कम व खर्चाचा निवाडा देण्याविषयीचा अधिकार.

१४४यू. लगतपूर्वीच्या कलमान्वये निवडणूक विषयक विनंतीअर्ज सादर करणारा अर्जदार, अशा अर्जाच्या सुनावणीचा खर्च म्हणून आयुक्त निदेश देईल त्यानुसार रुपये ५०० पेक्षा अधिक नसेल एवढी रक्कम अनामत ठेवील. विनंतीअर्जदाराने, उपरोक्तप्रमाणे अशी रक्कम अनामत ठेवली नाही तर, असा अर्ज संक्षिप्त चौकशी करून फेटाळण्यात येईल. विहित करण्यात येतील अशा शर्तीना अधीन राहून विनंती अर्जावर निर्णय देतेवेळी आयुक्त अर्जाच्या सुनावणीचा खर्च निर्धारित करील व विनंतीअर्जदाराला किंवा उत्तरवादीला किंवा यथास्थिति, दोघांनाही अशा प्रकारे ठेवलेल्या अनामत रकमेसह अर्जाच्या खर्चाची संपूर्णपणे किंवा त्याला योग्य वाटेल तेवढ्या प्रमाणात पेड करण्यास सांगण्यात येईल. आयुक्ताने अशा अर्जाच्या सुनावणीप्रित्यर्थ शासनास द्यावयाचा खर्च म्हणून निर्धारित केलेली (परंतु कोणत्याही बाबतीत रुपये ५०० पेक्षा अधिक होणार नाही अशी) रक्कम शासनाच्या खाती जमा करण्यात येईल.

विनंती अर्जातील तपशील

१४४व्ही. (१) निवडणूकविषयक विनंतीअर्जामध्ये,—

(अ) ज्या महत्त्वाच्या गोष्टींवर विनंतीअर्जदारा विसंबत असेल त्या महत्त्वाच्या गोष्टींचे संक्षिप्त निवेदन असेल ;

(ब) विनंतीअर्जदार अभिकथन करीत असलेल्या कोणत्याही भ्रष्टाचाराच्या कृत्यांचा संपूर्ण तपशील, त्यात, असा भ्रष्टाचार ज्यांनी केला असेल असे अभिकथित असेल त्या पक्षकारांची नावे आणि असा प्रत्येक भ्रष्टाचार झाल्याचा दिनांक आणि जागा याबाद्दलचे शक्य तितके संपूर्ण निवेदन दिलेले असेल ; आणि ;

(क) त्यावर विनंतीअर्जदारांची सही असेल आणि वाद प्रतिवादांच्या सत्यापनासाठी दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ मध्ये घालून दिलेल्या रीतीने त्यांचे सत्यापन केलेले असेल :

परंतु विनंतीअर्जदाराने कोणत्याही भ्रष्टाचाराचे अभिकथन केले असेल त्या बाबतीत, अशा भ्रष्टाचाराच्या पुष्ट्यर्थ शपथपत्र व भ्रष्टाचाराचा तपशील विनंतीअर्जासोबत जोडलेला असेल.

(२) विनंती अर्जासोबतच्या अनुसूचीवर किंवा जोडपत्रावर अशा अर्जदाराने सही केलेली असेल आणि अशा अर्जाच्या बाबतीत सांगितलेल्याच रीतीने त्यांचे सत्यापन केलेले असेल.

(शा.म.मु.) एचबी २३६—१४ (८४५-४-२०१३)

विनंती अर्जदाराला ज्याची मागणी करता येईल, असे सहाय्य.

१४४डब्ल्यू. विनंती अर्जादाराला सर्व निर्वाचित उमेदवारांची किंवा कोणत्याही निर्वाचित उमेदवारांची निवडणूक अवैध आहे, असे जाहीर करण्याची मागणी करण्याबरोबरच, तो स्वतः किंवा इतर कोणताही उमेदवार हा यतोचितरीत्या निवडूण आला आहे, असे जाहीर करण्याचीही आणखी मागणी करता येईल.

या प्रकरणाच्या प्रयोजनासाठी नियम करण्याचा अधिकार

१४४एक्स्. या अधिनियमात इतरत्र अंतर्भूत असलेल्या नियम करण्याच्या इतर कोणत्याही अधिकारास बांध येऊ न देता, राज्य शासनास, निवडणुकीच्या विविध अवस्थासंबंधीच्या मतदारांची यादी तयार करण्यासह सर्व किंवा कोणत्याही इतर बाबींची सर्वसाधारणपणे तरतूद करण्यासाठी व त्यांचे नियमन करण्यासाठी या अधिनियमाशी सुसंगत असतील असे नियम करता येतील.

विनिर्दिष्ट संस्थांच्या पदाधिका-यांच्या निवडणुकीसाठी विशेष तरतूद.

१४४वाय. (१) हे कलम, कलम ७३छ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रवर्गातील संस्थांच्या समित्यांच्या सदस्यांनी करावयाच्या पदाधिका-यांच्या निवडणुकीसच केवळ लागू होईल.

(२) समितीच्या सदस्यांच्या निवडणुकीनंतर आणि आवश्यक असेल त्याबाबतीत कलम ७३ख अन्वये राखीव जागांवर सदस्य यथास्थिती, स्वीकृत करून घेण्यात किंवा नेमण्यात आल्यानंतर किंवा अशी निवडणूक होणार असेल तेव्हा अशा कोणत्याही संस्थेच्या अधिका-यांची किंवा अधिका-यांची निवडणूक तिच्या उपविधींमध्ये तरतूद केली असेल त्याप्रमाणे घेण्यात येईल. परंतु, या प्रयोजनासाठी समितीच्या कोणत्याही बैठकीस जिल्हाधिकारी, किंवा याबाबतीत त्याने नामनिर्दिष्ट केलेला अधिकारी अध्यक्ष म्हणून काम करील.

प्रकरण बारा

अपराध व शास्ती

१४५. ** ** **

अपराध.

१४६. पुढील गोष्टी या अधिनियमान्वये अपराध ठरतील :—

(अ) ** ** **

(ब) कोणत्याही मालकाने किंवा अशा मालकाच्यावतीने काम करणा-या प्रत्येक संचालकाने, व्यवस्थापकाने, चिटणिसाने, किंवा अन्य अधिका-याने किंवा अभिकर्त्याने पुरेशा कारणाशिवाय कलम ४९ च्या पोट-कलम (२) चे पालन रण्यात कसूर करणे ; किंवा

(क) ते (इ१) ** ** **

(ई२) एखाद्या व्यक्तीने हेतुपुरस्सर कलम ७३चच, पोट-कलम (१), खंड (एक) मधील स्पष्टीकरणातील शब्दप्रयोगाच्या अर्थांन्तर्गत ही व्यक्ती ‘‘कसूरदार आहे’’ किंवा ‘‘कसूरदार’’ नाही अशा आशयाचे कोणत्याही नमुन्यात खोटे प्रमाणपत्र देणे ; किंवा.

(फ) एखाद्या संस्थेच्या समितीने किंवा तिच्या अधिका-याने किंवा सदस्याने कलम ७५, पोट-कलमे (२), (३) किंवा (४) यांच्या तरतुदींचे पालन करण्यात कसूर करणे ; किंवा

(ग) एखाद्या संस्थेबाबतची माहिती, पुस्तके व अभिलेख ताब्यात असणा-या तिच्या कोणत्याही अधिका-याने किंवा सदस्याने कलमे ७८, ८१, ८४, ९४ किंवा १०३ अन्वये राज्य शासनाने किंवा निबंधकाने नियुक्त किंवा प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीस अशी माहिती देण्यात किंवा अशा व्यक्तीकडे अशी पुस्तके आणि कागदपत्रे प्रस्तूत करण्यात किंवा तिला सहाय्य करण्यात कसूर करणे ; किंवा

(ह) एखाद्या संस्थेच्या कोणत्याही अधिका-याने तो ज्या संस्थेचा अधिकारी असेल, त्या संस्थेच्या मालकीची पुस्तके, अभिलेख, रोख रकमा, रोखे आणि इतर मालमता अभिरक्षेसाठी कलम ७८ किंवा कलम १०३ अन्वये नेमलेल्या व्यक्तीकडे सोपविण्यात कसूर करणे ; किंवा

(आय) ** ** **

(जे) निबंधकाने किंवा याबाबत त्याने यतोचितरीत्या लेखी प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी जे कोणतेही कृत्य करण्याविषयी फर्माविले असेल ते कृत्य करण्यात किंवा जी कोणतीही माहिती पुरवण्याविषयी फर्माविले असेल, ती पुरविण्यात एखाद्या संस्थेच्या समितीने किंवा तिच्या अधिका-याने किंवा सदस्याने जाणूनबुजून हयगय करणे किंवा तसे करण्यास नकार देणे ; किंवा

(के) ते (क्यू) ** ** **

स्पष्टीकरण. ** ** **

१४७. प्रत्येक संस्था संस्थेचा प्रत्येक अधिकारी किंवा माजी अधिकारी, सदस्य किंवा माजी सदस्य, कर्मचारी किंवा माजी कर्मचारी किंवा इतर कोणतीही व्यक्ती कलम १४६ खाली अपराध करील, तर अपराधासिद्धीनंतर तिला तो अपराध,— कलम १४६ खालील अपराधांबद्दल शिक्षा.

(अ) त्या कलमाच्या खंड (अ) खालील अपराध असल्यास, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कारावासाची शिक्षा किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(ब) त्या कलमाच्या खंड (ब) खालील अपराध असल्यास, तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीची कारावासाची शिक्षा किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(क) त्या कलमाच्या खंड (क) खालील अपराध असल्यास, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(ड) त्या कलमाच्या खंड (ड) खालील अपराध असल्यास, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(इ) त्या कलमाच्या खंड (इ) खालील अपराध असल्यास, एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ;

(इ-१) त्या कलमाच्या खंड (इ-१) खालील अपराध असल्यास तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ;

(इ-२) त्या कलमाच्या खंड (इ-२) खालील अपराध असल्यास तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची किंवा पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा दोन्ही शिक्षा होतील ;

(फ) त्या कलमाच्या खंड (फ) खालील अपराध असल्यास, २५० रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(ग) त्या कलमाच्या खंड (ग) खालील अपराध असल्यास, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(ह) त्या कलमाच्या खंड (ह) खालील अपराध असल्यास, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(आय) त्या कलमाच्या खंड (आय) खालील अपराध असल्यास, पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(जे) त्या कलमाच्या खंड (जे) खालील अपराध असल्यास, एक महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(के) त्या कलमाच्या खंड (के) खालील अपराध असल्यास, एक वर्षापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दोन हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(ल) या कलमाच्या खंड (ल) खालील अपराध असल्यास, शंभर रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

(म) त्या कलमाच्या खंड (म) खालील अपराध असल्यास, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(न) त्या कलमाच्या खंड (न) खालील अपराध असल्यास, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(ओ) त्या कलमाच्या खंड (ओ) खालील अपराध असल्यास, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही सिक्षा होतील ;

(प) त्या कलमाच्या खंड (प) खालील अपराध असल्यास, तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कारावासाची शिक्षा किंवा दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील ;

(क्यू) त्या कलमाच्या खंड (क्यू) खालील अपराध असल्यास, २५० रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल ;

१४८. ** ** **

प्रकरण तेरा

अपिले, पुनर्विलोकन व पुनरीक्षण

१४९. ते **१५१.** ** ** **

अपीले.

१५२. (१) संस्थेला भरपाई देण्यासंबंधीच्या आदेशाविरूद्ध करावयाच्या अपिलासह कलमे ४, ९, ११, १२, १३, १४, १७, १८, १९, २१, २१अ, २९, ३५, ७७अ, ७८, ७९, ८५, ८८ व १०५ अन्वये दिलेल्या आदेशाविरूद्ध किंवा निर्णयाविरूद्ध करावयाचे अपील,—

(अ) जर असा आदेश किंवा निर्णय निबंधकाने किंवा ज्यास निबंधकाने अधिकार दिले असतील, अशा अपर निबंधकाने किंवा सहनिबंधकाने दिलेला असेल किंवा मंजूर केलेला असेल किंवा मान्य केलेला असेल तर राज्य शासनाकडे करण्यात येईल.

(ब) जर असा आदेश किंवा निर्णय निबंधकाव्यतिरिक्त किंवा निबंधकाचे अधिकार ज्यास दिले आहेत, अशा अपर निबंधकाव्यतिरिक्त किंवा सहनिबंधकाव्यतिरिक्त अन्य व्यक्तीने दिलेला असेल किंवा मंजूर केलेला असेल तर निबंधकाकडे करण्यात येईल.

निवडणुकीत नामनिर्देशन पत्र फेटाळण्यात आल्यास, त्याविरूद्ध अपील करणे.

१५२अ. (१) या अधिनियमात अथवा त्याखाली करण्यात आलेले नियम किंवा उपविधी यात काहीही अंतर्भूत असले तरी, कलम ७३ग अन्वये किंवा त्याखाली विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या संस्थेहून अन्य कोणत्याही संस्थेच्या समितीच्या निवडणुकीत उमेदवारांचे नामनिर्देशनपत्र फेटाळण्यात आल्यामुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस नामनिर्देशनपत्र फेटाळण्यात आल्याच्या दिनांकापासून तीन दिवसांच्या आत निबंधकाकडे अपील दाखल करता येईल. निबंधक, असे अपील मिळाल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत असे अपील निकालात काढील आणि या अपिलामध्ये निबंधकाने दिलेली निर्णय अंतिम असेल व अशा निर्णयावर आणखी अपील किंवा पुनरीक्षण अर्ज करता येणार नाही. कलम ७३छ द्वारे किंवा अन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, असे अपील, विभागीय आयुक्ताकडे दाखल करण्यात येईल आणि विभागीय आयुक्त ते अपील मिळाल्याच्या दिनांकापासून दहा दिवसांच्या आत निकालात काढील आणि या अपिलामध्ये आयुक्ताने दिलेला निर्णय अंतिम असेल व अशा निर्णयावर आणखी अपील किंवा पुनरीक्षण करता येणार नाही.

(२) ** ** **

१५३. ** ** **

१५४. (१) आणि (२) ** ** **

राज्य शासनाचे आणि निबंधकाचे पुनरीक्षणविषयक अधिकार.

(२क) अर्जदाराने, एकूण वसुलीयोग्य देय रकमेच्या पन्नास टक्के इतकी रक्कम संबंधित संस्थेकडे जमा केल्याखेरीज, कलम १०१ अन्वये निबंधकाने दिलेल्या वसुली प्रमाणपत्राच्या पुनरीक्षणासाठीचा कोणताही अर्ज, विचारार्थ स्वीकारला जाणार नाही.

(३) आणि (४) ** ** **

प्रकरण तेरा-अ

महाराष्ट्र राज्य सहकारी परिषद

१५४अ. ** ** **

प्रकरण चौदा

संकीर्ण

१५५. ते **१५६.** ** ** **

अधिनियमाच्या तरतुदीपासून संस्थांना सूट देण्याचा अधिकार.

१५७. राज्य शासनास, सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे कोणत्याही संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास सहकारी पतसंरचना संस्थेव्यतिरिक्त या अधिनियमाच्या किंवा तदन्वये केलेल्या नियमांच्या कोणत्याही तरतुदीपासून सूट देता येईल किंवा अशा तरतुदी, अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल, अशा अधिनियमांच्या किंवा नियमांच्या आशयास बाध येणार नाही अशा फेरफारानिशी अशा संस्थेस किंवा संस्थांच्या वर्गास सहकारी पतसंरचना संस्थेव्यतिरिक्त लागू होतील, असा निदेश देता येईल :

परंतु, कोणत्याही संस्थेस बाधक ठरेल, असा कोणताही आदेश अशा संस्थेस आपली बाजू मांडण्याची संधी दिल्यावाचून काढण्यात येणार नाही.

निबंधकाच्या अधिकारांचे विवक्षित प्राधिकरणाकडे व अधिका-यांकडे प्रत्यायोजन.

१५८. राज्य शासनास **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे आणि त्यास लादणे योग्य वाटेल अशा अटींना (तशा अटी असल्यास) अधीन राहून या अधिनियमाखालील निबंधकाच्या अधिकारांपैकी सर्व किंवा कोणतेही अधिकार त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्या कोणत्याही संघीय प्राधिकरणाकडे किंवा त्याच्या एखाद्या अधिका-याकडे किंवा इतर कोणत्याही प्राधिका-याकडे किंवा महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये रचना केलेल्या जिल्हा परिषदेच्या कोणत्याही अधिका-याकडे प्रत्यायोजित करता येतील आणि अशी प्राधिकरणे व जिल्हा परिषदेचे अधिकारी निबंधकाच्या सर्वसामान्य मार्गदर्शनाखाली, पर्यवेक्षणाखा्ली व नियंत्रणाखाली काम करतील.

१५९. ** ** **

कागदपत्रे व मालमत्ता निवडणूक झाल्यावर नवीन सभापतीच्या स्वाधीन करणे.

१६०. (१) व (२) ** ** **

(३) ज्यास वर सांगितल्याप्रमाणे निदेश देण्यात आला आहे, अशा मावळत्या सभापतींने अशा निदेशाचे पालन केले नाही तर, त्यास अपराधसिद्धीनंतर एक महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या साध्या कारावासाची शिक्षा होईल किंवा पाचशे रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या दंडाची शिक्षा होईल किंवा या दोन्ही शिक्षा होतील आणि मावळत्या सभापतीने असा निदेशाचे पालन करण्यात कसूर केल्यास, निबंधकास कलम ८० मध्ये तरतूद केलेल्या रीतीने कागदपत्रे व मालमत्ता जप्त करण्यासाठी आणि ती नवीन सभापतीच्या स्वाधीन करण्यासाठी आदेश घेता येईल.

१६०क. व **१६०ख.** ** ** **

निबंधक आणि इतर अधिकारी लोकसेवक असणे.

१६१. निबंधक, निबंधकाच्या अधिकारांचा वापर करणारी व्यक्ती, कलम २ च्या खंड (२०) मध्ये व्याख्या केल्याप्रमाणे असलेला अधिकारी अथवा कलम २१अ च्या पोट-कलम (२) खाली शासकीय अभिहस्तांकिती म्हणून किंवा कलम ७७अ किंवा ७८ खाल प्रशासक म्हणून नेमण्यात आलेली एखादी व्यक्ती किंवा कलम ८० च्या पोट-कलम (३) खालील संस्थेची पुस्तके, अभिलेख किंवा निधी सक्तीने ताब्यात घेण्यास किंवा कलम ८१ खाली एखाद्या संस्थेच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्यास किंवा कलम ८३ खाली रीतसर चौकशी करण्यास किंवा कलम ८४ किंवा ८९क खाली निरीक्षण करण्यास किंवा कलम ८८ खाली आदेश काढण्यास प्राधिकृत करण्यात आलेली व्यक्ती अथवा कलम ९१-क खाली सहकारी अपील न्यायालयाच्या किंवा कलम १४९ खाली सहकारी अपील न्यायालयाचा सदस्य म्हणून किंवा कलम १०३ खाली परिसमापक म्हणून नेमण्यात आलेली व्यक्ती भारतीय दंड संहितेच्या कलम २१ च्या अर्थांतर्गत लोकसेवक असल्याचे मानण्यात येईल.

१६२. ते **१६४.** ** ** **

नियम.

१६५. (१) ** ** **

(२) विशेषकरून आणि पूर्वगामी अधिकारांच्या सामान्यतेस बाध न येऊ देता, असा नियमात पुढील गोष्टींसाठी तरतूद करता येईल :—

(एक) ते (एकतीस) ** **

(बत्तीस) कलम ६८ अन्वये राज्य संघीय संस्थेच्या शिक्षण निधीस संस्था ज्या दराने अंशदान देईल तो दर विहित करणे ;

(तेहतीस) ते (पस्तीस) ** **

(पस्तीस-अ) कलम ७३-१क (१) अन्वये अधिसूचित संस्थांच्या निवडणुकीसाठी कार्यपद्धती विहित करणे.

(पस्तीस-ब) कलम ७३-१ क (२) अन्वये निबंधकाने अधिसूचित संस्थांच्या निवडणुका घेण्यासाठी करण्यात आलेला खर्च वसूल करण्याची पद्धती विहित करणे ;

(पस्तीस-क) ** ** **

(पस्तीस-ड) कलम ७३-बब (१) अन्वये निवडीद्वारे किंवा कर्मचा-यांनी घेतलेल्या निवडणुकीद्वारे कर्मचा-यांसाठी राखून ठेवलेल्या जागा भरण्याची पद्धती विहित करणे ;

(पस्तीस-ड-१) संस्था जो धंदा चालवीत असेल तो धंदा संस्थेच्या कार्यक्षेत्राबाहेर चालवण्यासाठी एखाद्या सदस्याला संस्था ७३च(२) अन्वये ज्या शर्तीवर परवानगी देईल त्या शर्ती विहित करणे ;

(पस्तीस-इ) ते (चव्वेचाळीस) ** **

(पंचेचाळीस) संस्था किंवा संस्थांचा वर्ग यांनी ठेवावयाचे लेखे व पुस्तके विहित करणे ;

(सेहेचाळीस) ** ** **

(सत्तेचाळीस) कलम ८१ अन्वये लेखापरीक्षकांची नेमणूक करण्याकरीता कार्यपद्धती विहित करणे ;

(अठ्ठेचाळीस) ते (बावन्न) ** **

(त्रेपन्न) सहकारी न्यायालयाकडे वाद ज्या नमुन्यात निर्देशित करण्यात येईल तो नमुना विहित करणे ;

(चौपन्न) ते (एकोणसाठ) ** **

(एकोणसाठ-अ) कलम १०१ अन्वये, वसुलीसाठी प्रमाणपत्र देण्यासाठी निबंधकाने ज्या रीतीने चौकशी करावयाची ती रीत ; असे प्रमाणपत्र देण्याकरिता करावयाच्या अर्जाचा नमुना व कार्यपद्धती आणि त्यासोबत द्यावयाची फी व जोडावयाचे दस्तऐवज विहित करणे ;

(साठ) ते (पंचाहत्तर) ** **

(३) व (४) ** ** **

१६६. व **१६७.** ** ** **

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

[सन २०१३ चे विधानपरिषद विधेयक क्रमांक २.]

[महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी विधेयक.]

[श्री. हर्षवर्धन पाटील,
सहकार मंत्री.]

[विधानपरिषदेने दिनांक १५ एप्रिल २०१३ रोजी सुधारणांसह संमत केल्याप्रमाणे.]

डॉ. अनंत कळसे,
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधानपरिषद.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई